

Aposel Yesuyen Mere Basaŋ Marte Meten

¹ Be, Tiofilus, nebe Yesu megen gar hinhinya daha mat meten teŋ hin hin, irde al saba yirde hinhin goyen haŋkapyɑ gogo kaŋ gunmirinj. ² Irde kamyinjde mat huwarde komatminj yiŋgeŋ basiŋa yiryinj mar goyen Holi Spirityen tareŋde hulyan yiryinj gote baranŋa Al Kuruŋ beleŋ tumulgan tike hurkuriŋ goyen gote baranŋa manaŋ asan goyenter kamirinj.

*Yesu beleŋ Holi Spirit niŋ doyaŋ henayinj yeŋ
mere basaŋ marmiŋ yinyinj*

³ Be, Yesube nurde hayen gwahade goyen po, al beleŋ mayke uliŋ misiŋ kurun kateŋ kamyinjde mat huwaryinj. Irdeb, “Gwaha timekeb nenen fudinde huwarun gago yeŋ nurnayinj,” yeŋbe komatminj yago diliŋde forok yeŋ mere yirde hike diliŋde wor po keneŋ hinhan. Be, kamyinjde mat huwardeb naŋkahal 40 gayen megen gar hinhinya goyenbe Al Kuruŋ beleŋ al doyaŋ yird yird mata niŋ komatminj yago goyen mere yirde saba yirde hinhin. ⁴⁻⁵ Be, go teŋ hinhinya goya goyen po komatmiŋa gabu heŋ dula teŋ heŋyabe gaha yinyinj: “Adone beleŋ det duneŋ yeŋ biŋa tiyyinj goke momonj dirde hin hem gobe Holi Spirityen baptais. Niŋgeb goke doyaŋ heŋ hinayinj. Yonbe fe beleŋ baptais yirde hinhin gega, deŋbe hitŋenj teŋbe Al Kuruŋ beleŋ Holi Spirit po baptais

diryenj. Niŋgeb goke teŋbe aranj ma Yerusalem tubul teŋ kunayinj,” yinyinj.

6 Be, Yesuyen komatmiŋ yago beleŋ mere go nurde kamereb Yesuya Olip donđonđe gabu irdeb, “Doyaŋ Al Kuruŋ, bikkeŋ asininiŋ yago beleŋ neŋ Israel mar doyaŋ dirde hinhan gwa-hade goyen gayenter ge beleŋ wor kuruŋniniŋ heŋ doyaŋ dirke igiŋ megeŋniniŋ neŋ Israel mar beleŋ tumulgaŋ titek we?” yeŋ gusuŋaŋ iramiŋ.
7 Irkeb wol heŋbe gaha yinyinj: “Nanne beleŋ mata forok yenayinj yeŋ saŋiŋminde nalu yirtiŋ gobe dufayminde po yirtiŋ geb deŋ beleŋ nurtek moŋ. **8** Gega deŋ nurtek detbe gago momoŋ direŋ tihim. Holi Spirit deŋ hitte katke tareŋmiŋ teŋbe alya bereya Yerusalem taunde niŋya Yudia naŋare niŋya Samaria naŋare niŋyabe megeŋ kuruŋ gayen bana niŋ mar ne beleŋ mataya mereya teŋ himeke neneŋ hinhan goke tagalde tukuŋ hinayinj,” yinyinj.

*Yesube Al Kuruŋ hitte mulgaŋ heŋ hurkuriŋ
(Mak 16:19-20; Luk 24:50-53)*

9 Be, mere tiyyiŋ go kamereb komatmiŋ beleŋ diliŋde wor po keneŋ hikeya Al Kuruŋ beleŋ tumulgaŋ tike hurkuriŋ. Irkeb gagap beleŋ bana kerkeb go ma kenamiŋ. **10** Irdeb diliŋbe Yesu hurkuriŋ beleŋ goŋ po naŋkenenj hinhan. Irkeb al irawa amil faykekde umŋa titiŋ gore gor kura mat wayhar miŋmoŋ, bemel po ketalmiŋde forok yeŋ huwardebe, **11** “Mel, Galili mar, daniŋ naŋkiŋde naŋkenenj diltiŋ misiŋ teŋ hanj? Yesube diltiŋ mar Al Kuruŋ beleŋ tumulgaŋ tike hurka kenhanj

al goyen kamebe gwahade go po mulgañ heñ wayyeñ,” yinaryum.

Matias beleñ Yudasyen gasuñ tirij

¹² Be, go kamereb Yesu komatmiñ yago gobe Olip donđonj go tubul tenbe Yerusalem taunde mulgañ haminj. Olip donđonjde mat Yerusalembe 1 kilomita gwahade. ¹³ Be, mel go Yerusalem forok yenbe ya yenj hinhande gor kwamiñ. Ya goyenbe al heñ heñ gasuñbe irawa hende bande ninjeb, yenjbe hende hinhan. Be, mel gobe hinhande gor hurkamiñ. Go mar gobe Pita, Yon, Yems, Andru, Filip, Tomas, Batolomiyu, Matiyu, Alfius urmiñ Yems, Yems urmiñ Yudas yabe Saimonya. Saimon gobe Roma gabman asogo irde hinhan mar Selot buda goyen bana niñ al. ¹⁴ Be, mel go hugiñej gabu irde dufaymiñ uñkureñ po irde Al Kurunj mere irde hinhan. Bere buda Yesu gama irde hinhan goya Yesu kulinj wenja milinj Mariaya manaj bana gonj tumñañ heñ Al Kurunj mere irde hinhan.

¹⁵ Be, 120 al gwahade Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ mar goyen Pitaya hugiñej gabu irde hinhan. Be, wawuñ kurareb Pita beleñ huwarde gaha yinyinj: ¹⁶⁻¹⁷ “Be, kadne yago, nebe Iskariot niñ al Yudas niñ yeweñ tihim. Yeñbe Yesu beleñ basiñaj irde meteñ unyiñ. Irke neñja tumñañ meteñ teñ hinhet. Gega yeñ beleñ Yesu maytek mar goyen beleñ kerde yunke kuñ Yesu tamiñ. Niñgeb al gore mata buluñ gwahade tiyyenj yeñ bikkenj Holi Spirit beleñ Dewit dufay unke mere Al Kuruñyen asanđe katinj gobe gayenter fudinde gwahade po forok yiyuñ,” yinyinj.

18 (Be, Yudas mata buluŋ tiyyiŋ gote hora beleŋbe megeŋ tapum kura damu tiyamiŋ. Irdeb megeŋ goyenterbe yiŋgeŋ timiyyiŋ. Irkeb biŋ pol yeke arayŋeŋ fur tiyamiŋ. **19** Irkeb al buda kuruŋ Yerusalem hinhan gore mere momoŋmiŋ nurdeb naŋa tapum gobe Akeldama inamiŋ. Akeldama gote miŋbe ‘dari wok yitiŋde’.)

20 Be, Pita beleŋ sopte gaha yinyiŋ: “Al goyen goke Al Kurunyen Tikinj Asanđebe gahade katinj hi:

‘Yende tiyuŋbe buluŋ hen dulŋeŋ hiyen. Al kura gor ma po hiyeŋ,’ yitiŋ. **Tikinj 69:25**

Irde Tikinj Asanđe gor kurabe mere gahade manaŋ kayyiŋ:

‘Yeŋ wolmiŋeŋbe al hoyan kura gasuŋmiŋ go teŋ meteŋ tiyyen,’ yitiŋ. **Tikinj 109:8**

21-22 Ningeb katinj gwahade goyen po gama irtek yeŋbe al kura Yon beleŋ baptais niŋ mere tagalde hinhinde mat kuŋ kuŋ Al Kuruŋ beleŋ Yesu tumulgaŋ tike kinyiŋ al goyen teŋbe Yudasyen gasuŋ wol kertek. Al gobe neŋya tumhaŋ Yesu gama irde kuŋ wan teŋ hinhet al gore gab neŋya henbe Yesuyen mere basaŋ al hen Yesube fudinde huwaruŋ yeŋ tagalde tukuŋ hiyen,” yiriŋ.

23 Be, gwaha yinenbe gabu iramiŋ bana gon niŋ al irawa deŋe yuramiŋ. Matiasyabe Yosepya. Yosep gote deŋebe irawa. Kurabe Basabas, muŋaŋ kurabe Yastus ineŋ hinhan. **24-25** Go kamereb Al Kuruŋ gahade mere iramiŋ: “Doyaŋ Al Kuruŋ, Yudasbe Yesuyen mere basaŋ al hinhin gega, meteŋ go tubul teŋ kamdebe nebe gor niŋ yeŋbe gor po kuŋ. Ningeb al kura yende gasuŋ teŋ Yesuyen mere basaŋ al hewoŋ yeŋ nurde hite.

Gebe al kuruŋ gate dufaymiŋya binja keŋkela yeneŋ ha geb, al irawa gayen ganuŋbe meteŋ go tiyyen yen basiŋa irarin goyen dikala dirayin,” ineŋ gusuŋaŋ iramiŋ. ²⁶ Gwaha ineŋbe irem gote denem kaŋbe Yuda marte matare tiliŋ tanaramiŋ. Irkeb Matias denemde huwaryiŋ. Irkeb gor hinhan mar gore Matiasbe Yesuyen mere basaŋ al hihi yen nuramiŋ. Irkeb al 11 hinhan goyen 12 hamiŋ.

2

Pentekos nature Holi Spirit katyinj

¹ Be, Yuda marte gabu nalu kura Pentekos yen hanjen goyen forok yekeb Yesuyen mere basaŋ mar aposel budaya Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan mar tumŋaŋ 120 gobe gasuŋ uŋkureŋde po gabu iramiŋ. ² Gwaha teŋ hikeyab bemel po meŋe kuruŋ migiriŋ yara kura nankiŋde mat forok yeke nuramiŋ. Irkeb migiriŋ gore po kateŋbe ya biŋ mel go hinhande goyen ep irde tukuriŋ. ³ Irkeb kotaŋ kai nankenamiŋ. Irdeb det kura kak melak yara gore yen hitte po kateŋbe bur yen kuŋ al tonaj hereŋ keperde tukuriŋ. ⁴ Irkeb Holi Spirit beleŋ hard yunkeb almet mere kurayen kurayen yen go ma nurde hitiŋ kuruŋ goyen gwaha mat mere titiŋ ala tiyamiŋ.

⁵ Be, Jerusalem gorbe Pentekos nalu kuruŋ goke teŋbe Yuda mar naŋa kurar kurar heŋ Al Kuruŋ dolonj irde hanjen mar goyen waŋ gor hinhan. ⁶ Be, Yesuyen mere basaŋ mar aposel buda hinhande gor migiriŋ go nurdeb al buda kuruŋ gore yinniŋ yen wayamiŋ. Irdeb aposel

budaya Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan marya gore mere kurayen kurayen mat tikeb mel goreb merem mat merem mat nurdeb dinonj kok yeŋ tulfut yamiŋ. ⁷ Irdeb dufaymiŋ titmiŋ hekeb gaha yamiŋ: “Ey! Mel gab tumŋaŋ Galili mar. ⁸ Gega dahade ningeb mereniniŋ nende gigen yeke nindikeŋ nurhet? ⁹ Irdeb neŋbe naŋa hoyanje niŋ hoyanje niŋ. Neŋ kurabe Partia naŋare niŋ, kurabe Midia niŋ, munaŋ kurabe Elam naŋare niŋ, kurabe Mesopotemia niŋ, kurabe Yudia niŋ, kurabe Kapadosia niŋ, kurabe Pontus naŋare niŋ. Irde kurabe Esia* naŋare niŋ. ¹⁰⁻¹¹ Goyenbe go po moŋ. Neŋ kurabe Frigia naŋare mat watiŋ. Munaŋ kurabe Pamfilia niŋ, Isip niŋ, irde Libia naŋa bana goŋ niŋ al Sairini taun bindere hanjen mar. Irde al kurabe Krit motmotde niŋ, kurabe Arebia naŋare niŋ. Irdeb al kurabe Rom mat belŋeŋ wayanj. Goyenbe dahade ningeb Al Kurun beleŋ mata tiŋeŋ kurayen kurayen al beleŋ gwaha mat forok yeŋ haŋ yeŋ ma nurtek goyen forok yirde hinhin gobe mereniniŋ mat yeŋ haŋ?” yeŋ kukuwamneŋ nuramiŋ. (Be, Rom mat wayamiŋ mar goyen kurabe Yuda mar, munaŋ kurabe al miŋ hoyanj goyen Yuda marte tikula gama irde hanjen mar.) ¹² Irdeb hurkuŋkat teŋ gor ŋakŋak teŋbe, “Gab da matabe gago?” yeŋ yiŋgeŋ uliŋ kadom gusuŋaŋ gird tiyamiŋ. ¹³ Gega kuramiŋbe Yesu niŋ dufaymiŋ saŋin irde hinhan mar goyen nanosak mere yirdeb, “Mel gabe wain uguŋ po

---

* **2:9:** Esia naŋa gobe gayenter niŋ Esia naŋa kuruŋ goke ma yitiŋ. Gayenterbe Turki ineŋ hanjen.

nene kukuwa hahanj,” yamiŋ.

Pita beļen mere tagalyiŋ

14 Irkeb Pitabe aposel buda 11 goya huwardeb kuware al buda goyen gaha yinyiŋ: “Be, kadne yago, den Yuda mar, Yerusalem taunde ninja sinjare ninja, ga nurnaŋ. Mata forok yihi gayen min gwahade yeŋ momon direŋ tihim geb, kenkela kirmiňtiŋ kernaŋ ko. **15** Gabe 9 kilok wampot Al Kurunj mere ird ird nature hite. Gega deŋ beļenbe fe nen kukuwa hahanj yeŋ denhaŋ? **16** Moŋ, hakot Al Kurunyen mere basaŋ al Yoel beļen Yuda mar niŋ mere teŋ asanđe kayyiŋ gobe hanča gago forok yihi. **17** Al Kurunj beļenbe gaha yiriŋ:

‘Tonne Holi Spiritbe al megen niŋ hitte fe wogortiŋ yara irde yunenj.

Irkeb kame gab nalu funaŋ forok yiyyenj.

Irkeb urtiňja wertin yagoya beļen merene basaŋ heŋ tagalnayinj.

Irde al foňenjetiŋ beļen yuwarwarte dufayne yeneŋ bebak tinayinj.

Irde salanňenjetiŋ beļen mitere dufayne yeneŋ bebak tinayinj.

18 Fudinde, nalu goyenterbe meteŋ marne, alya bereya, tumňaŋ

‘Tonne Holi Spirit yunmeke merene basaŋ heŋ tagalnayinj.

19-20 Irdeb Doyaŋ Al Kurunj wayyeŋ nalu kurunj goyen forok yeweŋ tikeb

megenya naŋkiňdeyabe mata tineŋ kurayen kurayen al beļen yeneŋ tulfut yetek goyen forok yirmeke yennayinj.

Naŋabe kidoma hiyyen, munan̄ gagasibe buk yej
dari yara hiyyen.

Munan̄ megeñbe dari, kakyabe kaki bukdulñen
forok yenayin,’ yitiñ hi. *Yoel 2:28-32*

21 Gega nalu funan̄ goyenterbe al kura ne niñ
nurde gama nirde hinayin mar goyen muñ po gab
tumñañ yawareñ,” yiriñ.

22 “Niñgeb, mel Israel mar, mere ga nurnan̄ ko.
Nasaret niñ al Yesube fudinde Al Kurun̄ beleñ teñ
kerke wayuñ yej nurnayin yeñbe Al Kurun̄ beleñ
tareñ unen̄ hike diltiñde mata tiñen̄ kurayen ku-
rayen kurun̄ gogo forok yirde hike yeneñ hinhan.
Deñbe goyen keñkelä nurde hañ gogo. **23** Be, Al
Kurun̄be kame mata forok yiyyen goyen keñkelä
nurde hinhin geb, bikken̄ dufaymiñ kiriyin goyen
po gama irde Yesu goyen deñ hantiñde kirun̄.
Irkeb deñ beleñbe Al Kurun̄ ma nurde unen̄
hañ mar haniñde pel irkeb kuruse hende mayke
kamuñ. Niñgeb deñ gare po Yesu mayke kamuñ.
24 Gega kamde kamde tareñ Yesu tanartek goyen
Al Kurun̄ beleñ teñ siñä irde isañ hekeb huwaruñ.
Kamde kamde sanjiñ gore epte ma basiñä iruñ.
25 Be, Yesu huwaruñ goke bikken̄ Dewit beleñ
asañdebe gahade kayyiñ:

‘Doyañ Alnebe hugiñen neya hike keneñ hime.
Yeñbe ketalner heñ farañ nurde hi geb, kafura ma
heweñ.

26-27 Goke teñbe bener mat amañen wor po nurde
Al Kurun̄ turuñ irde hime.

Nebe ge beleñ metere ma nubul tike bida heweñ.
Delger wukkek wor po neneñ ha gayen nubul tike
bida heñ heñ mata gobe ma keneñ.

Kamde bida hetek yara gega, fudinde wor po
ge belen faraŋ nurke huwareŋ yeŋ nurde
hime.

28 Hugiŋeŋ heŋ heŋ belen goyen nikala niraŋ.
Niŋgeb kame geya tumŋaŋ henbe goke amanęŋ
nurde henj,’ yitiŋ hi,” yiriŋ. *Tikiŋ 16:8-11*

29 Be, Pita belen sopte gaha yinyiŋ: “Kadne
yago, asininiŋ Dewit belen gwaha yiriŋ gega,
yeŋbe bikkeŋ kamke mete tiyamiŋ. Irde fudinde
wor po gasuŋbe gor mete tiyamiŋ yeŋ nurde
hite. Irde waŋ waŋ gayenter wor metemiŋ gobe
hi. **30** Goke tenbe Dewit belen mere tiyyiŋ gobe
yinŋeŋ ge ma yiriŋ. Yeŋbe Al Kuruŋyen mere
basan al geb, Al Kuruŋ belen biŋa tenya, ‘Kame
Dewityen miŋde niŋ al kura yinŋen yara po forok
yeŋbe gasuŋmiŋ teŋ Doyaŋ Al Kuruŋ hiyyen,’
yiriŋ goyen nurde hinhin. **31** Mata kame forok
yiyen goyen nurde ep heŋbe Al Kuruŋ belen
Mesaia metere mat isaŋ hekeb bana gor ma bida
hiyyen goke tagalyiŋ. **32** Be, Mesaia gobe Yesu.
Neŋ kuruŋ gab Al Kuruŋ belen kamtiŋde mat isaŋ
heke huwaruŋ goyen dilniniŋde wor po kintiŋ
geb, yeŋ ge kawan tagalde hite gago. **33** Yesu gobe
Naniŋ Al Kuruŋ belen tumulgaŋ tike hurkuŋbe
Naniŋde tareŋ teŋ Doyaŋ Al Kuruŋ hiyuŋ. Irde
Naniŋ belen Holi Spirit niŋ biŋa tiyyiŋ goyen
unke tenbe gago fe wogortiŋeŋ irde duna. Irkeb
migiriŋ kuruŋ goyen nurde diltiŋde wor po mata
kenhaŋ gago. **34** Dewitbe uliŋ tumŋaŋ ma Al
Kuruŋ hitte hurkuriŋ. Gega gahade kayyiŋ:
‘Al Kuruŋ belenbe Doyaŋ Alne gaha inyiŋ:
Waŋ ketalner heŋ al deŋem yaŋ wor po hawayiŋ.

35 Irkeb asogo girde hanj mar goyen bul yirde
yawaŋ gasa yirmekte katkeb yufurka
tiyayinj,’ yitiŋ. **Tikiŋ 110:1**

Mere gabe yinjeng ge ma kayyiŋ. Yesu niŋ teŋ
kayyiŋ. **36** Niŋgeb deŋ Israel mar, mere direŋ
tihim gayen fudinde wor po yen nurnaŋ ko: deŋ
beleŋ Yesu kuruse hende mayke kamunj. Gega Al
Kuruŋ beleŋ kamtiŋde mat isan heke huwarunj.
Irkeb yen beleŋ po Doyaŋ Al Kuruŋya Mesaiaya
iruŋ,” yinyinj.

*Al budam Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ heke baptais
tamiŋ*

37 Be, al buda go meremiŋ nurdeb, ‘Fudinde
mata buluŋ titiŋ,’ yen memyak wor po nurdeb
Pitaya aposel buda kadom yagoya goyen, “Kad-
niniŋ yago, niŋgeb daha titek?” yen gusuŋaŋ yi-
ramiŋ. **38** Irkeb Pita beleŋ wol heŋbe gaha yinyinj:
“Niŋgeb deŋ kuruŋ gayen mata buluŋtiŋ yubul
teŋ Al Kuruŋ niŋ bitiŋ mulgaŋ henanj. Irdeb Yesu
Kristu niŋ dufaytiŋ tareŋ irde yende deňemde
baptais tenayinj. Gwaha tike gab Al Kuruŋ beleŋ
mata buluŋtiŋ goyen haldeb Holi Spiritmiŋ dulinj
duneŋ yen biŋa tiyyinj goyen dunyeŋ. **39** Go biŋa
tiyyinj gobe al kura Al Kuruŋ beleŋ hoy yiryenj
mar kuruŋ goke teŋ biŋa tiyyinj. Niŋgeb biŋa
tiyyinj gobe deňya foňentij yagoya al gisaw hanj
mar goke manaŋ nurde tiyyinj,” yinyinj.

40 Irde saba miŋ uŋkurenj goyen po ma yiryinj.
Saba kurayen kurayen yirde hayhay yirde gaha
yinyinj: “Ga hite nature gayenbe mata buluŋ
kuruŋ forok yen hi. Niŋgeb mata buluŋ goyen
yeneŋ yilwa yirnayinj. Gogab Al Kuruŋyen bearar

go ma kennayinj,” yinyinj. ⁴¹ Be, al buda gobe Pitayen mere goyen fudinde yeñ nurdeb Yesu niñ dufaymiñ sanij irdeb baptais taminj. Goyare al tiñej baptais taminj marbe 3,000 gwahade forok yamiñ. Irdeb mel hakotkeñ goya tumñaj Yesuyen alya bereya haminj. ⁴² Be, go tiyamij mar gobe yende aposel buda gote saba goyen hugiñej teñ hinhan. Irdeb hugiñej awalikde po heñ kadom farañ gurd teñ hinhan. Irde Yesu kamenya komatminj yagoya binje nene yeñ kamde kamde niñ mere yiryinj goyen biñ bak yeñ yeñ ge binje kadom gunej teñ awalikde nene hinhan. Irdeb hugiñej Al Kuruj mere irde hinhan.

Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan marte mata igij

⁴³ Be, aposel buda beleñ mata tiñej kurayen kurayen forok yirke al tumñaj goyen yeneñbe hurkuñkat teñ kafura haminj. ⁴⁴ Irdeb Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan marbe tumñaj gabu irde awalikde heñ det kadom gunej teñ hinhan. ⁴⁵ Gwaha teñ heñyabe dawetmiñya samuñmij yago al beleñ damu teñ hikeb muruñgem yade diñuñ yago det kurañ nurkeb farañ yurde hinhan. ⁴⁶ Mel gobe hugiñej gise hañka Al Kuruñyen ya balem koya beleñ po milgu irtinj bana sawsawa al gabu irde hanÿyende gor gabu irde hinhan. Irdeb kurate yayañ gabu mukñeñ mukñeñ irde hinhan. Gwaha teñ heñbe Yesu kamenya komatmiñ yagoya funañ dula teñ yeñ kamde kamde niñ mere yiryinj goke dufay heñ dula teñ hinhan. Biñde mat fudinde wor po kadom niñ dufay heñ

tumňaŋde aman heŋ gwaha teŋ hinhan. ⁴⁷ Irdeb Al Kuruŋ turuŋ irde hinhan. Be, mata kuruŋ goyen teŋ hikeb Yerusalem hinhan mar gore igiŋ nurde yunen turuŋ yirde hinhan. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ hugiŋeŋ gise hanča al tineŋ yawaŋ Yesu gama irde hinhan mar hitte gabu yirde hinhan.

3

Pita beleŋ al kahaŋ simsimeam sope iryin

¹⁻² Be, goyare goyenbe al kura kahaŋ simsimeam miliŋ beleŋ gwahade po kawan kiryiŋ goyen al beleŋ hugiŋeŋ tukunŋbe Al Kurunyen ya balem milgu irtiŋ koya gote yame kura goyenter kerde hinhan. Yame gote denembe “Yame kusamuŋ” inen hanjen. Gor keperde hikeb alya bereya Al Kuruŋ dolon irniŋ yeŋ wakeb hora kaŋan yirde hinhan. Be, 3 kilok wawuŋbana kura Al Kuruŋ mere ird ird nalu hekeb Pitaya Yonyabe Al Kurunyen ya balemde kwaryum.

³ Be, Pitaya Yonya gobe hako ga yamere hurkureŋ tikeyabe al kahaŋ simsimeam goreb hora niŋ kaŋan yiryin. ⁴ Irkeb irem gore tumňaŋde huwarde kimiŋde keneŋbe Pita beleŋ, “Deyya ga dena,” inyin. ⁵ Gwaha inkeb det kura wet nunyen tahar yeŋbe kotaŋ kaŋ yinyiŋ. ⁶ Gega Pita beleŋbe, “Nebe horanem moŋ wor po. Goyenpoga det kura ne hitte hi goyen gunen tihim geb, Nasaret niŋ al Yesu Kristuyen denemde ginhem, huwarde kwa!” inyin. ⁷ Gwaha inenbe yeŋ beleŋ po al goyen haniŋ yase beleŋ tanarde isaŋ hiriŋ. Irkeb goyare po kahaŋ huwa heŋ sanen haryum. ⁸ Irkeb huwardebe solok solok

yen̄ kuŋ̄ waŋ̄ tiyyiŋ̄. Irdeb Pitaya Yonya irde tumŋ̄aŋ̄ Al Kuruŋ̄yen̄ ya balem̄ koya beleŋ̄ po milgu irtiŋ̄ bana sawsawa al gabu irde hanjyende gor hurkuŋ̄be kuŋ̄ waŋ̄ teŋ̄ solok solok yen̄ Al Kuruŋ̄ turuŋ̄ iryiŋ̄. ⁹ Be, al go kuŋ̄ waŋ̄ teŋ̄ Al Kuruŋ̄ turuŋ̄ irde hiket̄ al gor hinhan̄ gore al go keneŋ̄ ¹⁰ bebak teŋ̄be, “Ey! Al gabe kahaŋ̄ simsimam̄, yame deňem̄ Yame kusamuŋ̄de gor keperde hiyen̄ al go goyen̄ gago,” yen̄ hurkuŋ̄kāt teŋ̄ diliŋ̄ fot yamin̄.

Pita beleŋ̄ Al Kuruŋ̄yen̄ ya balem̄de mere tagalyiŋ̄

¹¹ Be, al goreb Pitaya Yonya yubul titek ma irkeb irem̄ go gama yirde Al Kuruŋ̄yen̄ ya balem̄ koya beleŋ̄ po milgu irtiŋ̄ bana sawsawa al gabu irde hanjyende gor kwamiŋ̄. Gasuŋ̄ gobe “Solomonyen Paranda”* inen̄ hanjen̄. Irkeb al gor hinhan̄ gore keneŋ̄ hurkuŋ̄kāt teŋ̄be yen̄ hitte kup yen̄ kwamiŋ̄. ¹² Irkeb Pita beleŋ̄ al yen̄ hitte waŋ̄ hiket̄ yenerŋ̄be gaha yinyiŋ̄: “Deŋ̄ Israel mar, al igin̄ hihi gayen̄ keneŋ̄ goke hurkuŋ̄kāt teŋ̄ diltiŋ̄ fot ma yenayiŋ̄. Deyya gabe Al Kuruŋ̄ diliŋ̄de al igin̄ niŋ̄geb, gore al kahaŋ̄ simsimam̄ gayen̄ sope irhar yen̄ denen̄ han̄? Moŋ̄! Deyyat tarendebe epte moŋ̄ geb. ¹³⁻¹⁵ Niŋ̄geb ga nurnaŋ̄ ko. Yesube Al Kuruŋ̄yen̄ Meteŋ̄ Al, Al Wukken̄, irde Al Huwak wor̄ po. Gega deŋ̄ beleŋ̄ igin̄ ma nurd uneŋ̄be mayke kami yen̄ tukuŋ̄ Pailat haniŋ̄de kerdeb pel

---

* **3:11:** Solomonyen Paranda: Al Kuruŋ̄yen̄ ya balem̄ kuruŋ̄ gote ya muruŋ̄ sobam̄ siŋ̄a siŋ̄a kutiŋ̄ hinhan̄. Ya muruŋ̄ gobe tola karkuwan̄ yimiyyiŋ̄ hinhan̄. Ya siŋ̄a kurhanbe “Solomonyen Paranda” inen̄ hinhan̄ gogo.

iraŋ. Irkeb Pailat beleŋ tubul timeke kwi yekeb den beleŋ kamyen po yaŋ. Irdeb al kura al gasa yirke kamtiŋ al goyen teŋ siŋa irke kat kuyen yaŋ. Gwaha tenbe Al Kurunya huginjen heŋ heŋ gote beleŋ kerd duntek albe gogo mayaŋ. Gega hakwaniniŋ Abraham, Aisak, Yekopya, asininiŋ yagoyat Al Kurun beleŋbe kamuŋde mat isan heŋbe al beleŋ turuŋ irde hinayin yeŋ al deŋem turuŋ yaŋ wor po iruŋ. Niŋgeb Yesu kamuŋde mat huwaruŋ gobe dilniniŋ bilmində wor po kin-tin geb, gago momoŋ dirde hite. ¹⁶ Deyyabe Yesu niŋ hekkeŋ nurde har geb, al kahaŋ simsimam keneŋ hinhan gago kahaŋ huwa heŋ tareŋ hihi. Deyyabe Yesuyen saŋiŋ beleŋ gab al ga sope iryen yeŋbe yeŋ ge hekkeŋ nurde har gore al gago keŋkelə wor po sope ira kenhaŋ,” yinyinj.

¹⁷ Irde sopte gaha yinyinj: “Be, kadne yago, den wor doyaŋ martiŋ beleŋ tiyan gwahade goyen po Yesube al gwahade yeŋ miŋ kenkelə ma nurdeya buluŋ iraŋ yeŋ nurde hime. ¹⁸ Gega gobe bikkenj Al Kurun beleŋ kame Mesaiaminbe uliŋ misiŋ kuruŋ kateŋ kamyen yeŋ mere basaŋ marmiŋ yinke tagalamiŋ geb, gwahade goyen po forok yiyuŋ. ¹⁹ Niŋgeb mata buluŋtiŋ yubul teŋ Al Kurun hitte mulgaŋ henayinj. Irkeb Doyaŋ Al Kurunniŋ beleŋ mata buluŋtiŋ halde duneŋbe tontiŋ tareŋ yiryeŋ. ²⁰ Irde kamebe Yesu, Mesaia bikkenj den ge teŋ basiŋa iryenj goyen teŋ kerke katyeŋ. ²¹ Gega yeŋbe gayenterbe Al Kurunya har. Be, kuŋ kuŋ Al Kurun beleŋ det kuruŋ gayen yirde gergeŋ yire yeke gab katyeŋ. Mata gabe bikkenj Al Kurun beleŋ mere basaŋ marmiŋ

diliŋde wukkenj wor po yeneŋ hin hin goyen momoj yirke tagalamiŋ. ²² Be, bikkenjbe Mose beleŋ Yesu niŋ yen Israel mar gaha yinyiŋ: ‘Doyan Altıŋ Al Kurunj beleŋbe mere basaŋ almiŋ kura ne yara po deŋ miŋde niŋ forok iryen. Niŋgeb al gore mere dirde hiyen kurunj gobe keŋkelə nurde gama irde hinayiŋ. ²³ Al kura yende mere ma nurde hiyen al gobe Al Kurunj beleŋ biŋ arneŋ nurd yunke go mar gobe yende al ma henayiŋ,’ yiriŋ,” yinyiŋ.

²⁴ Irde sopte gaha yinyiŋ: “Irde Al Kurunyen mere basaŋ al, Samuelya, mere basaŋ mar kame kame waŋ hin han kurunj gore wor mata kurunj gayenter forok yeŋ haŋ gake gwahade po forok yenayiŋ yeŋ bikkenj tagalde hin han. ²⁵ Niŋgeb Al Kurunyen mere basaŋ marmiŋ beleŋ gwahade tagalde hin han gobe deŋ ge teŋ tagalde hin han. Irde deŋ ge teŋbe Al Kurunj beleŋ Abraham diliŋde biŋa teŋbe, ‘Kame foŋenje kura forok yiyyenj gore megen niŋ al buda kurunj gayen nere guramya tareŋya teŋ teŋ hiryoŋ hiyyenj,’ inyiŋ. Be, biŋa tiyyiŋ gwahade po Al Kurunj beleŋ asetiŋ wenj hitte wor biŋa teŋ hin hin gobe deŋ ge teŋ biŋa teŋ hin hin. ²⁶ Niŋgeb deŋ ge teŋbe Al kurunj beleŋ guram dirde saŋiŋ dirke mata buluŋtiŋ goyen yubul tinayiŋ yeŋ nurdeb metenj almiŋ basiŋa irde teŋ kerke deŋ hitte wa wayyin,” yinyiŋ.

4

Pitaya Yonya yade koyare yeramiŋ

1-2 Be, Pitaya Yonya beleñ Solomonyen Paranda ineñ hanjyende gor hinaryumya goyenbe gor gabu iramiñ mar goyen Yesu kamde huwaryin mere goke momon yirde hinaryum. Gwaha teñ henjyabe Yesu tiyyiñ gwahade goyen po al kamtiñ manaj kame huwarnayin yeñ mel goyen saba yiraryum. Gwaha teñ hikeb Al Kurun̄ dolon̄ ird ird mata doyañ mar pris budaya, Al Kurunyen ya balem kurun̄ gote doyañ marte kurunjminyabe Sadusi marya beleñ* wañ mere go nurdeb biñ ar yamiñ. **3** Irkeb mel gore Pitaya Yonya yad merere yertek yeñ yawaramin. Gega bikken wawuñ hiriñ ningeb, gise ga yenþe yad koyare yeramiñ. **4** Gega irem gote mere nuramiñ marbe budam wor po mere goyen fudinde yeñ nurde Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ. Irkeb al yeñ wa Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ mar bikkek goyabe gayamuñkek goya gabu irde al parguwak po kapyan̄ haminþe 5,000 gwahade hiriñ.

Pitaya Yonya mere kurunjde hararyum

5 Be, fay urkeb Yudia nañare niñ doyañ marya Yuda marte doyañ mar parguwakyabe Moseyen saba basañ heñ tagal tagal marya beleñ irem gote mere nurniñ yeñ Yerusalem gor gabu iramiñ. **6** Gabu iramiñde gorbe Al Kurun̄ dolon̄ ird ird mata doyañ mar pris buda gote karkuwañmiñ Anas, Kaifas, Yonya, Aleksandaya, irde Anas gote taynej weñ hoyaj manaj gor gabu iramiñ. **7** Be, mel gore Pitaya Yonya yawañbe yeñ ge igin ma nurde yunenÿa, “Ganuñ beleñ igin dinkeb

---

* **4:1-2:** Sadusi mar: Al kamtiñ sopte huward huward goyen fudinde yeñ ma nurde hinhan mar.

mata gogo tiyarun? Ganuñde sañinde gogo tiyarun?” yeñ gusuñaq yiramiñ. ⁸ Irkeb Pita gobe Holi Spirit beleñ hard unkeb wol henþe gaha yinyiñ: “Be, deñ Yuda marte doyañ marya doyañ mar parguwakya, ga nurnañ ko! ⁹ Deñbe al kahañ simsíam farañ uryeke igin hiyun goyen goke muñ teñ merere derde daha mat igin hiyun gote miñ nurniñ yeñ gusuñaq dirhañ? ¹⁰ Niñgeb denÿa Israel mar hoyan manaq tumjañ mere tiyeñ tihim gayen ga nurde bebak tinayiñ. Be, al kahañ simsíam gabe Nasaret niñ al Yesu Kristu deñ beleñ mayke kamuñ gega, Al Kuruñ beleñ isañ heke huwarun al gote tareñde igin hiyun. Niñgeb diltin mat huwarke gago kenhañ. ¹¹ Yesu niñ teñ Al Kuruñyen asañdbe siraw mere mat gahade katıñ hi:

‘Deñ, ya ird ird mar beleñ ya irniñ yeñ hora kura tawayamiñ gega, igin ma keneþbe temeyamiñ.

Goyenbe al hoyan beleñ tukun gore po yamin tareñ wor po iryiñ,’ yitiñ hi. *Tikiñ 118:22* Niñgeb hora gwahade goyenbe deñ beleñ Yesu gogo pel irañ. Gega Al Kuruñ beleñ teñ meten kuruñ wor po unuñ. ¹² Niñgeb Yesu po ga neñ mata buluñde mat dumulgañ teñ teñ sañin goyen Al Kuruñ beleñ unuñ. Niñgeb megen niñ al kura beleñ epte ma Al Kuruñ hitte alya bereya yumulgañ tiyyeñ,” yinyiñ.

¹³ Be, gor gabu iramiñ mar goreb Pitaya Yonyabe saba kuruñ ma titiñ, irde al deñem moñ yeñ nuramiñ gega, ‘Neñ ge kafura ma heñ mere tareñ po tagalde har,’ yeñbe hurkuñkat tiyamiñ.

Irde irem gobe Yesuya tumŋaŋ heŋ kuŋ waŋ teŋ hinhan mar goyen kurabe gago yeŋ biŋ bak yaminj. ¹⁴ Irde al kahaŋ simsiam goyen igiŋ hen Pitaya Yonya irde tumŋaŋ huwarde hike keneŋbe Pita beleŋ mere tiyyin goyen wol heŋ hen ge kukuwamnjeŋ nuramiŋ. ¹⁵ Irdeb mere teŋ teŋ gasuŋde matbe yakira tike belŋeŋ muŋ po siŋare kukeb yiŋeŋ uliŋ mere sege irde gaha yaminj: ¹⁶ “Al irawa gabe daha yirtek? Al buda kuruŋ Yerusalem taunde haŋ kuruŋ gobe irem gore mata tiŋeŋ wor po goyen tike kenaŋ. Neŋ wor mata forok yiyuŋ gote igineŋbe kenhet gago niŋgeb, epte ma ‘usi’ yetek. ¹⁷ Gega mata forok iraruŋ gote mere momonjbe kuruŋ heŋ kuke al nurde pasi henayin goke igiŋ ma nurde hite geb irem goyen, ‘Sopte Yesu ineŋ haŋyen al goke tagalkeb muduntek,’ yineŋ utan yirtek,” yaminj. ¹⁸ Gwaha yeŋbe irem go sopte hoy yirke wakeb, “Derbe al hoyan hitte kuŋ Yesu niŋ ma wor po tagalde saba yiriryen!” yeŋ mere tareŋ po yirdeb utan yiramiŋ. ¹⁹ Gega Pitaya Yonya beleŋ wol henbe, “Al Kuruŋbe da mata niŋ igiŋ nuryeŋ? Yende mere gama irtek ma dende mere gama irtek? Goyen dindiken dufay henaŋ ko. ²⁰ Munan deyyabe Yesuyen mata delderer yeneŋ meremiŋ nurde tiyaryum goyen tagal tagal niŋ epte ma wor po bada hereŋ,” yinaryum.

²¹⁻²² Gega al kahaŋ simsiam miliŋ beleŋ gwahade po kawaŋ kiriyin, damam 40 fole irtiŋ goyen Pitaya Yonya beleŋ Al Kuruŋyen sanjinde sope iraryum goyen al budam wor po go keneŋbe Al Kuruŋ turuŋ iramiŋ geb, Yuda marte doyan mar

beleñ goyen nurdeb gwaha mat kura irem goyen buluñ yirtek moñ haminj. Niñgeb dulinj mohoñde po kafura mere yirde yubul tike kwaryum.

*Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan mar beleñ
Al Kuruj mere iramiñ*

²³ Be, Pitaya Yonya gobe yubul tike mulgañ henj diñuñ yago hitte kwaryum. Irdeb pris buda gote karkuwañmiña Yuda marte doyañ mar parguwakya beleñ mere yiramiñ goyen tumñañ diñuñ momoñ yiraryum. ²⁴ Irkeb mere goyen kanduknejururde tumñañde Al Kuruj uguñ po gahade inamiñ: “Doyañ Al Kuruj, ge beleñ po nañkiňa megeňa makanya yirdeba dawet bana goñ hañ kuruj gayen yirariñ. Irde doyañ yirde ha. ²⁵ Ge beleñ mere tike meteñ alge asininij Dewit gore Holi Spirityen tareñde mереge nurde basañ henj gaha yiriñ:

‘Danij megen niñ marbe yeñ ge bearar teñ han?
Irde danij dufay buluñ kukuwamnej po yerde
mere mayde hañ?

²⁶ Megen niñ doyañ mar karkuwañya nañä ga
doyañ irde hañ mar wañ gabu irdeb Doyañ
Al Kuruj asogo irde hañ.

Fudinde, al buda kuruj gobe bikkeñ Al Kuruj
beleñ basiňa irde olip fimiñ tonanje sam
irtiñ Al goyen gogo asogo irde hañ,’ yiriñ.

Tikiñ 2:1-2

²⁷ Niñgeb, fudinde, Dewit beleñ mata goke yiriñ
gwahade goyen po forok yiyuñ. Yesube ge beleñ
bikkeñ Mesaia inenj basiňa irariñ. Gega Israel
nañä doyañ al Herotya Roma gabmanyen al Pon-
tius Pailatya beleñ Yesu, gere Meteñ Al, delger

wukkeñ wor po keneñ hayen al goyen asogo irtek yen Israel mar Yerusalem bana gañ hañ goya al miñ hoyan Yuda mar moñya gabu irde mere mayan. Irdeb mayke kamuñ. ²⁸ Goyenbe mata gobe mali ma forok yiyyuñ. Mel buda gore gwaha tinayin yen dufayge bikken kerariñyen geb, gogo gwahade po forok yiyyuñ. ²⁹ Niñgeb Doyañ Al Kurunñiniñ, Yesu niñ tagalde hite goyen utan dirniñ yen mel gore kafura dirde hañ gabe yeneñ ha. Niñgeb neñ meten marge sañiñ dirkeb mel goke kafura ma heñbe igin merege tagalde tukutek. ³⁰ Irde Yesu, gere Meten Al, delger wukkeñ wor po gote deñemde garbam mar sope yirde, mata tiñen kurayen kurayen forok yirde hitekeyab tareñge kuruñ goyen alya bereya yikala yirde hayin.” inamiñ.

³¹ Be, Pitaya Yonya irde gabu iramiñ mar beñ Al Kuruñ mere irde pasi irkeb goyare po Al Kuruñ beñ wol heñbe mel go hinhan gasuñ goyen añsok iryiñ. Irkeb gor hinhan mar gobe tumñañ Holi Spirit beñ hard yunkeb Al Kurunyen mere tagal tagal niñ kafura ma heñbe tagalde kuñ hinhan.

Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ marbe detmiñ kadom gunen teñ hinhan

³² Be, Yesu niñ dufaymiñ sañiñ irde hinhan mar gobe tumñañ dufaymiñya mataminyä uñkureñ po hamin. Irdeb al kura beñ, “Detne kuruñ hañ gabe nere kudiñen moñ,” yen hinhan, irde detmiñ kuruñ goyen yiñgen uliñ kadom gunen teñ hinhan. ³³⁻³⁵ Be, aposel buda beñ Yesu kamyiñde mat huwaryiñ goyen Al Kurunyen

tareñde tagalde hike al beleñ fudinde yeñ nurde hinhan. Irde al tumñañ megeñ minyañya ya minyañ marbe al beleñ damu tikeb murunjem goyen aposel hitte yawañ haniñde yerde hinhan. Irkeb aposel beleñ al kura det kurañ amu heñ hinhan mar tumñañ gale heñ yunenç hinhan. Gwaha teñ hikeb al kura det kurañ ma amu heñ hinhan. Be, Al Kuruñ beleñ yeñ gama irde hinhan mar goyen mata gwahade teñ hikeb guram yirde iginj iginj wor po yirde hinhan.

³⁶⁻³⁷ Be, al kura, deñembe Yosep manaj megeñ tapumminj kura al beleñ damu tikeb murunjem goyen tawañbe aposel buda yunyinj. Yeñbe Liwai mar al, irde Saiprus motmotde niñ al. Aposel buda beleñbe Banabas ineñ hinhan. Deñe gote miñbe, “kadom faran yurde tareñ yird yird al.”

5

Ananaiasya Safiraya

¹ Be, al kura deñembe Ananaiasya berem Safiraya manaj megeñ tapumminj kura al beleñ damu tikeb murunjem taryum. ² Gega ire uña gobe hora goyen tumñañ Yesuyen mere basañ mar aposel buda haniñde kertek ma yirkeb goke sege irdeb hora kurhanbe yiñgen ge basiñja irdeb uñ beleñ kurhan po tawañbe, “Megeñ gote murunjembe gago po,” yeñ aposel buda haniñde kiryinj. ³ Irkeb Holi Spirityen sañiñde Pita beleñ bebak teñbe, “Ananaias, daniñ geb Satanyen dufay po gama irde hora kurhanbe gigenj ge bana kerdeb tumñañ gago po tawayhem yara teñ Holi Spirit usi irha? ⁴ Megeñge goyen damu ma

tikeyabe gere hinhin. Irde damu tike muruŋgem wor gere po. Ningeb hora go teŋ dufayger det kura ire yeŋbe gwaha irtek yara. Gega da beleŋ wor po girkeb dufay goyen forok yekeb mata buluŋ gogo taha? Usi taha gobe al ma usi yirha, Al Kurun usi irha geb,” inyiŋ. ⁵⁻⁶ Irkeb Ananaias gobe mere goyen nurdeb goyare po kamde katyiŋ. Irkeb al foŋeŋ kura gor hinhan gore waŋbe al hakwa go mala teŋ tukuŋ mete tiyamiŋ. Be, Ananaias beleŋ Holi Spirit usi irde goke muŋ po kamke kenamiŋ marya mere momoŋmiŋ nurramiŋ marya tumŋaŋ tulfut yeŋ kafura haminj.

⁷ Be, 3 awa gwahade kamereb berem Safira gobe uŋ hitte mata gwahade forok yihi yeŋ ma nurdeya Pita hinhin ya biŋde gor hurkuriŋ. ⁸ Irkeb Pita beleŋbe, “Safira, momonj nira. Megentiriŋde muruŋgembe gago po we?” inkeb, “Gwaha, tumŋaŋ gogo po,” inyiŋ. ⁹ Irkeb Pita beleŋ wol heŋbe, “Dahade ningeb derbe tumŋaŋde mere sege irdeb Doyaŋ Al Kurunyen Holi Spirit tuŋaŋ urhar? Almege tukuŋ mete tahaŋ marbe yamere gogo forok yahaŋ yenha. Ningeb ge wor gade kuniŋ tahaŋ geb,” inyiŋ. ¹⁰ Irkeb goya goyen po Pitayen kahaŋ miŋde gor po kateŋ kamyiŋ. Be, uŋ tukuŋ mete tiyamiŋ mar gore waŋ hurkuŋbe berem wor kamtiŋ keneŋbe tukuŋ uŋ ketalde po mete tiyamiŋ. ¹¹ Be, ire unya go hitte mata forok yiriŋ gote mere momonj nurdeb Yesuyen alya bereya sios gobe tumŋaŋ kafura wor po haminj. Yesuyen alya bereya moŋ wor gwahade po kafura haminj.

Aposel buda beleŋ garbam mar budam sope

yiramiŋ

¹² Be, aposel buda beleŋ mata tiŋeŋ Al Kurunŋ beleŋ po forok yirtek goyen al hitte budam forok yirde hike diliŋ fot yeŋ hinhan. Irde Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan marbe tumŋaŋ du-faymiŋ uŋkureŋ po kerde Al Kurunŋ dolon irnŋ yeŋ al waŋ gabu irde haŋyen gasuŋ kuruŋ kura “Solomonyen Paranda”* ineŋ haŋyende gor gabu irde hinhan. ¹³ Be, Yerusalem taunde hinhan mar goyen tumŋaŋ Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan mar goke tagalde turuŋ yirde hinhan. Gega go mar goyen hitte mata forok yeŋ hinhan goke kafura heŋbe al kura yeŋya awalik heŋ heŋ ge kama heŋ hinhan. ¹⁴ Gega alya bereya tiŋeŋ beleŋ Doyer Al Kurunŋ niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irdeb budam forok yeŋ hinhan. Irkeb Yesuyen alya bereyabe budam wor po hamir. ¹⁵ Irde aposel buda beleŋ mata tiŋeŋ kurayen kurayen teŋ hinhan goyen yeneŋ hinhan geb, garbam miŋyaŋ mar sapirte yawaŋ beleŋyaŋ yerde hinhan. Kurabe yawaŋ gasuŋ ugamde yunke goyan ferde hinhan. Gwaha yirteke gab Pita waŋ beleŋ goyan kun heŋyabe hanin yerde yuni yeŋbe gogo teŋ hinhan. Munaŋ kurabe Pita toneŋ beleŋ po awrum yurke igin henayin yeŋ nurde teŋ hinhan. ¹⁶ Irkeb tiyuŋ budam Yerusalem binjaŋ binjaŋ niŋ mar gore garbam marya al uŋgura ketal yurtiŋ miŋyaŋ mar goyen aposel buda hitte yawaŋ hike sope yirke tumŋaŋ igin heŋ hinhan.

---

* **5:12:** Solomonyen Paranda: Al Kurunyen ya balem kurun gote ya muruŋ sobam siŋa siŋa kutiŋ hinhan. Ya muruŋ gobe tola karkuwaaŋ yimiytiŋ hinhan. Ya siŋa kurhanbe “Solomonyen Paranda” ineŋ haŋyen gogo.

Aposel budabe kanduk kenamiŋ

¹⁷ Be, pris buda gote kuruŋmiŋya yeŋ faraŋ urde hinhan mar Sadusi budaya beleŋ, ‘Neŋ fole dirniŋ tahaŋ,’ yeŋ biŋ ar yekeb aposel buda niŋ igin ma wor po nurdeb yade gasa yirniŋ yeŋ mere sege iramiŋ. ¹⁸ Irdeb aposel buda goyen yade kawe marya mata buluŋ teŋ hinhan marya yerde hanjen koyare gor yeramiŋ. ¹⁹ Gega wawuŋbe Doyaŋ Al Kurunyen miyoŋ beleŋ kuŋbe koya gote yame fegelde siŋare yukuriŋ. ²⁰ Irdeb, “Al Kurunyen ya balemde kuŋbe al buda kuruŋ goyen al kura Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iryenŋbe Al Kuruŋ diliŋde al gergeŋ heŋ heŋ mata goyen goke keŋkela po tagalnaiŋ,” yineŋ hulyan yiryiŋ. ²¹ Be, miyoŋ beleŋ yinyiŋ goyen nurdeb fay urkeb Al Kurunyen ya balemde kuŋbe alya bereya saba yird yird miŋ uramiŋ.

Be, goya goyenbe pris buda gote kuruŋmiŋya yeŋ faraŋ urde hinhan marya gore aposel buda goyen daha yirniŋ yeŋ Yuda marte doyaŋ mar parguwak tumŋaŋ hoy yirke wan gabu iramiŋ. Irdeb mel go koyare yeramiŋ goyen yawan merere yirniŋ yeŋbe al hulyan yirke kwaminj. ²² Gega kuŋ forok yeŋ naŋkenaminiŋbe aposel buda gobe gor ma hinhan. ²³ Gwahade keneŋbe mulgaŋ heŋ kuŋbe, “Koya yamebe siŋa mat tareŋ irtiŋ, irdeb ya gote doyaŋ marbe tumŋaŋ gor hanj. Goyenbe yame fegelde hurkuŋ naŋkenhet gega, gorbe al miŋmoŋ. Hubu wor po!” yinaminj. ²⁴ Irkeb pris buda gote karkuwaŋmiŋya Al Kurunyen ya balem doyaŋ irde hanjen marte kuruŋmiŋya beleŋ mere momoŋ go nurdeb, “Aposel

budabe daha tahaŋ? Irdeb kamebe da mata forok yiyyen?” yeŋ ɻakŋak tiyamiŋ.

²⁵ Be, gwaha teŋ hikeb al kura waŋbe, “Mel, ga nurnaŋ. Al yad fere tiyaŋ mar gobe Al Kurunyen ya balem bana goŋ alya bereya saba yirde hike yenhem be!” yinyiŋ. ²⁶ Irke ya balem kuruŋ gote doyaŋ marya kuruŋminya gore mere go nurdeb kuj aposel buda go yad wayamiŋ. Goyenpoga al buda kuruŋ meremiŋ nurde hinhan mar gore yeŋ ge heŋ hora kaka dirnak yeŋbe ohkohom po Israel naŋa doyaŋ mar tumŋaŋ gabu iramiŋ gasuŋde gor yawayamiŋ.

²⁷ Be, aposel buda go yawaŋ diliŋde yirkeb pris buda gote kuruŋmiŋ gore biŋ ar hende gaha yinyiŋ: ²⁸ “Yesu beleŋ alya bereya ne niŋ saba yirde hinayıŋ dinuŋ goyen bada po henayıŋ yeŋ utan̄ dirtiŋ. Gega parsay heŋ Yerusalem taunde gar kawanyaŋ po mere tagalde tukuŋ hikeb al budam nud pasi hahaŋ. Gwaha teŋbe Yesu kamuŋ gobe yeŋ beleŋ po mayaŋ yeŋ miŋge dirniŋ teŋ han̄?” yinyiŋ. ²⁹ Irkeb Pita beleŋ kadom yagoya huwarde wol heŋbe, “Neŋbe Al Kurunyen mere po gama irtek. Dende mere ma nurtek geb! ³⁰ Be, ga nurnaŋ. Deŋ beleŋ Yesu kuruse hende mayke kamuŋ. Goyenbe neŋ Israel marte asininiŋ yagot Al Kuruŋ beleŋ kamtiŋde mat isaŋ hiyuŋ. ³¹ Irde yiŋeŋ hitte tumulgaŋ teŋ sanŋiŋ uneŋbe deŋem yan̄ kuruŋ wor po irdeb, neŋ al gayen ga Dumulgaŋ teŋ teŋ Al iruŋ. Goyenbe neŋ Israel mar kuruŋ gayen mata buluŋ yubul teŋ yeŋ ge bininiŋ mulgaŋ heke mata buluŋniŋ halde duneŋ yeŋ nurdeb gogo tiyuŋ. ³² Niŋgeb neŋbe Yesu hitte

mata forok yitiŋ goyen dilniniŋde yeneŋbe gago kawan tagalde hite. Irde Holi Spirit manaq bebak tinaŋ yeŋ dikala dirde hi. Be, Holi Spirit gobe Al Kuruŋ beleŋ yende mere gama irde hanj mar goyen tumnjaŋ yuneŋ hi,” yinyiŋ.

Gamaliel beleŋ aposel buda niŋ igiŋ mat tagalyiŋ

³³ Irkeb meremiŋ nuramiŋ mar gobe biŋ ar yekeb, ‘Fudinde wor po, aposel buda gayen gasa yirteke kamwoŋ,’ yeŋ nuramiŋ. ³⁴ Be, gabu iramiŋde gorbe Yuda marte tikula sanŋin po gama irde hanjen Farisi mar al kura denjembe Gamaliel goyen gor hinhan. Yenbe Moseyen saba basan̄ henj tagal tagal al. Al gobe al budam palap irde hinhan. Be, al gore huwardeb, “Aposel buda ga belŋen po siŋare yukunaŋ,” yinkeb gwaha yiramiŋ. ³⁵ Irkeb gabu iramiŋ mar goyen gaha yinyiŋ: “Mel, Israel mar, al buda gayen ga daha wet kura yirniŋ yenbe keŋkelə dufay henj ga mata tinaiŋ. ³⁶ Nalu kura hakot yara po mata kura forok yiyyuŋ goyen bitiŋ sir yan? Al kura denjem Teudas beleŋ, ‘Nebe al deŋne yan,’ yekeb al 400 gwahade beleŋ gama irde hinhan. Gega go al goyen maykeb yeŋ gama irde hinhan mar gobe bur yekeb hubu po hiriŋ.

³⁷ “Be, Teudas kamereb neŋ Israel marte deŋniŋiŋ kapyan̄ henj tumnjaŋ asanje kerd kerd nature Galili niŋ al kura denjem Yudas beleŋ, ‘Roma gabman asogo irniŋ,’ yineŋ al usi yirke gama irde hinhan. Gega yeŋ wor mayke kamkeb yeŋ gama irde hinhan mar goyen wor bur yamin. ³⁸⁻³⁹ Niŋgeb gwahade goyen po aposel buda beleŋ

mata teŋ haŋ gayenbe dufaymiŋde po teŋ haŋ kenem meteŋmiŋ gobe hubu hiyyeŋ. Munan̄ Al Kurunyen dufay gama irde teŋ haŋ kenem deŋ beleŋ, ‘Bada henaŋ,’ yinnayıŋ gega, epte ma meretiŋ nurnayıŋ. Mongo al buda gayen asogo yirhet usi teŋbe Al Kurun̄ asogo irnayıŋ geb. Goke teŋbe dinhem gago. Mel gayenbe okohom po yubul tike kunayıŋ,” yinyiŋ.

*Aposel budabe Yesu niŋ teŋ kanduk yenamiŋ
goke amanjeŋ nuramiŋ*

⁴⁰ Irkeb al buda gor hinhan mar gore, ‘Mere dira gabe fudinde,’ yeŋ nuramiŋ. Irdeb aposel buda go sopte hoy yirke wakeb gabu iramiŋ gote kurunyiŋ beleŋ, “Yesu gore yiŋgeŋ ge al saba yirde hinayıŋ dinuŋ gobe sopte ma po tagalnayıŋ,” yineŋ utan̄ yirdeb fulen̄a marmiŋ yinkeb al gasa yird yird kaŋ po yusulak teŋbe yakira tiyamiŋ. ⁴¹ Irkeb aposel buda goyen mere gasuŋ go tubul teŋ kuŋ heŋya, “Neŋbe Al Kurun̄ beleŋ Yesuyen al wor po yeŋ nud dunęŋ hi. Niŋgeb Yesu niŋ teŋ ulniniŋ misiŋ katehet gago,” yeŋ amanjeŋ wor po nuramiŋ. ⁴² Irdeb al saba yird yird niŋ bada ma hamiŋ. Hugineŋ gise hanča Al Kurunyen ya balemde gor kuŋ mere igin̄ Yesube Mesaia yitiŋ goyen mere kawan po tagalde kuŋ hinhan. Irdeb almet yayaŋ wor gwahade po teŋ hinhan.

6

*Yesuyen alya bereya sios faraŋ yurd yurd meteŋ
niŋ al 7 basiŋa yiramiŋ*

¹ Be, gwaha teñ hinhan goyenterbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan marbe budam forok yen hinhan. Goya goyenbe Yerusalem niñ Yuda mar yingenje mere teñ hitiñ beleñ gise hanjka beretap biñge gale heñ yunen hinhan. Goyenbe yende beretap po yunenbe, Grik mere teñ hitiñ beretap gobe yubul teñ hinhan. Irkeb Yuda mar Grik mere teñ hitiñ goreb goke igin ma nurdeb tiyuñ miñ mar goya kadom mohonje tiyamin.

² Goke teñbe Yesuyen mere basaŋ mar aposel buda 12 gore Yesuyen alya bereya sios tumnajan gabu yirdeb gaha yinamiñ: “Nende meteñbe Al Kurunyen mere tagalde tukuñ tukuñ. Niñgeb biñge gale heñ heñ goke teñ meteñniniñ wor po goyen harhokniniñ untek gobe igin moñ.

³ Niñgeb kadniniñ yago, deñ gabu irde hanj bana goj niñ al 7 kura dindikeñ basiña yirnayin. Goyenbe mel gobe Holi Spirityen sañinde wor po meteñ teñ hanjen, irde Al Kuruj beleñ dufay igin yunen hike meteñ teñ hanjen mar goyen po basiña yirnayin. Irkeb biñge gale heñ heñ meteñbe mel gore teñ hinayin. ⁴ Gogab neñbe Al Kuruj mere ird irdya meremiñ tagal tagal niñ po dufay hetek,” yinamiñ.

⁵ Be, gwaha yinkeb al buda kurun gob amanenj nurdeb al 7 basiña yiramiñ. Denjembe Stiwen, Filip,* Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenasyabe Antiok taunde niñ al Nikolasya. Nikolas gobe al miñ hoyan gega, Yuda marte tikula gama irde Yuda mar al hiriñ. Munaj Stiwenbe Yesu niñ hekkeñ wor po nurde hinjin, irde Holi Spirityen

---

* ^{6:5:} Filip gabe Yesuyen aposel 12 bana kura gogo moñ, al hoyan.

tareŋde po meteŋ teŋ hinhan. ⁶ Be, al buda gwahade basiŋa yirdeb aposel buda hitte yukamij. Irkeb al 7 gobe sios faraŋ yurd yurd niŋ yade yapat yiramiŋ goyen goke tonaj hende hanij yerde Al Kuruŋ beleŋ faraŋ yurde hiyeŋ yeŋ gusunjan iramiŋ.

⁷ Be, Al Kurunyen mere Yesu niŋ yitiŋ gobe Yerusalem taun kurunjde gor niŋ mar beleŋ tumnjaŋ nurde tukamij. Irkeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ marbe aranŋ po budam hamij. Be, Al kuruŋ dolon ird ird mata doyaŋ mar wor budam Yesu niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ iramiŋ.

Yuda mar beleŋ Stiwen fere tiyamij

⁸ Be, sios faraŋ yurd yurd niŋ basiŋa yirtiŋ al kura Stiwen gobe Al Kuruŋ beleŋ kenkela po guram irde tareŋ kuruŋ unkeb al budam diliŋde mata tiŋeŋ kurayen kurayen Al Kuruŋ beleŋ po yirtek goyen forok yirde hinhan. ⁹ Gega Yuda mar kurabe Stiwen niŋ igoŋ ma nurde waŋ kwep kwep iramiŋ. Be, gwaha iramiŋ marbe “Doyaŋ Mar Miŋmoŋ Mar”[†] yineŋ hinhan. Mel gobe yingende gabu yare po gabu irde Yuda marte tikula po nurde hinhan. Yeŋbe Sairini taunya Aleksandria taunyare mat wayamiŋ. Kurabe Silisia naŋaya Esia naŋayaare mat wayamiŋ. Be, mel goreb waŋ Stiwen gogo merere fulenja iramiŋ. ¹⁰ Gega

---

^{† 6:9:} “Doyaŋ Mar Miŋmoŋ Mar” gabe bikken al hoyan beleŋ yukuŋ meteŋ marmiŋ yirde hinhan. Goyenbe muruŋgem moŋ meteŋ teŋ hinhan. Irde dufaymiŋde kuŋ waŋ titek moŋ. Doyaŋ marmiŋyen mere po gama irde meteŋ teŋ hinhan. Goyenbe doyaŋ marmiŋ beleŋ yubul tike dufaymiŋde kwamiŋ goke teŋbe deŋe gwahade yurde hinhan.

Stiwenbe Al Kuruňyen Holi Spirit beleň faraň urkeb kenkelä po dufay heňya mere yirke asogo irniň yeň wayamiň mar goyen gwaha mat kura wol hetek yeň ma nuramiň.

¹¹ Irkeb mel gore al kura balmiňde hoy yirdeb, “Deň beleň kuňbe, ‘Stiwen beleň Moseya Al Kuruňya sukal yirke nurtiň,’ yeň al momoň yirde tukunayıň,” yineň biň yawaramiň. ¹² Irkeb kuňbe gwahade po tagalkeb Yuda marte doyan mar parguwakya Moseyen saba basaň heň tagal tagal maryabe al buda gote mere go nurdeb biň ar yamiň. Irdeb Stiwen fere teňbe mere yare tukamiň. ¹³⁻¹⁴ Irdeb merere gor usi titek yeň al kura yawaramiň gore huwardeb, “Al garebe, ‘Nasaret niň al Yesu beleň Al Kuruňyen ya balem gayen pir iryen, irde Mose beleň mata teň hinayıň yeň dunyin goyen wor yade hoyan hoyan yiryen,’ yeke nurtiň. Al gabe ya balem gaya Yuda marte tikula goyen wor gwahade po huginen sukal yirde hiyen!” yinamiň. ¹⁵ Irkeb merere gabu iramiň mar gob Stiwen beleň daha mat wol heke nurniň tihit yeň tumňaň her yeň kenamiň. Irkeb Stiwen kimiňbe al bulak wor po Al Kuruňyen miyon yara heke kenamiň.

7

Stiwen beleň saba tiyyinj

¹ Irdeb Al Kuruň dolon ird ird mata doyan marte kuruňmiň beleň, “Stiwen, mel gare mere ulger irde haň gayenbe fudinde?” yeň gusuňan iryinj. ² Irkeb Stiwen beleň wol heňbe gaha inyiň: “Mel, kadne yago, ga nurnaň. Bikkenj

wor pobe hakwaniniŋ Abrahambe Mesopotemia naŋare hinhin. Goŋ po hikeya Al Kuruŋ saŋiŋmiŋ turŋuŋ yan gore diliŋde forok yeŋbe,³ ‘Naŋageyə tayge yagoya yubul teŋbe naŋa ne beleŋ gikala gireŋde gor kwayiŋ,’ inyiŋ.⁴ Irkeb Abraham gobe Kaldia marte naŋa Mesopotemia goyen tubul teŋbe Haran taunde kuŋ gor hinhin.

“Be, naniŋbe gor kamkeb Al Kuruŋ beleŋ Abraham teŋ kerke Yudia naŋa ga hite gayenter wayyiŋ.⁵ Gega Al Kuruŋ beleŋ megen tapum muŋ kura ma unyiŋ. Hubu wor po. Irde gor hinhinya goyenbe diriŋ wor hubu. Gega Al Kuruŋ beleŋ megen Abraham keperde hin- hin gayen yeŋya foŋeŋmiŋ yagoya niŋ tubul teŋ yunmeke yende kudiŋeŋ hiyyeŋ yeŋ Abraham hitte biŋa tiyyiŋ.⁶ Goya goyenbe gaha inyiŋ: ‘Foŋeŋge yagot dirŋeŋ weŋbe almet naŋare kuŋ albak hinayiŋ. Irkeb naŋa miŋ mar beleŋ dama 400 gayen gasa yirde buluŋ buluŋ yirke meten muruŋgem moŋ teŋ hinayiŋ.⁷ Gega foŋeŋge yago buluŋ buluŋ yirde hinayiŋ mar gobe ne gare gab yenen. Go kamereb foŋeŋge yagobe naŋa go tubul teŋ waŋ megen gayenter dolon nirde hinayiŋ,’ inyiŋ.⁸ Irdeb kame Al Kuruŋ beleŋ biŋa tiyyiŋ goke, ‘Ne biŋa teŋ himyen goyen fudinde yeŋ nurnayiŋbe geya foŋeŋge yagoyabe guba yeŋ yeŋ mata teŋ hinayiŋ,’ inyiŋ. Be, kamereb urmiŋ Aisak forok yiriŋ. Irkeb urmiŋ go kawaŋ hiriŋde mat kuŋ naŋa fay 8 hekeb guba yeŋ unyiŋ. Be, Aisakbe kame Yekop naniŋ hiriŋ. Irdeb Yekopbe urmiŋ yago 12 miŋyaŋ hiriŋ. Be, mel goreb hakwaniniŋ yago hamiŋ.

⁹ “Be, hakwaniniŋ 12 kura Yosepbe naniŋ beleŋ yen po amanęŋ nurde igin igin irde hinhin. Irkeb itiŋ yago beleŋ daniŋ neŋbe gwahade ma dirde hi yen biŋ ar yekeb kulin Yosep niŋ igin ma nurdeb, ‘Al kura hitte kuŋ murunŋem moŋ meteŋ teŋ teŋ almiŋ hiwi,’ yen al yunke damu tiyamiŋ. Be, Yosep damu tiyamiŋ mar gore teŋbe Isip kwamiŋ. Goyenbe Al Kuruŋbe yeŋya hugiŋeŋ heŋ faraŋ urde hinhin. ¹⁰ Ningeb kanduk kurayen kurayen yeneŋ hinhin gega, Al Kuruŋ beleŋ faraŋ urde hikeb igin po hinhin. Irde dufay igin wukkeŋ wor po unkeb go hende mata teŋ hikeb Isip niŋ doyaŋ al kuruŋ Fero beleŋ igin kinyiŋ. Be, Fero beleŋ Yosep go dufaymiŋ wukkeŋ keneŋbe Isip naŋa gote doyaŋ al irdeb dawetmiŋ yago tumŋaŋ, ‘Doyaŋ yirde hayiŋ,’ inyiŋ.

¹¹ “Be, go kamereb Isip naŋaya Kenan naŋaya bana goŋbe biŋge kamde kamde nalu kuruŋ wor po forok yekeb hakwaniniŋ yagobe biŋgem moŋ haminj. ¹² Be, Yosep naniŋ Yekop go Isip naŋabe biŋgem yaŋ mere momoŋ nurdeb hakwaniniŋ yago gogo yad yerke kwamiŋ. Be, mel gobe Isip ma kuŋ haŋyen. Tiŋeŋ gog po ga kwamiŋ. ¹³ Be, mel go Isip mat tiyuŋmiŋde mulgaŋ haminj. Heŋ heŋbe sopte Isip kukeb Yosep beleŋ yiŋeŋ ge, ‘Nebe al gwahade,’ yeŋ itiŋ yago momoŋ yiryiŋ. Be, Yosepyen miŋ gote mere momoŋ goyen Isip niŋ doyaŋ al kuruŋ wor nuryiŋ.

¹⁴ “Be, go kamereb Yosep beleŋ naniŋ Yekopya dirŋeŋ weŋya asem yagoya 75 hinhan goke wanaŋ yen keya heke wayamiŋ. ¹⁵⁻¹⁶ Irdeb gor hinhan. Be, gor heŋ heŋbe Yekop go kamkeb

hakwambe teñ tiyuñmiñ Sekem tukamiñ. Be, Sekem gorbe Hamor urmiñ yago beleñ al hakwam yerd yerd niñ hora talde horabok yiramiñ goyen Abraham beleñ damu tiyyiñ. Niñgeb Yekop hakwam gobe tukuñ gor po keramiñ. Irdeb kame hakwaniniñ 12 goyen wor kamkeb yukuñ gor po yeramiñ.

¹⁷ “Be, Al Kuruñ beleñ Abraham hitte biñä tiyyiñ gote iginen forok yetek nalu heñ hikeb nende al Isip hinhan gobe kuruñ buluñ fuful tiyyiñ. ¹⁸ Goyenterbe al hoyan kura Yosep ma nurde untin al gore Isip nañä gote doyan al kuruñ hiriñ. ¹⁹ Irdeb yiñgen iñj heñ heñ ge po nurde asininiñ yago usi yirdeb buluñ buluñ yirniñ yen nurdeb, ‘Diriñmiñ yago besare niñ goyen yemeyke kamnañ,’ yen patku yirde hinhan.

²⁰ “Be, goya goyenbe Mose kawañ hiriñ. Yeñbe diriñ mali yara moñ. Al Kuruñ diliñde iñj kinyiñ. Diriñ gobe Isip mar beleñ kennak yen naninya milinya beleñ gagasi karwo gayen yamin bana po balmiñ kerde hinaryum. ²¹ Gega diriñ gobe ya bana balmiñ kerde hitek ma hekeb naninya milinya beleñ tukuñ hoyanđe tubul tikeb Isip niñ doyan al kuruñ Fero wiriñ beleñ keneñ teñ tukuñ yende irde mosoy heke kuruñ hiriñ. ²² Mose go kuruñ heñyabe Isip marte saba karkuwañ kurayen kurayen yawaryiñ. Irde meremiňya meteñmiňyabe tareñ wor po hiriñ.

²³ “Be, Mose gobe kuñ damam 40 hiriñ. Be, wawuñ kurarebe diñuñ Israel mar yene yen kuriñ. ²⁴ Kuñbe Isip al kura gore Israel al kura goyen buluñ wor po irde hike kinyiñ. Irdeb

Israel al goyen faran ure yeŋbe wol heŋ Isip al go mayke kamyinj. ²⁵ Be, Mose gobe dufaymiňdeb, ‘Mata tihim gayen keneŋbe Israel mar beleŋ Isip marte haniňde mat dumulgaŋ teŋ teŋ al Al Kuruŋ beleŋ basiŋa irtiŋ albe gago yeŋ bebak tahanj,’ yeŋ nuryinj. Gega gwahade moŋ.

²⁶ “Be, fay urkeb sopte Israel mar hitte kuriŋ. Kunjbe Israel mar iraw kura yiŋgen uliŋ arde hike yinyinj. Irdeb daha mat kura mere yirmekeb awalik hiri yeŋbe, ‘Irem, daniŋ ditdigireŋ uliŋ arde har? Derbe miŋ uŋkurenj po geb!’ yinyinj. ²⁷ Goyenbe al kura kadom mayde buluŋ wor po iryinj al goreb Mose upel urdeb, ‘Ganuŋ beleŋ nende doyan al gerde mere sope ird ird al giruŋ? ²⁸ Gwaha tenbe ki Isip al mayke kamuŋ gwahade goyen po nireŋ taha?’ inyinj. ²⁹ Irkeb mere go nurdeb Mose gobe Isip niŋ al mayke kamyinj goke busaharde Midian marte naŋare kuriŋ. Irdeb gonj albak heŋbe bere teŋ urmiŋ irawa miňyanj hiriŋ.

³⁰ “Be, Midian marte naŋare kunj dama 40 gonj hinhin. Be, dama 40 goyen kamereb Sainai dugu bindere sawsawa po kuruŋ naŋa bana gonj kuriŋ. Kunjbe he dirŋen kura goyen kak melak heŋ humga kutiŋ yara teŋ hinhinde gor Al Kuruŋyen miyonj forok yeke kinyinj. ³¹ Be, Mose gob goyen keneŋbe diliŋ fot yeke bindere kunj keŋkela po kene yeŋ kuriŋ. Irkeb kak melak hinhinde gor mat Doyaŋ Al Kuruŋyen mere forok yeke nuryinj. ³² ‘Nebe Al Kuruŋ, asige yago Abraham, Aisakyabe Yekopya beleŋ dolonj nirde hinhan al go goyen,’ inyinj. Irkeb Mose go kafura heŋ uliŋ

barbar yeke kak melak goyen kentek ma iryinj.
³³ Irkeb Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ, ‘Ge huwarde hare gabe ne hime. Niŋgeb al mali watek monj, himam wor po. Niŋgeb kahanbaſanje go yugu tiya!
³⁴ Nere alya bereya Israel marbe Isip mar beleŋ buluŋ buluŋ yirde haŋ gobe yeneŋ hime. Irdeb uliŋ misiŋ buluŋ wor po kateŋ haŋ goyen nur-deb Isip marte yufukde mat yumulgaŋ tiye yeŋ katehem. Niŋgeb ga nura. Sopte Isip gumulgaŋ timeke kwayinj,’ inyinj.

³⁵ “Be, Mose gobe haŋkapyɑ Israel mar beleŋ pel irdeb, ‘Ganuŋ beleŋ nende doyaŋ al gerde mere sope ird ird al giruŋ?’ inke Midian marte naŋare busaharyinj al go goyen. Gega Al Kuruŋ beleŋ, ‘Mosebe Israel marte doyaŋ al hiyyenj. Irde yende alya bereya Isip marte yufukde mat yumulgaŋ teŋ yukun asem yago bikkeŋ hinhan naŋare gor yukuyenj,’ yeŋbe teŋ kerke Isip mulgaŋ heŋ kurinj. Kukeb Al Kuruŋyen miyoŋ kak melak bana forok yeŋ mere iryinj gore faraŋ urde hinhin. ³⁶ Irkeb Israel mar goyen Isip naŋare mat doyaŋ yirde yukuriŋ. Naŋa go tubul tiyenbe Isip naŋa bana goŋbe mata tiŋeŋ kurayen kurayen Al Kuruŋ beleŋ po yirtek goyen forok yiryinj. Irde makanj kura Makaj Bukkeŋ ineŋ haŋyende gor mananj mata tiŋeŋ kuruŋ kura forok iryinj. Irde sawsawa naŋa al ma hitek bana goŋ dama 40 hinhanya goyenter wor gwahade po teŋ hinhin.

³⁷ “Be, Mose, go teŋ hinhin al goreb mel Israel mar goyen gaha yinyinj: ‘Kamebe Al Kuruŋ beleŋ deŋ minde ga niŋ po mere basaŋ almiŋ kura ne yara teŋ kerke foŋenjtinj yago hitte wayyen,’

yinyiŋ. ³⁸ Be, Mose goreb asininiŋ yago Isip tubul tiyamiŋ mar goyen tumŋaŋ sawsawa naŋa bana gon gabu yirke gor hinhan. Irkeb Sainai dugure hurkuŋ Al Kurunyen miyonja mere teŋbe katen asininiŋ yago mere yiryiŋ. Yeŋbe dugure gor herbe miyon gore asininiŋ yagoya neŋ kamekken gake teŋ Al Kurunyen mere gwahader hitiŋ goyen unyiŋ.

³⁹ “Be, Mose beleŋ dugure hurkuŋ Al Kurunyen mere nureŋ yeŋbe asininiŋ yago gwaha gwaha tinayıŋ yineŋbe hurkuriŋ. Gega goyen ma gama iramiŋ. Gwaha titŋeŋbe meremiŋ go pel irde Isip niŋ biŋ mulgaŋ hamiŋ. ⁴⁰ Niŋgeb Mose go dugure gor po hikeya mel gore itiŋ Aron hitte kuŋbe, ‘Kolge Isip naŋare mat dad wayuŋ al gobe Sainai dugure hurkuŋ det kura irde mulgaŋ ma heŋ hi gobe go ma nurde hite. Niŋgeb igin dinke nindigen det toneŋ kura yirde dolon yirtek. Irkeb gore doyaŋ dirke kuŋ hitek,’ inamiŋ. ⁴¹ Irdeb goya goyen gab gol hora beleŋ po bulmakaw fonjeŋde toneŋ iramiŋ. Irdeb Al Kurunniŋiŋ yeŋ dapŋa gasa yirde yawan galak irde det yiŋgen haniŋde iramiŋ goke amanen wor po nuramiŋ. ⁴² Irkeb Al Kuruŋ beleŋ goke igin ma wor po nurdeb harhok yunke mel gote dufaymiŋde po naŋkiŋde niŋ det naŋa, gagasiya dinambeya goyen dolon yirde hinhan. Be, goke teŋbe Al Kurunyen mere basaŋ mar beleŋ asaŋdebe gahade katij hi:

‘Deŋ Israel mar, dama 40 sawsawa naŋa bana hinhan ya goyenter dapŋa gasa yirde galak heŋ hinhan kuruŋ gobe ne niŋ moŋ.

⁴³ Irdeb sel ya irde usi tikula al Molek ineŋ hanjen

goyen bana goj kerde dolon irde tukun
hinhan.

Irde kurabe Refan inen hanjen goyen manan
gwahade po irde hinhan.

Det gobe Al Kuruj niij ma nurde hanjen mar
belej dolon irde hanjen goyen den manan
hantinde yirde dolon yirde hinhan.

Ninjeb goke teñbe nañatiñde mat dakira timekeb
Babilon naña gisaw yen nurde hañ goyen
fole irde sorte wor po kunj kunayin,' yitij
hi.

Amos 5:25-27

⁴⁴ “Be, Al Kuruj belej, ‘Sel ya kura gahade
irayin,’ inen Mose ikala irde tuñajen unyin.
Irkeb asininiñ yagobe Al Kuruj belej Mose inyin
goyen po gama irde ya go iramin. Irde sawsawa
naña bana goj heñya, ‘Al Kurujbe neñya hite,’
yen nurde sel ya goyen tukun hinhan. ⁴⁵ Be, go
teñ hinhan mar gobe tumjan kamde hubu hekeb
dirjen weñ kame forok yamiñ mar gore sel ya
go tamiñ. Goya goyenbe Yosuwa belej doyan
yirde yukurin. Irkeb Al Kuruj belej Kenan naña
miñ mar goyen yen wa mehej hen yakira tikeb
mel gore kame kuñbe naña go tamiñ. Be, gor
kunj heñyabe Al Kuruj dolon ird ird sel ya goyen
manan teñ kunj hinhan. Be, kame Dewit belej Is-
rael marte doyan al kuruj hiriñ goyenter manan
sel ya gobe hinjin po. ⁴⁶ Be, Dewit gobe Al Kuruj
belej amajen wor po nurde unej hinjin. Ninjeb
hakwaniniñ Yekop belej dolon irde hinjin Al
Kuruj goyen Dewit belej, ‘Ya tarej ird unmeke
gor hiwoj,’ yen nurde gusuñan iryiñ. ⁴⁷ Goyenbe
ya gobe yen belej ma iryiñ. Urminj Solomon
belej ga iryiñ. ⁴⁸ Gega det kuruj gayen doyan

yirde hi Al Kuruŋ gobe al ya irtiŋ bana goŋ ma hiyen. Niŋgeb goke teŋbe Al Kuruŋ beleŋ yiriŋ goyen nurdeb mere basaŋ alminj Aisaia beleŋ gahade kayyiŋ:

49-50 ‘Be, Al Kuruŋ beleŋ gaha yiriŋ:

Megenja naŋkiŋya det kuruŋ gabe nigeŋ yir-miriŋ.

Irdeb naŋkiŋbe nere keperd keperd gasuŋ irde, megenjbe kahaŋne kerd kerd det irmiriŋ.

Niŋgeb ya dahade go goyen irde nuneŋ yeŋ ha?

Ne heŋ heŋ gasuŋbe al beleŋ epte ma ird nun-nayiŋ,’ yiriŋ.

Aisaia

66:1-2

51 “Be, merebe gwahade yitiŋ gega, deŋbe ya gake ugūŋ po nurde ya gayen sukal irde hiyen yeŋbe merere gago nerhaŋ? Deŋ gab tonanṭiŋ tareŋ wor po. Deŋbe Al Kuruŋ niŋ ma nurde haŋ mar beleŋ teŋ haŋ yara. Bitinjya kirmiňtiŋyabe titmiŋ wor po. Al Kuruŋyen mere nurde bebak titek moŋ. Irde asininiŋ yago beleŋ mata teŋ hinhan gwahade po deŋ mananj Holi Spirit pel irde haŋ. **52** Deŋ gayenbe asininiŋ yago beleŋ Al Kuruŋyen mere basaŋ marbe okohom kura yubul teŋ hinhan yeŋ nurde haŋ? Moŋ, hubu wor po geb! Al Huwak wor po kame watek goke tagalde hinhan mar goyen gasa yirke kamde hinhan. Irdeb gayenter al goyen wor forok yeke deŋ beleŋ pel irde mayke kamuŋ. **53** Deŋbe Al Kuruŋyen miyoŋ beleŋ Yuda marte tikula Mose unyiŋ goyen asininiŋ yago beleŋ deŋ gayen ga wor wor dunaminj. Gega goyen muŋ kura ma gama irde haŋ,” yinyiŋ.

Horare Stiwen mayke kamyinj

⁵⁴ Be, Stiwenyen mere go nurdeb al merere keperde palŋa irde hinhan mar goreb mam iseŋ bearar tiyamiŋ. ⁵⁵ Gega Stiwen go Holi Spirit beleŋ hard unkeb kotaŋ kaŋ naŋkiŋde naŋkenenjebe Al Kuruŋyen saŋiŋ turŋuŋ yaŋ goyen kinyinj. Irdeb Yesube Al Kuruŋyen haniŋ yase beleŋ harde hike kinyinj. ⁵⁶ Irdeb, “Ga ken-naŋ. Naŋkiŋ hol yeke Al Urmijbe Al Kuruŋ haniŋ yase beleŋ huwarde hike kenhem,” yinyinj. ⁵⁷ Irkeb mere go nurtek ma yirke kwep kwep irde kirmiŋ migisunj yurdeb Stiwen hitte kup yeŋ kuŋ tanardebe megen korkor irde tulunj teŋ Yerusalem taun siŋare teŋ kwamiŋ. ⁵⁸ Irdeb Stiwen go mayniŋ yen uliŋhormiŋ yugu teŋ al foŋeŋ kura deŋembe Sol gote kahaŋ miŋde yeramiŋ. Irde hora yadeb Stiwen mayde hinhan. ⁵⁹ Be, mayde hinhanya goyenbe Stiwen beleŋ huwardeb, “Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu, tonnebe hanger kerhem,” inyiŋ. ⁶⁰ Irdeb dokolhoŋ yugu-luŋ teŋ kawan po, “Doyaŋ Al Kuruŋ, mel gare mata buluŋ tahanj gake ma nurayinj,” inyiŋ. Be, mere gwahade teŋ gab bubulkunj sul yiriŋ.

8

¹⁻² Goyare goyenbe Sol beleŋ Stiwen kamyinj goyen keneŋbe iŋiŋ po kama yen ayaŋ kiriyinj.

Be, al kura Al Kuruŋ keŋkelə nurd uneŋ hinhan mar beleŋ al hakwa go tukuŋ mete teŋbe dolonđe hinhan.

Sol beleŋ yirke Yesuyen alya bereya sios bur yamiŋ

Be, goyenterbe Yesuyen alya bereya sios Yerusalem hinhan go uliŋde kanduk kuruŋ wor po forok yeke keneŋbe bur yeŋ kurabe Yudia naŋare kwamiŋ, munaŋ kurabe Samaria naŋare kwamiŋ. Gega aposel buda 12 gobe Yerusalem gor po hinhan. ³ Be, Sol gobe sios goyen gwaha yirmeke gab bada henəŋ yeŋ nurdeb ya kurar mat kurar kuŋ Yesuyen alya bereya buluŋ buluŋ yirde yukuŋ koyare yerde hinhan.

Filipbe Samaria naŋare kuriŋ

⁴ Be, al bur yeŋ kwamiŋ mar gobe tiyuŋ kurar mat kurar kuŋbe mere igin Yesu niŋ ytiŋ goyen tagalde kuŋ hinhan. ⁵ Be, Filip wor Samaria naŋare niŋ taunde kura gor kuŋ Yesube Mesaia yeŋ kawan po tagalde hinhan. ⁶ Irkeb mereminŋ nurde hinhan. Irde Filip beleŋ mata tineŋ Al Kuruŋ beleŋ po ga yirtek goyen wor forok yirde hike yeneŋbe mere teŋ hinhan goyen upsiŋen nurniŋ yeŋ waŋ hinhan. ⁷ Be, Filip beleŋ mata tineŋ forok yirde hinhan gobe al budam uŋgura ketal yurtiŋ goyen uŋgura go yakira tike gisi teŋ al go yubul teŋ kat kuŋ hinhan. Irde al uliŋ simsimeamya sisibuga garbam miŋyaŋ marya kuruŋ goyen wor sope yirke igin heŋ hinhan. ⁸ Irkeb gor niŋ marbe amaneŋ wor po nurde hinhan.

Kalga al Saimon

⁹ Be, hanjkapyä wor po Filip gor ma kurinyabe al kura deňembe Saimon, taun goyenter hinhan. Gor henyaŋbe megen niŋ tareŋde mata teŋ hike Samaria naŋa bana gon niŋ mar beleŋ turnuŋ yan keneŋ hinhan. Irkeb, “Nebe al gwahade,”

yenj yinjeñ turun turun irde hinhin. ¹⁰ Irkeb taun goyenter niñ maryabe doyañ mar kurunj goreb, “Al gabe tareñmiñ kurunj. Al Kurunyen Tareñ inen hanjen gobe gago,” yeñ dufaymiñ yeñ ge po irde gama irde hinhin. ¹¹ Taun goyenter niñ marbe al gore nalu ulyanđe po megen niñ matare mata tiñeñ forok yirde hike turñuñ yan keneñ gama irde hinhin. ¹² Gega Filip beleñ taun goyenter kuñ Al Kurunj beleñ doyañ yird yird mataya mere igin Yesu Kristu niñ yitiñ goyen tagalkeb alya bereya mere gobe fudinde yeñ nurdeb baptais tamiñ. ¹³ Be, Saimon goyen wor Filipyen mere go fudinde yeñ nurdeb baptais tiriñ. Irdeb Filip beleñ mata tiñeñ karkuwaj kurayen kurayen forok yirke turñuñ yan keneñbe Filip go kurar mat kurar kuñ hikeb gama po irde hinhin.

¹⁴ Be, aposel buda Yerusalem hinhin mar go, “Samaria nañare niñ marbe Al Kurunyen mere nurde fudinde yeñ dufaymiñ sañiñ iranj,” yeke mere momoñ nuramiñ. Irdeb Pitaya Yonya yad yerke Samaria nañare niñ taunde gor kwaryum. ¹⁵⁻¹⁶ Be, irem go kuñ gor forok yaryum. Goyenbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhin mar goyen yinjeñbe Doyañ Al Kurunj Yesuyen al hihit yeñ fe baptais po tamiñ gega, al uñkureñ muñ kura Holi Spirit ma tiriñ goyen nuraryum. Niñgeb Holi Spirit wor tenayıñ yeñ irem gore Al Kurunj gusuñañ iraryum. ¹⁷ Goya goyenbe mel gote tonaj hende haninj yerde Al Kurunj gusuñañ irkeb Holi Spirit tamiñ.

¹⁸ Be, megen niñ tareñde mata teñ hinhin al Saimon go alya bereya Holi Spirit tamiñ go

yeneñbe horamij teñ wayyiñ. ¹⁹ Wañbe, “Irem, hora ga duneñ geb, derte sanjñ go nunyi. Irkeb ne wor al kura tonajde hanne yermeket Holi Spirit teñ hinayiñ,” yineñ hora go yuneñ tiyyiñ. ²⁰ Irkeb Pita beleñ wol henjbe, “Ge gayen Al Kuruj beleñ Holi Spirit dulij duneñ hi goyen hora po damu tiyeñ yeñ nurde ha? Epte moñ geb. Gebe gwahade nurde ha geb, horage goya gigenyabe kak alare po kuriryen. ²¹ Dufay haha gobe Al Kuruj diliñdeb buluñ wor po geb, meteñ gabe geya titek epte moñ. ²²⁻²³ Dufaygebe buluñ wor po. Beger gobe dufay buluñ gore po makin girtiñ ha. Irde mata buluñ gore po tugu guntinyen genhem. Niñgeb dufay buluñ haha gobe tubul po teñbe Al Kuruj niñ bege mulgañ hiyyen. Gogab yeñ beleñ gab mata bulunge go halde gunyen,” inyiñ. ²⁴ Irkeb Saimon go mere goyen nurde wol henjbe, “Ne niñ teñ Al Kuruj gusuñañ ird nunayiñ. Irkeb, ‘Gebe dufay buluñ gwahade miñyan geb, mata gwahade ulger forok yiyyen,’ ninha goyen ulner ma forok yiyyen,” inyiñ.

²⁵ Be, Pitaya Yonya gobe taunde gor niñ mar Yesu niñ tagalde henjä yeñbe Doyañ Al Kuruj goyen momoñ yirdeñ yubul teñ kwaryum. Yubul teñ Yerusalem mulgañ heñ kunj henjäbe tiyun budam Samaria nañä bana goj niñ alya bereya goyen Yesu niñ yitiñ mere iginj goyen momoñ yirdya yirdya kwaryum.

Filip beleñ Itiopia nañare niñ doyañ al kura fe baptais iryij

²⁶ Be, go teñ hinaryumya goyenbe Doyañ Al Kurunyen miyoñ kura beleñ Filip gaha

inyinj: “Huwarde naŋa ga tubul teŋ beleŋ kura Yerusalem mat Isip kurkutinj hire gor kwayinj. Kuŋbe beleŋ hanjin Gasa taun beleŋ kutinj keneŋbe goyen gama irde kwayinj,” inyinj. (Be, Gasa kuŋ kuŋ beleŋ gobe gayenterbe go ma kuŋ hanjen, tubul tiyaminj.) ²⁷ Be, miyon gore gwaha inkeb Filip go huwardeb beleŋ go gama irde kurinj. Kuŋbe Itiopia naŋare niŋ al salannen denem yaŋ kura waŋ hike kinyinj. Al gobe Itiopia naŋare niŋ doyaŋ bere kurunj Kandasiyen samuŋ doyaŋ yird yird al. Yeŋbe Yerusalem kuŋ Al Kurunj dolon irdeb mulgaŋ heŋ naŋam kuŋ hinhin. ²⁸ Yeŋbe nima kura hos beleŋ yuluŋ teŋ hanjen hende gor keperde kuŋ henjyabe Al Kurunyen mere basaŋ al Aisaia beleŋ asanđe mere kayyiŋ goyen kapyan heŋ hinhin. ²⁹ Be, Holi Spirit beleŋ Filip goyen, “Nima waŋ hi goyen bindere kwa,” inyinj. ³⁰⁻³³ Irkeb Filip gobe kup yeŋ nima goyen bindere kuŋbe al goyen Al Kurunyen mere basaŋ al Aisaia beleŋ asanđe kayyiŋ goyen kapyan heŋ hike nuryinj. Be, Al Kurunyen mere kapyan heŋ hinhin gobe gahade: “Sipsip gasa yirde hanjen gasunđe sipsip yuku-
tiŋ gwahade goyen, yeŋ wor mayniŋ yeŋ tukamiŋ.

Al gobe sipsip dirŋej wuyŋej walde hikeyabe balmiŋ po hanjen go gwahade goyen yeŋ wor mere muŋ kura ma tiyyinj.

Al gobe megen niŋ mar beleŋ merere kerde nanyaŋ iramiŋ.

Irde mere sope ird ird doyaŋ marbe mere fudinde goyen ma gama irde buluŋ mat kwamiŋ.

Al gobe megen niŋ mar beleŋ mayke kamyinj.
 Niŋgeb al ganuŋ beleŋ epte goyenter niŋ marte
 mata buluŋ kuruŋ gobe gwahade yeŋ taga-
 lyen? Hubu wor po!” yitiŋ hi. *Aisaia*
53:7-8

Be, Filip beleŋ mere go nurdeb Itiopia niŋ al
 goyen, “Mere kapyan̄ haha gob miŋbe goke yitiŋ
 yeŋ bebak taha?” inen̄ gusuŋan̄ iryinj. Irkeb
 al goreb, “Moŋ, al gore kura miŋ gwahade niŋ
 katiŋ ma nineŋ hiyen. Niŋgeb daha mat miŋ
 nureŋ?” inyinj. Gwaha inen̄be, “Waŋ kepera,”
 inke Filip gob nima go hende hurkuŋ ketalmiŋde
 kipiryinj. ³⁴ Irkeb al goreb Filip inyinj: “Mere
 gabe Al Kuruŋyen mere basaŋ al ganuŋ niŋ wor
 po yitiŋ? Yinjen̄ ge ma al hoyan̄ ge? Ge gab
 bebakkeŋ daw nurde ha? Nurde ha kenem igiŋ
 bebak nirayinj?” inyinj. ³⁵ Irkeb al gore Aisaia
 beleŋ mere kayyin̄ kapyan̄ heŋ hinhin gote miŋbe
 Yesu niŋ yeŋ hi inen̄be Yesu uliŋde mata forok
 yirinj goyen momoŋ iryinj.

³⁶⁻³⁷ Be, irem go kunbe fete kura gor forok
 yaryum. Irdeb Itiopia al goreb, “Febe ima go hi
 geb, igiŋ gor baptais nirayinj?” inyinj.* ³⁸ Gwaha
 inen̄be al goreb meteŋ marmiŋ goyen, “Gar muŋ
 kura heŋ ga kutek,” yinkeb usaŋ hamien̄. Irkeb
 Filip beleŋ al goyen tukun̄ fe bana baptais iryinj.
³⁹ Be, irem go fe tubul ten̄ siŋare hurkukeb Doyan̄
 Al Kuruŋyen Holi Spirit beleŋ bemel po Filip bana

---

* **8:36-37:** Asaŋ kurareb gahade katiŋ hi: 37 Irkeb Filip beleŋ wol
 hen̄be, “Gebe mere gayen bubulkunjer mat fudinde wor po yeŋ
 nurha keneŋbe igiŋ baptais gireŋ,” inyinj. Irkeb al gore, “Gwaha,
 Yesu Kristube Al Kuruŋ Urmien̄ goyen fudinde wor po nurde hime,”
 inyinj.

kerde teñ hoyanje kuriñ. Irkeb Itiopia al gore ma kinyinj. Goyenpoga al gobe Yesu nurde unhem yenj amanj wor po heñ nañam kuriñ. ⁴⁰ Be, Filip gobe Holi Spirit beleñ bana kerde tukunj Asdot taunde irdeb kawan irke forok yiriñ. Irkeb gor mat Sisaria taunde kwe yenj kunj helyabe taun kurayañ kurayañ mere iginj Yesu niñ yitiñ goyen tagalde kunj kunjbe Sisaria taunde forok yiriñ.

9

Sol beleñ Yesu niñ biñ mulgañ hiriñ

¹ Be, Filip beleñ Samaria nañare kuñ gwaha teñ hikeyabe Sol gobe alya bereya Yesu niñ du-fay tareñ iramiñ mar goyen gasa yirde buluñ buluñ yirtek po nurde Al Kurunj doloñ ird ird mata doyan mar pris buda gote kurunjinj hitte kuriñ. ² Kuñbe gaha inyinj: “Damaskus taunde niñ Yuda marte gabu ya buda gote doyan mar hitte kuñbe dufajne momonj yireñ. Irmeke faraj nurkeb Yesu gama irde hañ mar kura yeneñbe fere yirde Yerusalem gar yawayeñ. Niñgeb asanj kanj nunayinj. Irkeb kuñ gor niñ gabu ya doyan mar yikala yirmekeb faraj nurnayinj,” inyinj.

³ Be, Sol gobe kuñ Damaskus taun binde hekeb bemel po nañkinde mat hulsi tareñ kura naña folekkenj kurunj gore yenj hitte timiyyinj. ⁴ Irkeb deldol wor po irdeb megen takten mayyiñ. Irkeb goya goyenbe al melak kura, “Sol, Sol, danij mununeñ buluñ buluñ nirde ha?” yeke nuryinj. ⁵ Irkeb Sol beleñbe Doyan Al Kurunj goyen, “Ge be ganuñ?” ineñ gusuñanj iryinj. Irkeb wol henjbe, “Nebe Yesu, mununeñ buluñ buluñ nirde ha al

goyen. ⁶ Niñgeb huwara. Huwardeb Damaskus taunde gor kwa. Irkeb al kura goreb gwaha gwaha tiyayin ginyenj,” inyiñ.

⁷ Be, Solya kunj hinhan mar goyen wor mere go nuramiñ gega, al gore kura mere tiya yeñ ma kenamiñ. Irdeb ñakñak teñ mere ma tiyaminj. ⁸ Be, Sol gobe takten mayyiñde gor mat huwardeb nañkenhem yirinj gega, diliñ kidoma wor po hiriñ. Irkeb det yentek ma wor po hiriñ. Irkeb yeñya kunj hinhan mar gore go keneñbe haniñde tanarde Damaskus taunde tukaminj. ⁹ Tukuke gorbe nañkahal karwo gayen diliñ titmiñ gwahade po hinhin. Irkeb biñgeya feya kutña irde hinhin.

¹⁰ Be, goya goyenbe Yesu niñ dufaymiñ sanjin irtiñ al kura Damaskus taunde gor hinhin. Deñembe Ananaias. Be, Doyañ Al Kurunj beleñ yuwarwarte forok yeñbe, “Ananaias,” inyiñ. Irkeb wol heñbe, “Doyañ Al Kurunj, dahade?” inyiñ. ¹¹ Irkeb gaha inyiñ: “Tarsus taunde niñ al kura deñembe Sol goyen Yudasyen yare hen Al Kurunj mere irde hi. Niñgeb Beleñ Huwak inen hanjen goyen gama irde kunjbe yaminjde forok yeñbe Sol niñ gusuñaj irayin. ¹² Yeñbe diliñ titmiñ hiyuñ goyen yuwarwarte al kura deñembe Ananaias beleñ kunj iginj hiwi yeñ haniñ tonañde kerde Al Kurunj gusuñaj irde hike kinunj,” inyiñ. ¹³ Gwaha inkeb Ananaias beleñbe gaha inyiñ: “Doyañ Al Kurunj Yesu, al budam beleñ al goke tagalke nurmiñ. Al gobe ge gama girde hanj mar Yerusalem hanj goyen buluñ wor po yirunj. ¹⁴ Irdeb pris buda gote kuruñmiñ beleñ, ‘Kunj

Damaskus gor Yesu dolonj irde hañ mar fere tiyayinj,’ inke gar wayunj,” inyiñ. ¹⁵⁻¹⁶ Gwaha inkeb Doyañ Al Kuruñ Yesu beleñ, “Al gobe meteñne tiyyen yen hakot basinjä irmirinj. Yen beleñbe nañña kuruñ gayen kuñ heñyabe al miñ hoyanya doyan marminyabe Israel marya hitte kuñ ne niñ tagalde tukuyenj. Yenjbe ne niñ teñ kame uliñ misinj kuruñ katyenj goyen ikala ireñ. Ningeb kuñ ginhem gwahade po irayinj,” inyiñ. ¹⁷ Gwaha inkeb Sol hinhin yare gor kuriñ. Kuñ keneñbe haniñ tonanje yerdebe, “Kadne, gar wañ hikeya Doyañ Al Kuruñ Yesu belen forok yen mere giruñ al gore nad nerke gago wayhem. Ningeb delgebe sopte iginj hiriryeñ. Irde Holi Spirit hard gunyenj,” inyiñ. ¹⁸ Irkeb goyare po det kura makaj dapnja kakafok yara diliñ pet tiñe kidoma hiriñ kuruñ goyen wok yekeb sopte wuk yeke det yinyinj. Irkeb Ananaias beleñ tukuñ fe bana baptais iryinj. ¹⁹ Be, baptais tiriñ kamereb sopte biñge nekeb uliñ yul yirinj goyen tareñ hiriñ.

Sol Damaskus taunde heñ Yesu niñ tagalyinj

Be, Sol gobe Damaskus taunde gor niñ mar Yesu niñ dufaymin tareñ iramin goya nañkahal karwo ma sipte gwahade gor hinhin. ²⁰ Irdeb mel goya muñ kura ulyanje ma heñyabe aranj po sabaminj miñ ure yen Yuda marte gabu yayan kuñbe, “Yesube Al Kuruñ Urminj,” yen tagalde kuñ hinhin. ²¹ Irkeb al buda mereminj nuraminj mar gore goyen keneñbe hurkuñkat teñbe, “Al gabe Yerusalem gor Yesu gama irde hañ mar buluñ buluñ yirdeb gar niñ Yesu gama irde hañ

mar wor yad fere yirde pris buda gote kuruñmij hitte yuke yen wayuñ al goyen gago moñ? Niñgeb daha teñ hibe gago?” yen kadom gusuñaj gird tiyamiñ. ²² Gega gise hanjä Sol beleñ saba teñ hike sabamiñbe tonñeñ yañ heñ hinhan. Irde, “Yesube Mesaia,” yen hike Yuda mar Damaskus hinhan mar gob gwaha mat kura mere titek moñ hamiñ.

²³ Be, nalu budam hubu hirin. Goyenbe Yuda mar beleñ gabu irdeb mayteke kami yen sege iramiñ. ²⁴ Gega al kura beleñ mel gote dufay goyen momoñ irke nuryiñ. Be, mel gobe koya kuruñ Damaskus taun milgu irtiñ gote yame karkuwanje kurar mat kura Sol go wañ siñare kweñ tikeb maytek yen wawuñya nañkahalya usañ miñmoñ yameyañ goyan pet teñ hinhan. ²⁵ Gega wawuñ kurarebe Solyen mere nurde gama irde hinhan mar beleñ hora karkuwañ po koya kuruñ irtiñ hende hoyan taun go milgu irtiñ goyen yameñde mat Sol goyen tiri kuruñ bana kerdeb hulyañalde palgir irke megen kurkuriñ. Irdeb gor mat Damaskus taun go tubul teñ kuriñ.

Solbe Yerusalem mulgañ hirin

²⁶ Be, Sol gobe Damaskus tubul teñ Yerusalem mulgañ heñ kuriñ. Kun forok yenbe Yesu niñ dufaymiñ sañiñ irtiñ mar gor hinhan goyen daha mat kura awalik yirmewoñ yen kurut yen hinhan. Gega mel gobe Sol Yesu niñ dufaymiñ tareñ iryiñ goyen fudinde yen ma nurdeb tumñañ yen ge kafura hamiñ. ²⁷ Gega Banabas beleñ aposel buda hitte tukuriñ. Tukunþe Sol gob Damaskus kun heñya daha mat Doyañ Al Kuruñ kenke mere

iryinj, irde Damaskus taunde gor Yesu niŋ tagal tagal niŋ kafura ma heŋ tagalde hinhin goyen momoŋ yiryinj.

28 Be, Banabas beleŋ aposel buda go gwaha yinke nurdeb awalik iramiŋ. Irkeb mel gore Ÿerusalem bana Al Kurunyen meteŋ teŋ hinhan goyen Sol niŋ saguraynjen nurdeb yenja gwaha teŋ hinhan. Gorbe Yuda mar hitte Yesuyen dejenme Al Kurunyen saba tagal tagal niŋ kafura ma heŋ tagalde kuŋ hinhan. **29** Gwaha teŋ henyaɓe Yuda mar Grik mere teŋ hitiŋ goya kadom mohonđe teŋ hinhan. Irkeb daha mat kura mayteke kami yeŋ epte ma tiyaminj. **30** Gega diŋuŋ Yesu niŋ dufayminj tareŋ irtiŋ mar beleŋ mere momoŋ go nurdeb Sisaria taunde tukurkamij. Irdeb gor mat hakwa hende tiyuŋmiŋ Tarsus taunde teŋ kerke kurinj.

31 Be, Yudia naŋaya Galili naŋaya irde Samaria naŋare niŋ sios goyen kanduk karkuwaj forok yen hinhan kuruj goyen hubu hekeb merem moŋ heŋ kanduk kura ma keneŋ hinhan. Irde saŋin henayinj yen Holi Spirit beleŋ faraŋ yurkeb Doyan Al Kuruj niŋ dufayniniŋ tareŋ irniŋ yeŋ al budam yen ge biŋ mulgaŋ heŋ hinhan. Irdeb Doyan Al Kuruj palap irde henja mata teŋ hinhan.

Pita beleŋ Lida taunya Yopa taundeya kuŋ Al Kurunyen meteŋ tiyyinj

32 Be, goyenter Pitabe Israel marte naŋa bana goŋ niŋ tiyuŋ kurar mat kurar kuŋ hinhan. Kuŋ henyaɓe Yesu gama irde hinhan mar Lida taunde niŋ wor kuŋ yinyinj. **33** Be, gorbe al ulin simsima hitiŋ kura kinyinj. Dejenbe Ainias. Yeŋbe dama

8 gayen gasuňde niň hiriň. Yıňgeň kuň waň titek epte monj. ³⁴ Be, Pita beleň keneňbe, "Ainias, Yesu Kristu beleň guram girde sope gira niň, huwardeb ferd ferd gasuňge go gigeň sope ira," inyiň. Irkeb goya goyen po huwaryiň. ³⁵ Irkeb alya bereya Lida taunde niňya Saron naňa bantotore hinhan mar gore Ainias igitň hiriň goyen keneňbe Doyaň Al Kuruň niň dufaymiň tareň iramiň.

³⁶ Be, Yopa taundebe Yesu niň dufaymiň saňiň iryiň bere kura hinhin. Deňembe Tabita. Grik mere matbe Dorkas ineň haňyen. Yeňbe huginjeň mata igitň po teň hinhin, irde alya bereya det miňmonj mar faraň yurde hinhin. ³⁷ Be, Pita beleň Lida taunde hinhin goya goyenbe bere go garbam buluň po heňbe kamyiň. Kamkeb bere hakwam goyen he fimiň beleň sam irde utma tiyamiň. Irdeb yamiň banabe al heň hen gasuňbe irawa kurabe hende kurabe bande geb, tukuň gasuň hende goyenter keramiň. ³⁸ Be, Yopa taunde mat Lida taundebe gisaw monj geb, Yesu niň dufaymiň tareň irtiň mar Yopa taunde hinhan gore Pita Lida taunde hinhin goyen nurdeb al irawa kura yad yerke keya kuňbe, "Ge niň po nurde wayhar niň, wake aranjeň po kuniň," inaryum. ³⁹ Irkeb Pita go huwardeb al irawa goya Yopa taunde kwamiň. Kuň forok yekeb Tabita hakwam hinhinde gor teň hurkamiň. Hurkukeb beretap goň dolonđe hinhan goreb milgu irdeb amil kurayen kurayen Tabita diliň heňya beretap goke yiryiň kuruň goyen ikala irde heňya esenj hinhan. ⁴⁰ Irkeb Pita beleň bere buda

gonj hinhan goyen tumjaŋ yakira tike siŋare kurkamiŋ. Kurkukeb dokolhoŋ yuguluŋ teŋbe Al Kuruŋ gusuŋaŋ iryinj. Irdeb fulgaŋ kaŋbe bere hakwam goyen, “Tabita, huwara,” inyinj. Gwaha inkeb naŋkeneŋ Pita keneŋbe huwarde kipiryinj. **41** Irkeb Pita beleŋ haniŋde tanarde isanj hekeb huwaryinj. Irkeb Yesu niŋ dufayminj tareŋ irde hinhan marya beretap budaya goyen hoy yirkeb waŋ bere goyen kenamiŋ. **42** Be, mata forok yiriŋ gote mere momonjbe Yopa taunde niŋ mar kuruŋ gobe nurde tukutiŋ ala tiyaminj. Irdeb al budam Doyan Al Kuruŋ niŋ dufayminj saŋinj iramiŋ. **43** Be, Pita go al kura dapŋa sikken po det yirde hin hin al gote yare nalu ulyaŋde yara po gor hin hin. Al gote deňebe Saimon.

10

Konilius beleŋ Pita hoy iryinj

1 Be, Sisaria taunde gorbe Roma al kura 100 fulenja marte doyaŋ al kura hin hin. Deňembe Konilius. Fulenja mar gobe “Rom niŋ fulenja mar” yineŋ hanjen. **2** Koniliusya diriŋmiŋmiŋ yagobe tumjaŋ Al Kuruŋ palap irde yeŋ ge po nurde doloŋ irdeb merem gama irde al bunijen faraŋ yurde Al Kuruŋ mere ird ird niŋ biŋ sir ma yeŋ hin han. **3** Be, wawuŋbana kura 3 kilok gwahaderbe Al Kuruŋ mere ird ird nalu hekeb mere irde heŋya yuwarwarte miyonjmiŋ kura forok yeke kinyinj. Irkeb miyonj gore, “Konilius,” inyinj. **4** Irkeb kafura heŋbe her yeŋ, “Doyan Al Kuruŋ, dahade?” inenj gusuŋaŋ iryinj. Irkeb miyonj gore wol heŋbe, “Al Kuruŋbe ge beleŋ

mere irde hayen goyen nurde hiyen, irde alya bereya buniŋen faraŋ yurde teŋ hayen goyen wor geneŋ hiyen. Yeŋbe ge niŋ biŋ sir ma yeŋ hiyen geb, nad nerkeb gago mere momon gire yeŋ wayhem. ⁵ Al kura hulyaŋ yirkeb Yopa taunde kunayin. Kunbe al kura deŋem Saimon, deŋem kurabe Pita ineŋ haŋyen goyen gor hi geb, tupi teŋbe mulgaŋ heŋ wanayin. ⁶ Yeŋbe Saimon dapŋa sikken po det yirde hiyen al gote yare hi. Yamiŋbe makaŋ siŋa beleŋ mat hi,” inyin.

⁷ Be, miyoŋ gore gwaha ineŋbe kukeb Konilius beleŋ meten marmiŋ irawayabe fulenja alminj unjkurenj kura goya hoy yirkeb yeŋ hitte wayaminj. Fulenja al gobe Al Kurun palap irde yeŋ ge po nurde hiyen al. Yeŋbe Koniliusya heŋ faraŋ urde hiyen. ⁸ Wakeb Al Kurunyen miyoŋ forok yeŋ mere iryinj goyen keŋkela po momon yirdeb hulyaŋ yirkeb Yopa taunde kwamiŋ.

Al Kurun beleŋ yuwarwarte Pita mere iryinj

⁹ Be, mel go kuŋ tiyuŋde kura gor feraminj. Irde fay urkeb sopte kuŋ naŋa baŋkahal hekeb Yopa taunde forok yetek heŋ hinhan. Be, goyareb Pitabe ya yeŋ hin hin gote armomde* Al Kurun mere ire yeŋ hurkuriŋ. ¹⁰ Hurkuŋ Al Kurun mere irde heŋyabe binje buluŋ wor po iryinj. Be, binjebe hako kaŋ hikeyabe yeŋbe ya hende gor hin hin. Irkeb Al Kurun beleŋ mata kura ikala ireŋ tike uliŋ kanduk po hiriŋ. ¹¹ Irkeb yuwarwarte naŋkiŋ gereŋ yiriŋ. Irkeb det kura

---

* **10:9:** Yuda marte ya gote armobe bantotok geb, al beleŋ hiryonde iginj hurkuŋ gor keperde usaŋ heŋ haŋyen.

amil yara goyen muruŋ sipte kurhan kurhan al beleŋ tanartiŋeŋ irde palgir irke naŋkiŋde mat megen katyiŋ. ¹² Bana gonbe dapŋa kahaŋ yan megen huwarde kuŋ hitiŋya, buda, kunereyabe nu kurayen kurayen kuruŋ goyen bana goŋ hike yinyiŋ. ¹³ Be, det go yener heŋydbe al melak kura nuryiŋ. Gorebe, “Pita, huwarde det go gasa yirde nawa,” inyiŋ. ¹⁴ Irkeb wol heŋbe, “Moŋ, Doyaŋ Al Kuruŋ, badne wor po. Dapŋa gabe delger wukkeŋ moŋ, buluŋ yen hitiŋ gobe neb kura ma nen himyen,” inyiŋ. ¹⁵ Irkeb al melak gore sopte po, “Det kurayen kurayen Al Kuruŋ beleŋ yirde diliŋde wukkeŋ yitiŋ gobe ge beleŋ wukkeŋ moŋ yen bada ma hawayiŋ,” inyiŋ. ¹⁶ Be, mere gabe wawuŋ karwo gayen Pita hitte forok yeke nuryiŋ. Be, mere go hubu hekeb goyare po det amil yara dapŋa kurayen kurayen bana goŋ miŋyaŋ goyen tumulgaŋ tike naŋkiŋde hurkuriŋ.

¹⁷ Be, yuwarwarte det kinyiŋ goyen miŋ niŋ dufay heŋ hin hin goya goyabe al karwo Konilius beleŋ hulyaŋ yirke wayamiŋ goyen Saimonyen ya niŋ naŋkenet waŋbe ya keneŋbe sinjare huwaramiŋ. ¹⁸ Irdeb, “Saimon Pita ineŋ hanjen al go goyen gar hi we?” yineŋ al ya bana goŋ hin han goyen gusuŋaŋ yiramiŋ.

¹⁹ Be, goya goyenbe Pita go yuwarwarte det kinyiŋ gote miŋ niŋ hako po dufay heŋ hikeb Holi Spirit beleŋ, “Saimon, al karwo kura ge niŋ naŋkenet wayhaŋ. ²⁰ Niŋgeb huwarde kurkuŋ yena. Mel gobe ne beleŋ po yinmeke ge niŋ wayhaŋ geb, wake kuniŋ ginke goya yeŋya kuŋ kuŋ niŋ kama ma hawayiŋ,” inyiŋ. ²¹ Irkeb Pita

go kurkuŋ mel goyen yeneŋbe, “Al goke naŋkenenj wayhaŋ al gobe ne gago. Niŋeb dahade nurde ne niŋ naŋkenenj haŋ?” yineŋ gusuŋaŋ yiryinj. ²² Irkeb mel goreb, “Neŋbe Konilius Roma niŋ 100 fulenja marte doyan al beleŋ hulyaŋ dirke wayhet. Yeŋbe Al Kurun palap irde dolonj irdeb diliŋde huwak iginj po hiyen. Irkeb Yuda mar wor tumlaŋ palap irde hanjen. Kibe Al Kurunyen miyon beleŋ forok yeŋbe Konilius goyen, ‘Al kura hulyaŋ yirke Saimonyen yare Yopa kuŋbe Pita tupi teŋ wanayinj. Irkeb yeŋ beleŋ gab mere girke nurayinj,’ inuŋ geb, gago yeŋ beleŋ hulyaŋ dirke ge gupi teŋ kuninj yeŋ wayhet,” inaminj. ²³ Irkeb Pita beleŋ yinke yare hurkamiŋ. Irdeb go wawuŋ gobe gor feramiŋ.

Pita beleŋ Konilius hitte kuŋ Yesu niŋ tagalyinj

Be, fay urkeb Pita go huwardeb mel goya Sisaria taunde kwamiŋ. Irkeb Yesu niŋ dufayminj tareŋ irtinj mar kura Yopa taunde hinhan goyen wor yeŋya kwamiŋ. ²⁴ Be, sopte fay urkeb kuŋ Sisaria taunde forok yamiŋ. Koniliusbe Yopa kwaŋ mar goyen haŋka waŋ forok yiniŋ tahaŋ yeŋ nurdeb yende miŋde niŋ alya bereya diŋunj yende yende goyen hoy yirke waŋ gabu irdeb mel go po doyan yirde hinhan.

²⁵ Be, Pita go kuŋ yare forok yeŋ ya bana hurkeŋ tikeb Konilius beleŋ Pita palap irde yamere Pita kahaŋ miŋde dokolhoŋ yuguluŋ teŋ kuku tiyyinj. ²⁶ Irkeb Pita beleŋ, “Huwara! Nebe al gigeŋ yara po niŋ, gwaha ma nirayinj,” inenjbe haniŋde tanarde isaŋ hiriŋ. ²⁷ Irdeb Pita go Koniliusya mere teŋya teŋya ya bana hurkuŋbe al

buda kuruŋ go yinyinj. ²⁸ Irdeb gaha yinyinj: “Neŋ Yuda mar beleŋ deŋ al hoyanje niŋya awalik heŋ gabu heŋ heŋ gobe nende matarebe bisam irtin geb, go po gama irde hityen. Gob deŋbe keŋkela nurde haŋ. Gega Yuda mar moŋ gobe wukkenj moŋ buluŋ niŋgeb, Al Kurunyɑ awalik hetek epte moŋ yeŋ himyen goyen bada hawayinj yeŋbe Al Kuruŋ beleŋ yuwarwarte nikala niruŋ. ²⁹ Goke teŋbe ne niŋ keya hekeb mere ma timiŋ. Mali po huwardeb wamiŋ. Goyenbe Konilius, gebe dahade nurdeb ne niŋ keya hawaŋ?” inyinj.

³⁰ Irkeb Konilius beleŋ huwardeb gaha inyinj: “Gote yereŋ 3 kilok wawuŋbaŋa gaha naŋa gayen yaner heŋ Al Kuruŋ mere irde hinhem. Gwaha teŋ himekeya al kura uliŋhorminj faykek wor po melak heŋ hin hin gore delne mat forok yeŋ huwardebe, ³¹ ‘Konilius, Al Kurunjbe mere irde hayen goyen nurde hiyen, irde alya bereya buniŋen faraŋ yurde hayen goyen wor biŋ sir ma yeŋ hiyen. ³² Niŋgeb al kura yad yerkeb Saimon Pita ineŋ haŋyen goke Yopa taunde kunayinj. Yeŋbe al kura Saimon ineŋ haŋyen gote yare hi. Al gobe dapŋa sikkeŋ po det yirde hiyen. Yaminjbe makaŋ siŋa beleŋ mat hi,’ ninuŋ. ³³ Be, gwaha ninkeb goya goyen po al yad yermek ge niŋ keya kwaŋ geb, gago wayha. Neŋbe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ mere yirayinj ginuŋ goyen tumŋaŋ momoŋ dirke nurniŋ yeŋbe Al Kuruŋ diliŋ mat gago waŋ gabu irde doyaŋ girhet. Niŋgeb igiŋ teŋ wayha geb, mere goyen momoŋ dira,” inyinj.

³⁴ Be, mere go nurdeb Pita beleŋ gaha inyinj: “Haŋkab̄ bebak tihim. Fudinde wor po, Al Ku-

ruŋbe Yuda mar po ma igit yeneŋ hiyen. ³⁵ Al miŋ kurar niŋ kurar niŋ merem hoyŋ hoyŋ Al Kurun palap irde diliŋde mata huwak po teŋ haŋ mar go gab igit yeneŋ hiyen. ³⁶ Deŋbe Al Kurun beleŋ Israel mar niŋ bikkeŋ mere kiriyŋ gobe keŋkela nurde haŋ. Mere gobe Al Kurun beleŋ megen niŋ marya awalik heŋ heŋ ge teŋ Yesu Kristu teŋ kerke katyiŋ goke yitiŋ. Yesu Kristube megen niŋ mar tumŋaŋ gote Doyaŋ Al Kurun. ³⁷ Deŋbe mata kuruŋ Yudia naŋa bana gon forok yeŋ hinhin gobe nurde haŋ. Haŋkapyɑ Yon Baptais beleŋ Galili naŋare, ‘Mata buluŋtiŋ yubul teŋ baptais tenaŋ,’ yeŋ alya bereya saba yirde hinhin goyen kamere mata kuruŋ goyen forok yiriŋ. ³⁸ Mata kuruŋ gobe gahade: Al Kurun beleŋ Holi Spirit teŋ kerke Nasaret niŋ al Yesu go hitte katyiŋ, irde tareŋmiŋ wor unyiŋ. Irdeb Al Kurun beyeŋa hinaryum geb, Yesu gobe Yuda marte naŋa bana gon tiyuŋ kurar mat kurar kuŋbe alya bereya faraŋ yurde al Satan beleŋ buluŋ yirke garbam hinhin goyen tumŋaŋ guram yirde sope yirde hinhin. ³⁹ Yesu beleŋ mata kuruŋ Yuda marte naŋa bana gon teŋ hinhin goya Yerusalem taunde gor teŋ hinhin gobe dilniniŋde wor po keneŋ hinhet. Gega gor niŋ mar beleŋ teŋ kuruse hende mayke kamun. ⁴⁰ Goyenpoga kamunđe gor mat yereŋkek hekeb Al Kurun beleŋ isan heŋbe kawan irke kenaŋ. ⁴¹ Gega al tumŋaŋ ma kenaŋ. Neŋ bikkeŋ Al Kurun beleŋ basiŋa dirtiŋ mar po gab Yesu kamunđe mat huwarkeb kintiŋ. Irdeb yeŋa dula teŋ hinhet. ⁴² Yesube al kamtiŋya diliŋ gergen haŋya matamiŋ yenen

buluŋya igiŋya pota yirde muruŋgem yunyen
yen Al Kuruŋ beleŋ basiŋa iryin albe gogo yen
tagalde tukunayin dinuŋ. ⁴³ Yesu goke teŋ bikken
Al Kuruŋyen mere basaŋ mar beleŋ, ‘Al kura
kame wayyen goke dufay sanjŋ irkeb Al Kuruŋ
belen al goke teŋ mata buluŋmiŋ halde unyen,’
yen tagalde hinhan,” yen Pita beleŋ Koniliusya
yamiŋde gabu iramiŋ mar goyen yinyin.

Holi Spirit Yuda mar moŋ hitte katyin

⁴⁴ Be, Pita beleŋ saba gwahade teŋ hin hin
goya goyab Holi Spirit beleŋ saba go palŋa irde
hin han mar hitte katyin. ⁴⁵⁻⁴⁶ Irkeb mere kurayen
kurayen teŋ Al Kuruŋ turuŋ irde tiyamiŋ. Irkeb
Yuda mar Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ kura
Pitaya wayamiŋ gore go yeneŋ hurkuŋkat teŋbe,
‘Al Kuruŋ beleŋbe Yuda mar moŋ al miŋ hoyan
nende matare ma kutiŋ gega, yen wor Holi Spirit
yuna be!’ yamiŋ. Irkeb Pita beleŋ, ⁴⁷ “Mel
gabe neŋ Holi Spirit titiŋ gwahade goyen po yen
wor Holi Spirit tahaŋ niŋgeb, al ganuŋ beleŋ fe
baptais teŋ teŋ niŋ bisam yiryen?” yiriŋ. ⁴⁸ Irdeb,
“Deŋbe, ‘Yesu Kristuyen al hihit,’ yen Yesu Kristu
deŋemde baptais tenayin,” yineŋ baptais yiryin.
Go kamereb baptais tamiŋ mar gore Pita goyen,
“Neŋya muŋ kura heŋ ga kwayin,” ineŋ basiŋa
iramiŋ.

11

Pita Yerusalem mulgaŋ hirin

¹ Be, al miŋ hoyan Yuda mar moŋ wor Al
Kuruŋyen mere nurde gama iraŋ mere momoŋ
goyen aposel budaya Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ

irtiŋ mar Yudia naŋa bana go niŋ beleŋ nuramiŋ.
² Niŋgeb Pita mulgaŋ heŋ Yerusalem hurkukeb
 Yuda mar Yesu niŋ dufaymiŋ sanjiŋ irtiŋ mar
 gore igiŋ ma nurde huwardeb Pita goyen,³ “Ge
 gayenbe daha tihim yeŋ al miŋ hoyan nende guba
 mata ma gama irde hanjen marte yare kuŋ dula
 tiyan?” yeŋ biŋ ar hende mere iramiŋ.

⁴ Irkeb Pita beleŋ mata forok yiriŋ goyen
 keŋkelə po momoŋ yire yeŋ miŋ urdeb gaha
 yinyiŋ: ⁵ “Nebe Yopa taunde heŋ Al Kuruŋ
 mere irde hinhem. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ mata
 kura nikala nireŋ tikeb ulne kanduk wor po
 hiyuŋ. Irkeb yuwarwarte det kura amil yara
 goyen muruŋ sipte kurhan kurhan goyen al beleŋ
 utiriŋ teŋ tanartiŋeŋ irde naŋkiŋde mat paŋgir
 irke ne hitte katke kinmiŋ. ⁶ Keŋkelə keneŋbe
 bana goŋbe dapŋa kahan yaŋ megen kuŋ hitinya,
 buda, kunereyabe nu kurayen kurayen kuruŋ
 goyen bana goŋ hike yinmiŋ. ⁷ Irkeb al melak
 kura nurmiŋ goreb, ‘Pita, huwarde dapŋa go gasa
 yirde nawa,’ ninuŋ. ⁸ Irkeb ne beleŋ wol henbe,
 ‘Moŋ, Doyaŋ Al Kuruŋ, badne wor po. Dapŋa
 gabe delger wukkeŋ moŋ, buluŋ yeŋ hanjen gobe
 muŋ kura ma nitŋ. Hubu wor po,’ inmiŋ. ⁹ Be, al
 melak gore sopte po naŋkiŋde mat, ‘Det Al Kuruŋ
 beleŋ yirde diliŋde wukkeŋ yitiŋ gobe ge beleŋ
 wukkeŋ moŋ yeŋ bada ma hawayin,’ ninuŋ.
¹⁰ Mere gobe wawuŋ karwo gayen ne hitte forok
 yeke nurmiŋ. Be, mere go hubu hekeb goyare po
 det amil yara dapŋa kurayen kurayen bana goŋ
 miŋyaŋ goyen tumulgaŋ tike naŋkiŋde hurkuŋ.
¹¹ Irkeb goya goyenbe al karwo Sisaria mat ne

ninj keya kwaŋ mar goyen ya hinhem siŋare gor huwaraŋ. ¹² Irkeb Holi Spirit beleŋbe, ‘Mel goya kuŋ kuŋ niŋ kama heŋ bada ma hawayinj,’ ninuŋ. Irkeb mel karwo goya Sisaria taunde kutiŋ. Irde kadne 6 Yopa taunde ninj gayen wor gama nirke tumŋaŋ Koniliusyen yare kutiŋ. ¹³ Kuŋ forok yeteket Konilius beleŋ nenenbe Al Kurunyen miyoŋ beleŋ yamiŋde forok yeŋ mere iruŋ goyen momoŋ niruŋ. Meremiŋbe gahade: ‘Al kura Saimon, Pita ineq hanjen al gobe Yopa taunde hi niŋgeb, al kura yinke yeŋ ge keya kunanj. ¹⁴ Yeŋ beleŋ gab Al Kurunyen mere tawanj momoŋ girkeb geya diriŋmiŋgeyabe tumŋaŋ mere go nurdeb gama irke Al Kuruj beleŋ dumulgaŋ tiyyenj,’ inuŋ. ¹⁵ Be, haŋkäp ga mere miŋ urde hinhem goya goyabe Holi Spirit haŋkäpja neŋ hitte katuj go gwahade goyen yeŋ hitte wor katuj. ¹⁶ Irke go keneŋbe Doyan Al Kuruj Yesu beleŋ Al Kuruj hitte mulgaŋ hewe yeŋya, ‘Yonbe fe baptais yirde hinhin gega, deŋbe Al Kuruj beleŋ Holi Spiritde baptais diryenj,’ dinuŋ goyen goya gab bene bak yiyyuŋ. ¹⁷ Niŋgeb Al Kuruj beleŋ Holi Spirit neŋ dunuŋ gwahade goyen po al miŋ hoyanj Yuda mar moŋ goyen Yesu Kristu niŋ dufaymiŋ tareŋ irkeb yeŋ wor yunuŋ. Niŋgeb daha tihim yeŋ ne al nebaŋeŋ muŋ gare Al Kurunyen meteŋ waleŋ? Neb badne wor po!’ yinyinj. ¹⁸ Be, Yuda mar Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan go Pita mere tiyyinj go fudinde yeŋ nurdeb Al Kuruj turuŋ irde, “Fudinde go. Al miŋ hoyanj neŋ Yuda mar moŋ wor Al Kuruj beleŋ biŋ bak yirke Al Kurunja awalikde hitek yeŋbe mata buluŋmiŋ

yubul teñ yen ge biñ mulgañ heñ hañ,” yamiñ.

Antiok niñ Yesuyen alya bereya

19 Be, Yudia nañare niñ doyañ mar beleñ Stiwen mayke kamyiñ go kamereb Stiwen diñuñ Yesu niñ dufaymiñ sañiñ irtiñ mar wor gasa yirde buluñ buluñ yirde hikeb go mar gobe burgagaw keramiñ. Irdeb kurabe Fonisia nañare kwamiñ. Kurabe Saiprus motmotde kwamiñ. Munañ kurabe Antiok taunde kwamiñ. Mel go burgagaw kerde kwamiñ mar goyenbe kuñ mere igin Yesu niñ yitiñ goyen Yuda mar po momoñ yirde kuñ hinhan. **20** Gega Saiprus motmotde niñ marya Sairini taunde niñ mar Yerusalem mat bur yen kwamiñ gore Antiok taunde kuñbe Grik mar gor hinhan goyen wor mere igin Doyañ Al Kuruñ Yesu niñ yitiñ goyen momoñ yirde hinhan. **21** Doyañ Al Kuruñyen tarenþe mel goya hinhin geb, mere go nurdeb alya bereya budam mata bulunmiñ yubul teñ Yesu niñ dufaymiñ tarenþ iramiñ.

22 Be, Yerusalem niñ sios gore mere momoñ go nurdeb Banabas teñ kerke Antiok kuriñ. **23** Kuñ Antiok gor forok yeñbe Al Kuruñ beleñ buniñen yirde igin igin yirde Holi Spirit yunyiñ go yeneñbe aman niñ pultik yiriñ. Irdeb sañiñ heñ heñ ge farañ yure yeñbe, “Bitinđde mat Doyañ Al Kuruñ Yesu gama irde hinayiñ. Irde yen niñ po nurde hinayiñ,” yineñ saba yirde hinhin. **24** Banabasbe al igin wor po, irde Yesu niñ dufaymiñ tarenþ irde hekkenj nurde uneñ hinhin. Holi Spirit beleñ hard uneñ ketal urtiñ hinhin. Niñgeb Banabas beleñ saba yirkeb al budam Yesu niñ dufaymiñ tarenþ iramiñ.

²⁵ Be, gor matbe Banabas go Sol niŋ naŋkene yen Tarsus taunde kuriŋ. ²⁶ Kuŋ naŋkenenj keneŋbe tupi teŋ Antiok wayaryum. Be, go dama goyen Banabasya Solyabe Yesu Kristuyen alya bereya Antiok hinhan goya henjbe alya bereya budam saba yirde hinaryum. Be, Antiok gorbe Yesu niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ iramiŋ mar goyen al sinjare niŋ mar beleŋ “Kristen” yinamiŋ. Denje gob bikkenjbe hubu.

²⁷ Be, irem go Antiok hinaryum goya goyenbe Al Kurunyen mere basaŋ mar kura Yerusalem mat Antiok katamiŋ. ²⁸ Al kura deňembe Agabus. Yen beleŋbe Holi Spirityen tareŋde huwardeb, “Kamebe binjé kamde kamde nalu kuruŋ kura Roma gabman beleŋ naŋa doyan ira bana gayen forok yiyyen,” yiriŋ. Be, Klodius beleŋ Roma gabmanyen doyan al hikkeya mere tiyyiŋ gwahade po forok yiriŋ. ²⁹ Irkeb Yerusalem niŋ mar faraŋ yurniŋ yeŋbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ mar Antiok hinhan gore hora yirtiŋ ala tiyamin. Al tumŋaŋ gor hinhan gobe gwahade hite yeŋbe goyen po gama irde hora yeramiŋ. Horam yan marbe tolok yeramiŋ, munaŋ al hubu nurdeb bande yeramiŋ. ³⁰ Hora gabu iramiŋ gobe teŋ Banabasya Solya haninjde keramiŋ. Irkeb Yerusalem kuŋbe tukun sios gote doyan mar yunaryum.

12

Herot beleŋ Yesuyen alya bereya sios buluŋ buluŋ yiryiŋ

¹ Be, goya goyenbe Yuda marte doyañ al kuruñ kura deñem Herot beleñ Yesuyen alya bereya sios buluñ yire yenþe fulenja marmiñ yad yerke kuñ kuramiñ yawaramiñ. ² Yawarkeb Herot beleñ fulenja marmiñ yinkeb Yon itij Yemsbe fulenjare niñ bidila po mayke kamyiñ. ³ Be, Herot beleñ mata tiyyiñ goke Yuda mar beleñ aman heke yeneþe Pita wor Yems irmiñ gwa-hade ire yenþe fulenja marmiñ yinke teñ fere tiyamiñ. Goyenbe Yuda marte dula nalu kuruñ kura beret yis miñmoj nen hanjen goyen-terbe Pita fere tiyamiñ. ⁴ Irdeb koyare kerdeb, moþgo busaharyen yenþe Herot beleñ fulenja marmiñ 16 hulyañ yirde, “Al sipte beleñ wa doyañ irnayiñ. Irdeb nalumin hubu hekeb al sipte kura beleñ wor kuñ gasuñmiñ teñ Pita go doyañ irnayiñ. Gwahade po teñ hinayiñ,” yinyiñ. Herotbe Pasoba* dula nalu goyen hubu heke gab Pita go siňare takteñ kawan alya bereya diliñde maymeke kamyen yeq nuryiñ. ⁵ Goke teñbe Herot beleñ fulenja marmiñ yinke Pita goyen koyare po kerde doyañ irde hinhan. Gega siosbe Al Kuruñ beleñ faraþ uryen yeq gusuñjan irtiñde hinhan.

⁶ Be, gisebe mayteke kamyen yeq nuramiñ

---

* **12:4:** Bikkeñ Israel mar Isip naþa tubul teñ Kenan kunij tiyamiñabe Al Kuruñ beleñ sipsip al dirin dirjen gasa yirde darim yade yame kantayañ sam yirnayiñ yinyiñ. Munañ al kura gwaha ma tiyamiñ marbe Al Kuruñyen miyoñ beleñ waþbe mel gote urmiñ mataliñja dapñamij mataliñja goyen tumñañ gasa yirke kamamiñ. Gega meremiñ gama iramiñ marbe miyoñmiñ beleñ yubul tiyamiñ goke dufay heñ heñ ge dula mata teñ hinhan.

goyen wawuŋbe Pitabe fulenja mar irawa kahalte firtinjde hinhin. Irde fulenja mar irawa hoyanbe yamere huwarde doyaŋ heŋ hinaryum. Pita gobe hinhin gwahade po sen beleŋ haniŋ yase beleŋ feŋ teŋ tukun fulenja al kurate haniŋde feŋ titinj hinhin. Be, haniŋ tapa wor gwahade po irtinj hinhin. ⁷ Irkeb al kura mata gwahade forok yeweŋ tiya yeŋ ma nurde hikeya Al Kurunyen miyon beleŋ al yad fere yird yird ya bana gon forok yiriŋ. Irkeb ya bana gonjbe fay urde wuk yeŋ tukuriŋ. Irkeb Al Kurunyen miyon goreb Pita gegelhek beleŋ tur irde isaŋ heŋbe, “Araŋ huwara!” inyiŋ. Gwaha inkeb goya goyen po sen haninjde fere titinj hinhin goyen suk yeŋ kataryum. ⁸ Irkeb Al Kurunyen miyon beleŋbe, “Kahaŋbaŋgeya uliŋhorge biŋde niŋya yad hor yira,” inyiŋ. Irkeb Pita go gwaha tiyyiŋ. Irkeb sopte po, “Uliŋhorge kuruŋ siŋare niŋ go wor ulger kerde gama nira,” inyiŋ. ⁹ Be, Pita go Al Kurunyen miyon goyen po gama irde siŋare kurkuriŋ. Goyenpoga Al Kurunyen miyon beleŋ mata teŋ hinhin gobe fudinde farŋenjde yeŋ ma nurde hinhin. Yeŋbe yuwarwarte teŋ hime yeŋ nurde hinhin. ¹⁰ Be, Al Kurunyen miyonja Pitaya go fulenja mar meheŋde ninj goyen fole yirde kuŋ kura goyen wor fole yirde kuŋ funaŋbe taun bana hurkuŋ hurkuŋ yame kuruŋ ain beleŋ po irtinjde gor huwararyum. Irkeb yame go momŋoŋde hol yeke kwaryum. Be, muŋ kura kutŋen teŋbe goyare po Al Kurunyen miyon gobe uŋkel kuriŋ.

¹¹ Irke gab Pita gobe biŋ bak yeke, “Gabe farŋenjde be! Yuwarwarte moŋ. Yuda marbe

ne niŋ Herot beleŋ mayde gwaha kura ira yeŋ kentek yeŋ nurde haŋ gega, fudinde wor po Al Kuruŋ beleŋ miyonŋmij hulyaŋ irke wanŋ nad siŋa nira,” yiriŋ.

¹² Irde biŋ bak wor po yeke Yon al beleŋ Mak inenŋ hinhan gote milinŋ Mariayen yare kuriŋ. Yare gorbe al budam gabu irde Pita goyen faraŋ uri yeŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hinhan. ¹³ Be, Pita go kuŋbe yame mayyiŋ. Irkeb meteŋ bere kura deŋem Roda beleŋ yame hol ire yeŋ kuriŋ. ¹⁴ Gega Pita beleŋ yame mayde mere tiyyiŋ goyen nurde amanŋ wor po heŋbe yame hol irde miŋmoŋ, kup yeŋ mulgaŋ heŋbe al gabu irde Al Kuruŋ mere irde hinhan mar goyen, “Melya, Pita wanŋ yamere hil!” yinyiŋ. ¹⁵ Irkeb mel goreb, “Kukuwa haha?” inamiŋ. Gega, “Moŋ, fudinde wor po Pita be,” yeŋ parsay po hiriŋ. Irkeb, “Moŋ, yende miyonŋ wet?” inamiŋ.

¹⁶ Gega Pita go yame mayde ma nurtiŋeŋ po tiyyiŋ. Irkeb yame hol irdeb Pita keneŋbe tulſut yamiŋ. ¹⁷ Irkeb haninŋ po tuŋaŋ teŋ, “Mere ma,” yineŋbe Al Kuruŋ beleŋ teŋ siŋa iryiŋ goyen momoŋ yiryiŋ. Irdeb, “Yemsya dininiŋ Yesu gama irde hitiŋ mar hoyanŋ wor ne hitte mata forok yihi gake bebak yirnayiŋ,” yineŋbe tiyuŋ hoyanđe kuriŋ. Be, Yems gobe Yesu kuliŋ irde Yerusalem niŋ sios gote doyaŋ al hinhan.

¹⁸ Be, fulenŋa mar Pita doyaŋ irde hinhan mar gobe wampot huwardeb bana goŋ yeŋ ge naŋkenenŋ tukamiŋ. Gega bepyaŋ miŋmoŋ, hubu wor po. Niŋgeb gwaha kura tiya yeŋ ma nurde ŋakŋak teŋ kandukŋeŋ nuramiŋ. ¹⁹ Be,

Herot beleñ mere momoŋ go nurdeb fulenja marmiŋ yinke Pita keramiŋ ya bana kurun goyen naŋkeneŋ tukamiŋ. Gega go ma po kenkeb Herot beleñ Pita doyaŋ iramiŋ mar goyen, “Wawuŋbe daha tahaŋ?” yineŋ gusuŋjan yirdeb biŋ ar yeke Pita doyaŋ iramiŋ mar goyen gasa yirke kamamiŋ.

Herot kamyiŋ

Be, go kamereb Herot go Yudia naŋare matbe Sisaria taunde kurkuŋ gor muŋ kura hinhin. ²⁰ Be, goyenterbe Tairyा Saidonya taunde niŋ mar beleñ Herot daha wet kura iramiŋ. Irkeb Herot gobe biŋ ar yeke igin ma nurde yuneŋ hinhin. Be, taunde gor niŋ marbe Herot beleñ doyaŋ irde hinhin naŋare mat biŋge yade hinhan geb, Herot biŋ ar yeŋ hinhin goke kandukŋeŋ nuramiŋ. Niŋgeb Herotya awalik heŋ heŋ beleñ niŋ naŋkeneŋbe taunde gor niŋ mar kura beleñ Herotyen meten doyaŋ al kura Blastus hitte kwamiŋ. Kuŋbe mel goya Herotya kanduk miŋyan hinhan goyen sope irde awalik hiniŋ yeŋ Blastus inke igin nuryiŋ. Irdeb yeŋ beleñ kuŋ Herot inke yeŋ wor igin nuryiŋ.

²¹ Be, Herot beleñ Tairyा Saidonya taunde niŋ mar mere yire yeŋ nalu kiryiŋde goyenter hekeb doyaŋ mar karkuwajde umŋa teŋbe gote keperd keperd gasuŋde keperde alya bereya mere yiryiŋ. ²² Irkeb taunde gor niŋ mar beleñ turuŋ irde hekhok teŋ epte ma teŋbe, “Gab al beleñ ma mere tiya! Al Kurun beleñ mere tiya!” yeŋ kiŋkabon tiyamiŋ. ²³ Be, Herot gob alya bereya beleñ gwaha inke aman heŋbe Al Kurun ma kasor iryiŋ.

Irkeb goke teŋbe goya goyen po Al Kurunyen miyon beleŋ waŋ mayke katyiŋ. Irkeb goyare po kundu beleŋ diliŋ gergen hikeya nen naforok irke kamyinj.

²⁴ Be, Herot beleŋ sios buluŋ irde hinhin gega, Al Kurunyen merebe kuruŋ heŋ tukuriŋ.

²⁵ Be, Banabasya Solya Yerusalem kwaryum goyen meteŋmiŋ pasi irdeb Antiok mulgaŋ haryum. Mulgaŋ heŋ henjaabe Yon, Mak inen hanjen goya tumjanj Antiok kwamiŋ.

13

Holi Spirit beleŋ Banabasya Solya basiŋa yiryinj

¹ Be, Antiok taunde gor niŋ Yesuyen alya bereya sios bana gonbe Al Kurunyen mere basan maryabe saba mar kura hinhan. Go mar gote deŋembe Banabas, Saimon al beleŋ Niger inen hinhan, irde Sairini taunde niŋ al Lusiusya, Manainyabe Solya. Manain gobe Galili naŋa gote doyaŋ al kuruŋ Herotya tumjanđe paka yirke karkuwāŋ haryum. ² Be, kurarebe go mar goyen binje kutŋa irde Doyaŋ Al Kuruŋ dolonj irde hike Holi Spirit beleŋbe, “Banabasya Solyabe meteŋne teŋ hiriryen yeŋ basiŋa yirmirinj. Niŋeb yapat yirkeb yeŋbe hoyanj muŋ po meteŋ tiyiryen,” yinyinj.

³ Irkeb mel go kutŋare heŋ Al Kuruŋ mere irde hinhan goyen kamereb irem go hende haninj yerde Al Kuruŋ gusuŋan irdeb yubul tike Antiok taun go tubul teŋ kwaryum.

Banabasya Polyabe Saiprus motmotde kwaryum

⁴ Be, irem go Holi Spirit belen bul yirke Selusia taunde kirkaryum. Irdeb gor mat hakwa teñbe Saiprus motmotde kwaryum. ⁵ Kuñ Saiprus motmotde forok yenþe Salamis taunde kwaryum. Gorbe Yuda marte gabu yayañ kuñbe Al Kurunyen mere tagalde hinaryum. Irkeb Yon, Mak inen hanýen gobe irem go faraþ yurde hinhin.

⁶ Go kamereb Salamis taunde matbe Saiprus motmot muruñ kurhan Pafos taunde kuñ forok yaryum. Gorbe Yuda mar al kura kalga mataya soya mataya teñ hitiñ al goyenbe Al Kurunyen mere basañ heñ tagalde hime yeñ al usi yirde hinhin. Deñembe Ba-Yesu. ⁷ Al gobe gor niñ gabman doyañ al Sergius Paulus goyen meteñ faraþ urde hinhin. Sergius Paulus gobe dufaymiñ wuk yitiñ ningeb, Al Kurunyen mere nure yenþe Banabasya Solya niñ keya hiriñ. ⁸ Gega Ba-Yesu, Grik mere mat Elimas inen hanýen gore irem goke igin ma nurde asogo yirdeb Sergius Paulus goyen daha Yesu niñ dufaymiñ sañiñ iryenþek yenþe petpet irde hinhin. ⁹ Irkeb Holi Spirit belen Sol, Pol inen hanýen goyen hard unke Elimas kimiñ mat, ¹⁰ “Gebe mata igin kuruñ gayen asogo irde al mata igin gama irniñ tike usi yirde pet pet yirde ha. Irde Doyañ Al Kurunyen mata fudinde goyen buluñ irde ha goyen tubul ma teñ ha. Niñgeb gebe Satanyen mata po teñ ha. ¹¹ Goke teñbe hanþka gabe Al Kuruñ beleñ mata bulunge gote damum gunen tiya. Niñgeb delge titmiñ hiyyen. Irkeb sobamde yara po det kura epte ma yenayiñ,” inyin. Irkeb goya goyen po gagap yara kidomak kura gore wan̄ diliñ pet tiyyiñ. Irkeb diliñ titmiñ

hekeb ganuŋ beleŋ hanner nadə beleŋ nikala niryen yen sapsap tiyyinj. ¹² Irkeb Sergius Paulus gobe mata forok yiriŋ goyen kinyinj. Irde Doyan Al Kurun niŋ saba tagalde hinaryum go nurdeb dinoŋ kok yiriŋ. Irdeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iryinj.

*Banabasya Polya Pisidia naŋare niŋ taun kura
Antiok kwaryum*

¹³ Be, Polya diŋuŋ waranya go Pafos taunde mat hakwa teŋbe Saiprus motmot go tubul teŋ Pamfilia naŋa bana niŋ taun Perga kwamiŋ. Gega Yon, Mak ineŋ hanjen gobe gor mat irem go yubul teŋ Yerusalem mulgaŋ heŋ kuriŋ. ¹⁴ Be, Polya Banabasya gobe Perga taunde matbe taun kura Pisidia naŋa bana goŋ niŋ taun Antiok inen hanjende gor kwaryum. Irdeb Yuda marte usan nalu Sabat goyenter gabu yamiŋde gor hurkuŋ keperaryum. ¹⁵ Be, Yuda marte tikulaya Al Kurunyen mere basaŋ mar beleŋ asaŋde katiŋ goyen kura kapyan heŋbe gabu iramin gote doyaŋ mar beleŋ irem goyen yenenbe, “Irem, derbe alya bereya gar niŋ tareŋ hinayıŋ yen faraŋ yurtek saba kura hi kenem igin saba yiriryeŋ?” yenbe al kura hulyaŋ irke kuŋ momoŋ yiryinj.

¹⁶ Irkeb Pol beleŋ huwarde merene nurnaŋ yenbe haniŋ po tuŋaŋ tiyyinj. Irdeb gaha yinyinj: “Deŋ Yuda marya Yuda mar moŋ gega, Al Kurun dolonj irde haŋ mar, ga nurnaŋ ko. ¹⁷ Yuda marte Al Kurun beleŋbe asinininj yago goyen basinjä yirdeb yende alya bereya yiryinj. Irdeb bikkeŋ naŋam tubul teŋ kuŋ Isip marte naŋare hikeb yiŋgeŋ faraŋ yurde saninj yirkeb almelmanj

kuruŋ forok yiriŋ. Kamebe naŋamde yumulgaŋ tiye yeŋbe Al Kuruŋ beleŋ yinŋende tareŋde po yirkeb Isip tubul tiyamiŋ. ¹⁸ Beleŋ kuŋ heŋya al ma hitek naŋa bana dama 40 gayen mata buluŋ buluŋ kuruŋ teŋ hiket Al Kuruŋbe biŋ misiŋ buluŋ wor po kateŋ hin hin gega, mel go yubul ma teŋ hin hin. ¹⁹ Irdeb Israel mar go Kenan naŋa bana hurku keb Al Kuruŋ beleŋ megeŋ goyenter hin han mar almeliŋ 7 gayen gasa yirde buluŋ buluŋ yiryiŋ. Irdeb megeŋmiŋbe hugiŋeŋ ge yende alya bereya niŋ tubul teŋ yunyiŋ. ²⁰ Be, hakwaninin yago Isip kwamiŋde mat kuŋ kuŋ mulgaŋ heŋ Kenan megeŋde sopte wayamiŋ gobe dama 450 bana gayen mata kuruŋ goyen forok yamiŋ.

“Be, Yuda mar go kuŋ megeŋ yade keperke yeneŋbe Al Kuruŋ beleŋ alya bereya doyaŋ yirde hinayiŋ yen doyaŋ mar yade forok yiryiŋ. Kuŋ kuŋbe Al Kuruŋyen mere basaŋ al Samuel forok yen doyaŋ yirde hin hin. ²¹ Irkeb goyabe Israel mar beleŋ doyaŋ al kuruŋ hoyan niŋ gusuŋaŋ iramiŋ. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ Benyaminyen miŋde niŋ al kura deŋem Kis gote urmiŋ Sol yunke yen beleŋ Israel marte doyaŋ al kuruŋ heŋ dama 40 gayen doyaŋ yirde hin hin. ²² Be, Al Kuruŋ beleŋ Sol go buluŋ tike takira teŋbe Dewit teŋ gasuŋ wol kiriyiŋ. Yeŋ gebe Al Kuruŋ beleŋ gaha yiriŋ: ‘Yesi urmiŋ Dewitbe bubulkunye wor po. Amaneŋ nurde uneŋ hime. Dufayne kuruŋ kerde hime gayen yen beleŋ gab gama irde pasi iryen,’ yiriŋ. ²³ Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ biŋa teŋ mere tiyyiŋ goyen po gama irdeb gogo Dewityen

miñde mat alya bereya Al Kuruñ hitte Yumulgañ teñ teñ Al Yesu Israel mar hitte teñ kerke wayyinj. ²⁴ Yesu go forok yen meteñmiñ ma miñ uryinjyabe Yon Baptais beleñ wa meheñ heñ alya bereya mata buluñmiñ yubul teñ Al Kuruñ niñ biñ mulgañ heñ baptais tenayinj yen Israel mar tumñañ saba yirde hinhin. ²⁵ Yon go meteñmiñ kunj pasi irtek binde heñ hikeb gaha yiriñ: ‘Nebe ganuñ yen nurde nuneñ hañ? Dumulgañ teñ teñ Al wake kentek yen doyañ irde hanÿen al gobe ne gago moñ. Yenbe ne kamere wayyen. Ne al gahade muñ gare epte ma kahan basaňminde niñ kañ yugu tiyenj,’ yiriñ.

²⁶ “Ninjeb, kadne yago, Abrahamyen miñde niñ marya deñ miñtiñ hoyan Al Kuruñ kafura irde yende mere po nurde hañ mar, ga nurnañ ko. Dumulgañ teñ teñ mere gobe neñ tumñañ gake teñ kerke wayyinj. ²⁷ Gega Yerusalem marya doyañ marminjya beleñ Yesu goyen keneñ bebak ma tiyamiñ. Mel gobe Sabatmiñ Sabatmiñbe Al Kurunyen mere basañ mar beleñ mere asanđe katiñ goyen kapyan heñ hinhan gega, mere gote miñ bebak ma teñ hinhan. Irdeb Yesube buluñ usi teñ mayteke kami yen mere mayamiñ. Mata tiyamiñ gobe Al Kurunyen mere basañ mar beleñ kame mata gwahade forok yiyyen yitiñ goyen po forok yiriñ gogo. ²⁸ Yesube titmiñej wor po, miñ miñmoñ mayniñ yen Pailat gusuñañ iramiñ. ²⁹ Be, he hende mayke kamkeb farañ teñbe tukuñ mete tiyamiñ. Be, mata tiyamiñ kuruñ gobe Yesu niñ teñ Al Kurunyen mere asanđe katiñ goyen gwahade po forok yiriñ. ³⁰ Goyenpoga bida ma

hirinj. Al Kurunj beleñ isanj heke huwaryinj. ³¹ Go kamereb yeñya Galili nañña bana mat Yerusalem kuj mulgañ heñ hinhan mar goyen hitte wawunj budamde forok yeke kenamiñj. Niñgeb gayenterbe mel goreb Yesu niñ Yuda mar saba yirde hañj. ³² Niñgeb deyya beleñ mere iginj Yesu niñ yitinj goyen momoñ dirde har gago. Be, bikkenj Al Kurunj beleñ asininiñ yagot diliñde biñña tiyyinj. ³³ Irdeb gote igineñbe neñ dirñen wenj hitte forok ire yenj Yesu kamtiñde mat isanj hirinj. Yesu goke Al Kurunj beleñ mere tiyyinjbe Tikiñ Asanđde gahade katinj hi:

‘Nebe nanake. Niñgeb urne ge niñ amanenj nurd gunenj hime,’ yitinj. *Tikiñ 2:7*

³⁴ Be, Al Kurunj beleñ Yesube bida ma hiyyenj yenj isanj heke huwaryinj gobe Al Kurunyen mere basanj al Aisaia beleñ asanđde gahade kayyinj:

‘Ne beleñ Dewit hitte biñña timirinj goyen fudinde wor po gama irde guram girde tarenj girenj.

Guram girenj gabe megen niñ al kura beleñ epte ma gwaha girtek,’ yitinj hi. *Aisaia 55:3*

³⁵ Irde Tikiñ Asanđdebe Dewit beleñ Yesu bida ma hetek goke,

‘Metenj alge gigenj tapat irde basinj irtinj gobe epte ma bida hiyyenj,’ yiriñ. *Tikiñ 16:10*

³⁶ Al Kurunj gwahade mere iryinj al Dewit gobe Al Kurunyen dufay kuruñ goyen pasi irdeb kamyinj. Irkeb tukunj asem yagot dumuñde kerkeb bida hirinj. ³⁷ Gega Al Kurunj beleñ isanj hirinj yenj hite al Yesu gobe bida ma hirinj. Hubu wor po. ³⁸ Niñgeb al kura yenj ge dufaymiñ sanjinj iryenjbe Al Kurunj beleñ mata buluñmiñ

halde unyeñ. Gote sabamiňbe gago tagalde har.
 39 Niňgeb, kadne yago, deňbe Mose beleň tikula
 kayyiň goyen gama ırteke gab Al Kuruň beleň
 mata buluň miňmoň al huwak dinyeň yeň nurde
 hanj? Moň, epte moň! Goyenpoga al kura
 Yesu niň po dufaymin taren iryen gobe Al Kuruň
 beleň mata buluň miňmoň, al huwak yeň kinyen.
 40-41 Be, Al Kuruňyen mere basaň mar beleň
 asanje gahade katiň hi:

‘Deň sukal teň hanjen mar, nurde ga hinaň ko.

Deň gayenter niň mar hitte det kura forok
 ireň.

Irde mata gob al beleň keneň momoň dirnayıň
 gega, usi yeň nurnayıň.

Ninjeb deňbe kame gab keneň diltin fot yemanje
 kamnayıň, yeň kayamiň. *Habakuk 1:5*

Ninjeb mere gate igineň deň ultiňde forok yenak
 geb, keňkela heň hinayıň,” yinyinj.

42 Be, Polya Banabasya Yuda marte gabu ya
 goyen tubul teň kat siňare kureň tikeb gor niň
 mar beleň, “Sabat nalu kura imoyerterbe wan
 saba dirhar gayen tebaň saba dirke nurtek,” yi-
 naminj. 43 Irde gabure gor mat siňare kuňbe Yuda
 marya al miň hoyanđe niň Yuda mar moň gega,
 Yuda marte mata gama irde hanjen mar goreb
 Polya Banabasya gama yirde kwamiň. Irkeb irem
 goreb mel go mere yirde tareň yirye yeňbe, “Al
 Kuruň beleň buniyeň nurde duneň faraň durde
 hi geb, hugineň yeň ge po nurde gama irde
 hinayıň,” yinaryum.

44 Be, kuň sopte Sabat nalu hekeb taun bana
 gor niň mar gobe Al Kuruňyen mere nurniň yeň

al budam wor po waŋ Yuda marte gabu yare gor gabu iramiŋ. ⁴⁵ Irkeb Yuda mar Pol niŋ iŋiŋ ma nuramiŋ gore al budam gabu iramiŋ goyen yeneŋbe daniŋ neŋbe gwahade moŋ yeŋ biŋ ar yamiŋ. Irdeb Pol beleŋ mere teŋ hin hin gobe usi teŋ hi yeŋ sukal iramiŋ. ⁴⁶ Gega Polya Banabasya gobe kafura ma heŋbe, “Al Kurunyen merebe deŋ Yuda mar wa nurnayiŋ yeŋ gogo momoŋ dirarun. Gega harhoktiŋ uneŋbe epte ma Al Kuruŋya hugineŋ hitek yahan geb, gayenterbe epte ma deŋ momoŋ diryeŋ. Gwaha titneŋbe al miŋ hoyan Yuda mar moŋ po gab kuŋ momoŋ yirde hireŋ tahar geb. ⁴⁷ Al Kurunyen mere tukun Yuda mar moŋ hitte kuŋ tagaliryeŋ dineŋ Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ meremiŋ asaŋde hi goyen dunyiŋ. Merembe gahade:

‘Gebe hulsi yara heŋ al miŋ hoyan Yuda mar moŋ hike kwa kuruŋ gayen ne beleŋ yumulgaŋ tiyen mere goyen momoŋ yirde tukaiŋ.

Irkeb biŋ bak yekeb ne beleŋ yumulgaŋ tiyen,’
yitin hi,” yaryum. *Aisaia 49:6*

⁴⁸ Be, al miŋ hoyan Yuda mar moŋ beleŋ irem go mere tiyaryum goyen nurdeb aman heŋbe Al Kurunyen mere palap iramiŋ. Irdeb alya bereya Al Kuruŋ beleŋ yiŋgenya hugineŋ hitek yeŋ basiŋa yirtiŋ marbe tumŋaŋ Yesu niŋ du-faymiŋ sanŋiŋ iramiŋ.

⁴⁹ Be, Al Kurunyen merebe naŋa bana kurun go tagal tukuke nurtiŋ ala tiyamiŋ. ⁵⁰ Gega Yuda mar beleŋ taunde gor niŋ doyaŋ marya bere samuŋ miŋyaŋ Yuda marte tikula gama irde hin han goyen biŋ yakamamiŋ. Irkeb mel goreb

taunde gor niŋ mar kura yinkeb Polya Banabasya gasa yirniŋ yeŋ buluŋ buluŋ yirdeb, “Taun gayenter ga heŋ ma!” yineŋ yakira tiyamiŋ. ⁵¹ Irkeb gor niŋ mar goyen mata buluŋ tihit yeŋ biŋ bak yenan̄ yeŋbe yende matare kahanđe tupi busan̄ her̄be Antiok taun go tubul ter̄be Aikoniam taunde kwaryum. ⁵² Be, Antiok niŋ mar Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ gobe Holi Spirit beleŋ ketal yurke aman̄ heŋ hinhan.

14

Polya Banabasya Aikoniam taunde kwaryum

¹ Be, Polya Banabasya gobe teŋ hinaryum gwahade po Aikoniam taunde gor manaq Yuda marte gabu yare kuŋ saba keŋkela po tagalke Yuda marya al miŋ hoyan̄ya goyen budam wor po Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ. ² Gega Yuda mar kura mere go igiŋ ma nuramiŋ mar goreb al miŋ hoyan̄ Yuda mar moŋ biŋ yakamkeb Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ iramiŋ mar goyen asogo yiramiŋ. ³ Niŋgeb asogo yirde hinhan goyen fole yirtek yeŋbe Polya Banabasya go nalu budam po gor heŋbe kafura ma heŋya Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ alya bereya bunijen̄ nurde faraŋ yurde yawarde hinhan goke tagalde hinaryum. Irkeb gor niŋ mar gore fudinde yenan̄ yeŋbe irem gobe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ tareŋ yirke mata tiŋen̄ kurayen kurayen forok yirde hinaryum. ⁴ Irkeb taun goyenter niŋ mar kurabe irem goke hamin̄. Munaŋ kurabe Yuda mar niŋ hamin̄. ⁵ Irkeb Yuda marya al miŋ hoyan̄ya goyen doyaŋ marmiŋya

gabu irde irem go hora po gasa yirteke kamiryen
yen mere sege iramiñ.

Polya Banabasya Listra taunde kwaryum

6 Gega irem gobe mere go nurdeb busaharde Likonia naŋare niŋ taun irawa kura Listraya Derbiya gor kwaryum. Irdeb naŋa bana go niŋ taun biŋyaŋ wor kwaryum. **7** Kuŋ goŋbe mere igiŋ Yesu niŋ yitiŋ goyen tagalde tukuŋ hinaryum.

8 Be, Listrabe al kura kahaŋ simsoram goyen gor hinhin. Yeŋbe kawaŋ hiriŋde mat po muŋ kura ma huwarde kuŋ hitiŋ. **9** Al goyen keperdeb Pol mere teŋ hinhin goyen keŋkela palŋa irde hinhin. Irde al gore Polyen mere go fudinde yen nurde biŋ hek irke keneŋbe Al Kurun belen amanęŋ nurde sope iryen yen nurdeb Pol belen diliŋ bilminden po keŋkela irdeb, **10** “Huwara!” inyiŋ. Irkeb bemel po huwarde kuŋ waŋ tiyyiŋ. **11** Be, al buda kurun gore Pol mata tiyyiŋ go keneŋbe yende mere mat po, “Baraŋ marniniŋ al fakŋunjede heŋ katahar!” yen weŋwoŋ tiyamin. **12** Irdeb Banabasbe Sus inamiň. Munan̄ Polbe tonan̄ al heŋ mere teŋ hinhin goke teŋbe Hermes inamiň.

13 Be, Sus dolon̄ ird ird yabe taun siŋare hinhin geb, Sus dolon̄ ird ird mata doyaŋ alya taun goyenter niŋ maryā belen Banabas goyen Sus usi teŋbe bulmakaw al diriŋ yade umŋa gitik teŋ yukuŋ kumga teŋ irem go dolon̄ yirniŋ yen taun yame kurunđe gor yawayamiň. **14** Irkeb Yesuyen mere basaŋ mar Banabasya Polya gobe gwaha tiniŋ tahan̄ yeke nurdeb daniŋ goya gwaha tiniŋ tahan̄ yen buniŋeŋ wor po nurdeb uliŋhormiň

erek yirde kup yen̄ kuŋ al buda goyen kahal bana hen̄be, ¹⁵ “Daniŋ gwaha teŋ haŋ? Deyyabe al deŋ yara po geb! Deyyabe Al Kuruŋ gwahader hitiŋ naŋkiŋ, megen, makaŋya det kuruŋ gayen yiryiŋ al gote mere igiŋ gayen momoŋ dirye yen̄ wayaruŋ. Irkeb mata kukuwamienj miŋ miŋmoŋ teŋ haŋ gahade gayenbe yubul teŋ Al Kuruŋ hitte mulgaŋ henayin. ¹⁶ Bikken̄be Al Kuruŋ beleŋ megen niŋ al tumŋan̄ gayen go ma nurde unen̄ hikkeb okohom po yubul tike dufaymiŋde po kuŋ hinhan. ¹⁷ Gega Al Kuruŋbe buniŋen̄ miŋyan̄ geb, hugiŋen̄ po ma yubul tiyyiŋ. ‘Gwaha yirmekе Al Kuruŋbe fudinde hi yen̄ biŋ bak yenayiŋ,’ yen̄be det igiŋ igiŋ yunen̄ hiyen. Naŋkiŋde mat kigarŋ yunen̄ hiyen. Irde biŋgebe nalumiŋde yunen̄ hiyen. Irde biŋge budam yunen̄be biŋde wor aman̄ po makin̄ yirde hiyen. Irde deŋ manan̄ gwahade po dirde hiyen gega, Al Kuruŋ niŋ ma nurde haŋ,” yineŋ kwep kwep tiyaryum. ¹⁸ Be, irem gore gwaha yaryum gega, al buda gobe bebak ma teŋ dapŋa gasa yirde irem go galak yirde dolon̄ yirniŋ yen̄ kimien̄ po hamin̄.

¹⁹ Be, Yuda mar kura Pisidia naŋare niŋ taun kura Antiokya Aikoniamya mat Listra taunde wanbe al buda kuruŋ gor niŋ goyen wor biŋ yakamamiŋ. Irkeb Pol goyen hora po mayamiŋ. Irde kama yen̄be tuluŋ teŋ taun siŋare tukuŋ tubul tiyamiŋ. ²⁰ Gega kamere Yesu niŋ dufaymiŋ taren̄ irde hinhan mar beleŋ waŋ gabu irde kalyan̄ kerde hikkeb gereŋ heŋ huwarde sopte taun bana gon̄ hurkuriŋ. Be, fay urkeb yen̄ya Banabasya Derbi taunde kwaryum.

*Polya Banabasya Siria nañare niñ taun kura
Antiok mulgañ haryum*

21 Be, Polya Banabasya gobe Derbi taunde kunþe Yesu niñ mere iginj goyen tagalke alya bereya karim ma Yesu niñ dufaymiñ sañiñ iramiñ. Be, go kamereb irem go mulgañ heñ Listra taunde kwaryum. Gor matbe Aikoniam taunde kwaryum. Irdeb Aikoniam matbe Pisidia nañare niñ taun Antiok taunde kwaryum.

22 Taunyanj goyen kuñ heñyabe alya bereya Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar goyen, “Kame Al Kuruñ hitte kuniñ yenþe okohom ma kutek. Kanduk kurayen kurayen yeneñ gab kutek. Niñgeb tareñ po heñ Doyañ Al Kuruñ niñ dufaytiñ sañiñ irañ goyen tubul ma tinayıñ,” yineñ saba yirdya yirdya kuñ hinaryum. **23** Kuñ heñyabe taun kurar niñ kurar niñ al kura Yesuyen alya bereya sios gote doyañ mar yirde kuñ hinaryum. Irde biñge kutňa irde Al Kuruñ mere irde heñyabe doyañ mar Al Kuruñ niñ dufaymiñ hek irde hinhan mar goyen Al Kuruñ beleñ doyañ yirde hiyen yen Al Kuruñ haniñde yerde hinaryum.

24 Be, irem go Pisidia naña bana goñ meten teñ kuñ kunþe Pamfilia nañare forok yaryum.

25 Irdeb kuñ Perga taunde Al Kuruñyen mere tagalde Atalia taunde kurkaryum. **26** Irde Atalia taunde matbe hakwa teñ mulgañ heñ Siria nañare niñ taun Antiok kwaryum. Taun goyen-terbe hanjkapyä Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan mar beleñ meten goyen tiyiryen yinen Al Kuruñ beleñ buninjen yirde faraq yurde hiyen yen Al Kuruñ haniñde yeramiñ. Niñgeb meten go

pasi irdeb mulgañ heñ gor po kwaryum.

²⁷ Be, irem go mulgañ heñ kuñ Antiok forok yenþe gor niñ sios tumjañ gabu yirdeb meten teñ kuñ hinaryum goyen momoñ yiraryum. Al Kuruñ beleñ tareñ yirde farañ yurke daha mat al miñ hoyan yad yad miñ uraryum goyen goke keñkelä momoñ yiraryum. ²⁸ Irdeb Antiok gorbe nalu ulyanje po Yesu niñ dufaymiñ sañiñ irde hinhan marya hinaryum.

15

Polya Banabasya Yerusalem kwaryum

¹ Be, Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan mar kura Yudia nañare mat Siria nañare niñ taun Antiok kwamiñ. Gor kuñbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar gor niñ goyen, “Al kura Yesu niñ dufaymiñ sañiñ irtiñ gega, Yuda marte tikula Mose beleñ kayyin goyen ma gama irde guba ma yenayıñ gobe Al Kuruñ beleñ epte ma yumulgañ tiyyen,” yeñ saba yirde hinhan. ² Irkeb Polya Banabasya beleñ sabamiñ goyen igin ma nurdeb mere go sopte huwa irye yeñ mel goya kadom mohoñde tiyamiñ. Gwaha tike yeneñbe Antiok niñ Yesuyen alya bereya beleñ, “Yerusalem kuñ aposel budaya gor niñ sios gote doyan maryat mohoñde wor po mere gate miñ keñkelä nurde ga wayyi,” yeñ hulyañ yiramiñ. Irkeb Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar kuraya kwamiñ.

³ Beleñmiñbe Fonisia nañaya Samaria nañayañ kuñbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ goyan niñ mar goyen al miñ hoyan Yuda mar moñbe daha mat Al Kuruñ hitte biñ mulgañ hamin goyen

momoŋ yiramiŋ. Irkeb mere go nurdeb amanj wor po hamiŋ. ⁴ Be, kuŋ Yerusalem forok yamiŋ. Irkeb gor niŋ siosya gote doyaŋ maryabe aposel budaya beleŋ amanjen nurde yuneŋ gargar yiramiŋ. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ mel go faraŋ yurde saŋin yirke meten teŋ hinhan kuruŋ goyen tumjanje po momoŋ yiramiŋ. ⁵ Irkeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan goyen kurabe Farisi mar ningeb, mel gore nurde huwardeb, “Al kura Yuda mar moŋ al miŋ hoyanđe niŋ gore Al Kuruŋ gama irniŋ yenjebe nende tikula gama irde guba yenayin,” yamiŋ.

⁶ Irkeb aposel budaya sios gote doyaŋ maryabe gore, “Mere gabe kandukŋen nurhet niŋ, sope irniŋ,” yen gabu iramiŋ. ⁷ Irdebe mere sege irke kuŋ kuŋ sobamde po hekeb Pita beleŋ huwarde gaha yinyiŋ: “Kadne yago, nende al moŋ al miŋ hoyan goyen mere igin Yesu niŋ yitiŋ goyen nurde yen ge dufaymiŋ tareŋ irnayin yen bikken Al Kuruŋ beleŋ ne Yuda mar al gayen basiŋa nirde hulyan nirke kuŋ Yesu niŋ momoŋ yirmiriŋ gobe nurde haŋ gogo. ⁸ Al Kuruŋ, alya bereyat dufay kenkelə wor po nud yuneŋ hi Al gore neŋ Yuda mar wa Holi Spirit dunyin gwahade goyen po al miŋ hoyan wor yunyin. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ Yuda mar moŋ wor igin nurde yuneŋ hi goyen bebak titiriŋ. ⁹ Al Kuruŋbe gwahade goyen po neŋya yenja tuŋande denen hi. Niŋgeb nende al ma yende al kura Yesu niŋ dufaymiŋ saŋin iryenbe Al Kuruŋ beleŋ igin ala po mata buluŋmiŋ halde pasi iryen. ¹⁰ Neŋ Yuda marte tikula gobe neŋya asininiŋ yagoya

beleñ gama ird ird niñ meteñej wor po nurde hityen. Niñgeb epte ma elaq urtek gayen daniñbe al miñ hoyan gega Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtin gayen kanduk kurun supahakde ugohol tiniñ teñ hañ? Deñ gayen Al Kurun tuñan urniñ teñ hañ?
11 Gwaha ma tinayinj. Doyañ Al Kurun Yesu beleñ neñ dawaryiñ gwahade goyen po yeñ wor buniñej nurde yuneñbe farañ yurde yawaryiñ geb,” yinyinj.

12 Be, Pita go merem pasi irkeb Banabasya Polya beleñ wor mere tikeb diñdeñ irde palñia iramiñ. Irkeb irem go Yuda mar moñ gote nañayañ kuñ meteñ teñ hikeya Al Kurun beleñ mata tiñeñ kurayen kurayen forok yirde hin-hin goyen momoñ yiraryum. **13** Meremiñ pasi irkeb Yerusalem niñ sios gote doyañ al kura Yems Yesu kuliñ beleñ huwardebe gaha yinyinj: “Kadne yago, ga nurnañ. **14** Saimon Pita beleñ daha mat Al Kurun beleñ hañkapyä alya bereya kura Yuda mar moñ goyen yawarde dirneñ weñ yiryiñ goyen momoñ dirke nurhet gogo. **15** Pita beleñ momoñ dira gobe bikkenj Al Kurunyen mere basañ mar beleñ asanje mere katiñ gote miñ goyen po momoñ dira. Merebe gahade:

16 ‘Ne Doyañ Al Kurun gare yeñ hime.

Kamebe Dewityen miñ buluñ hitiñ goyen ne beleñ mulgañ heñ wañbe sope ireñ.
 Sope irde gabu irmeke tebañ tareñ hiyyenj.

17 Gwaha irmekeb al hoyan beleñ ne niñ nañkennayinj.
 Yuda mar moñ al miñ hoyan tumñañ neneñbe biñ mulgañ hekeb nere alya

bereya henayinj.

18 Al Kuruj gwaha tiyen yeŋ biŋa tiyyin mere kuruŋ goyenbe al beleŋ hakot nurde hinhan geb,

waŋ waŋ gayenter manaŋ nurde hite,’ yitin hi.

Amos 9:11-12

19 Niŋgeb Yuda mar moŋ Al Kuruj hitte biŋ mulgaŋ heŋ haŋ mar goyen iŋgogaha ma yirtek.

20-21 Gega Yuda marte tikulabe hakot taunyan taunyan tagalde hinhan. Gayenter wor neŋ Yuda marte gabu yaniniŋyaj Sabatmiŋ Sabatmiŋ hugiŋen gwahade po tagalde hanjen geb, mel go hitte asan po kaŋ yunenbe, ‘Uŋgura binje kaŋ yuntiŋ goyen go ma nene hinayinj, leplep mata ma teŋ hinayinj, dapŋa kura bininde feŋ tike kamtiŋ ma haniŋde yaka tike kamtiŋ gobe go ma nene hinayinj, irde dapŋa dari wor go ma nene hinayinj,’ yineŋ mata gayen po gab utan yirtek,” yinyinj. Irkeb Yerusalem niŋ siosyen doyan mar beleŋ Yuda mar moŋ Yesu niŋ dufaymiŋ sanjinj irtiŋ mar hitte asan kayamiŋ.

Yerusalem niŋ sios beleŋ Yuda mar moŋ hitte asan kayamiŋ.

22 Irkeb aposel budaya Yerusalem niŋ Yesuyen alya bereya sios tumŋaŋ goyabe mel gote doyan mar beleŋ, “Nende al kura basiŋa irde hulyaŋ yirke Polya Banabasya irde Antiok kunayinj,” yeŋ mere mayamiŋ. Irdeb Yudas deŋem kurabe Basabas goya Sailasya yade yapat yiramiŋ. Al irawa gobe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hitiŋ mar gote doyan mar. **23** Irdeb Yerusalem hinhan

mar gore asan̄ katiŋ gobe Antiok kutek mar go yunamiŋ. Asan̄deb gahade kayamiŋ:

“Neŋbe aposel budaya Yerusalem niŋ sios gote doyan̄ mar gare asan̄ gago kaŋ dunhet.

Deŋbe Antiok taunya Siria naŋaya Silisia naŋa bana gon̄ niŋ al Yuda mar moŋ al miŋ hoyan̄ gega, Yesu niŋ dufaytiŋ tareŋ irde han̄. Niŋgeb neŋbe kadtiŋ yago.

²⁴ Be, dende mere momoŋ nurniŋbe al kura gar hanyen gore gor kuŋbe deŋ goyen mere kukuwam mat dirke kandukŋen wor po nuran̄. Go mar gobe neŋ beleŋ ma hulyaŋ yirteke kwaŋ. Yiŋgen dufaymiŋde kuŋ mere gogo diran̄. ²⁵ Niŋgeb goke teŋbe neŋ beleŋ neŋya hite mar kura yade kadniniŋ waran̄ wor po Banabasya Polya irde deŋ hitte kunayiŋ yeŋ goke mere maytiŋ. ²⁶ Irem gobe Yesu Kristu niŋ meteŋ teŋ hike gasa yirde buluŋ buluŋ yirke soŋ kamde haryen. Gega goke kafura ma heŋ meteŋmiŋ goyen bada ma heŋ haryen.

²⁷ Be, nende al yad yerteke kuriryen mar gobe Yudasya Sailasya. Irem gore deŋ hitte kuŋ gabe asan̄ bana gaŋ mere kaŋ hite gayen mohoŋde wor po momon̄ diriryen. ²⁸ Nende dufaybe Holi Spirityen dufayya tuŋande geb, neŋ beleŋ Yuda marte tikula goyen teŋbe supahaktiŋde ma ugohol titek. Gobe kanduk kuruŋ wor po. ²⁹ Goyenpoga unŋura biŋge kaŋ yuntiŋ gobe go ma nene hinayiŋ, dapŋa darim ma nene hinayiŋ, dapŋa kura biŋiŋde kaŋ giti irke kamtiŋ ma haninđe yaka tike kamtiŋ gobe go ma nene hinayiŋ, irde leplep mata ma teŋ hi-

nayıñ. Mata buluñ gwahade ma teñ hinayinjbe iginj po hinayinj geb. Mereniniñbe gago po,” yamiñ.

³⁰ Be, mel go asaŋ go tukunj Antiok taunde forok yamiñ. Forok yeňbe gor niň Yesuyen alya bereya gabu yirdeb asaŋ go yunamiñ. ³¹ Yunkeb asaŋ go kapyanj hamiñ. Irde mere asaňde hi gore dufaymiň saňiň irke amanj wor po hamiñ. ³² Irdeb Yudasya Sailasya wor Al Kurunyen mere basaŋ mar geb, Antiok niň alya bereya Al Kuruň niň dufaymiň tareň irde hitiň goyen saňiň heň henj ge faraŋ yurye yeňbe nalu ulyanje po gor henj saba yirde hinaryum. ³³⁻³⁴ Be, irem gobe gor henj heňbe Yerusalem kurenj tikeb Antiok niň sios beleň gabu irde amanj hende yad yerke mulgaň henj kwaryum.* ³⁵ Gega Polya Banabasyabe Antiok taunde gor henj Doyaň Al Kuruň niň taun goyenter niň mar goyen saba yirde hinhan. Irem gobe saba mar kadom budam goya gwaha teñ hinhan.

Polya Banabasya bur yaryum

³⁶ Be, Antiok taunde gor henj meteň teñ teňbe nalu kurareb Pol beleň Banabas keneňbe, “Hakot taunyaň kuň Doyaň Al Kuruň niň saba yirde hinaryum goyen mulgaň henj kuňbe kaddere yago Yesu niň dufaymiň tareň irde hitiň mar goyen dahade haň goyen kuň yenye,” inyiň.

³⁷ Goyareb Banabasbe, “Yon Mak ineň hanjen goyen teñ kure,” inyiň. ³⁸ Gega Yonbe Pamfilia naňare gor irem go yubul teñ busaharyiň, irde

---

* ^{15:33-34:} Asaŋ hoyanđebe gahade hi: 34 Gega Sailas gobe gor henj yeň nuryiň.

meteŋ untin goyen go ma pasi iryiŋ geb, Pol beleŋ yeŋya kuŋ kuŋ goke iginj ma nuryiŋ. ³⁹ Irkeb gor matbe irem go kadom mohoŋde teŋbe bur yaryum. Irde Banabasbe Mak teŋ hakwa hende Saiprus motmotde kwaryum. ⁴⁰ Munaŋ Polbe Saillas teŋ kweŋ tikeb diŋun Yesu niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ irtin Antiok hinhan mar gore, “Iginjge kuri,” yineŋ Al Kuruŋ beleŋ doyaŋ yirde hiyen yeŋ Al Kuruŋ gusunjaŋ iramiŋ. Gwaha yirde yubul tikeb kwaryum. ⁴¹ Be, Polya Sailasya gobe Antiok taun tubul teŋ Siriaya Silisiaya naŋore kuŋbe Pol beleŋ gor niŋ sios goyen tareŋ yirde hinhan.

16

Pol beleŋ Timoti teŋ kuriŋ

¹ Be, gwaha yirdeb kuŋ Derbi taunde forok yaryum. Gor matbe Listra taunde kwaryum. Gorbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hitinj al kura deŋembe Timoti hinhan. Miliŋbe Yuda mar bere, irde yeŋ wor Yesu niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ irde hinhan. Gega naninbe Grik al.

² Be, Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtin mar Listraya Aikoniamya taunde hinhan goreb Timoti al iginj ineŋ turuŋ irde hinhan. ³ Irkeb Pol beleŋ Timotiyen mere momoŋ goyen iginj nurdeb al go teŋ kwe yeŋ nuryiŋ. Gega Timoti naninbe Yuda mar al moŋ geb, guba ma yitiŋ goyen gor niŋ Yuda marbe nurde hinhan. Niŋgeb Yuda mar goŋ hinhan mar gore Timoti keneŋbe yeŋ ge iginj ma nurd unnayiŋ yeŋbe Pol beleŋ guba yeŋ unyiŋ. ⁴ Go kamereb Listra taun tubul teŋ taun hoyanŋay wor kwamiŋ. Kuŋ heŋyabe bikkeŋ Yerusalem

gor aposel budaya siosyen doyaŋ marya gore Yuda mar moŋ gega Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan mar goke mere mayde asaŋ kaŋ Antiok niŋ sios yunamιŋ goyen goke momoŋ yirde kuŋ hinhan. ⁵ Irkeb mere go nurdeb goŋ niŋ sios goyen dufaymiŋ sanjiŋ haminiŋ. Irde al hoyan tineŋ manaq Yesu niŋ momoŋ yirke gise haŋka al budam yeŋ ge dufaymiŋ tareŋ irde hinhan.

Pol beleŋ yuwarwarte Masedonia al kura kinyiŋ

⁶ Gwaha teŋbe mel karwo, Polya Sailasyabe Timotiya go, “Esia naŋare kuŋ mere igin Yesu niŋ yitiŋ goyen saba yirniŋ,” yaminj. Gega beleŋmiŋ goyen Holi Spirit beleŋ pet tike Frigiaya Galesiaya naŋare kwamiŋ. ⁷ Gor matbe Misia naŋaya Bitinia naŋaya gote biptire kwamiŋ. Irdeb Bitinia naŋare kuniŋ yekeb goyen manaq Holi Spirit beleŋ pet tiyyiŋ. ⁸ Niŋgeb Misia naŋa bana gor kuŋ kuŋbe Troas taunde forok yaminj. ⁹ Kuŋ gor heŋyab wawuŋ kura Pol beleŋ yuwarwarte Masedonia niŋ al kura kenke huwardeb esenj mere irdeb, “Masedonia beleŋ gaŋ waŋ faraŋ durayiŋ,” inyiŋ. ¹⁰ Be, Pol beleŋ go tagalke nurdeb, “Al Kuruŋ beleŋ Masedonia niŋ marbe mere igin Yesu niŋ yitiŋ goyen momoŋ yirnayiŋ yeŋ dikala dira,” yeŋ goyare po gitik teŋ kuniŋ titiriŋ.

Lidia Yesu niŋ biŋ mulgaŋ hiriŋ

¹¹ Be, hakwa kura Troas taunde mat teŋbe Samotres motmotde po kutiriŋ. Irdeb fay urkeb gor mat sopte hakwa go hende po Neapolis taunde kutiriŋ. ¹² Gor matbe kahaŋniniŋde kuŋ

kunj Filipai taunde forok yitiriñ. Taun gobe Masedonia gote taun kuruñmiñ. Roma gabmanyen meteñ marbe gor heñ nañga go doyañ irde hinhan. Neñbe nañkahal budam yara gor hinhet.

¹³ Be, Sabat nalu kurarebe Yuda mar beleñ gabu irde Al Kuruñ mere irde hinhan gasuñ niñ nañkinniñ yeñ taun gote yame kuruñde mat kat kunjbe fete kura gor kutiriñ. Irde fe siñakde gorbe bere buda kura gor gabu iramiñ go yenenbe yeñya keperde mere teñ hinhet. ¹⁴ Gorbe Tatiataira taunde niñ bere kura deñem Lidia wor bana goñ heñ mereniniñ nurde hinhan. Yende meteñbe amil umñjam bukkeñya digulakya suluk yirke bukkeñ yara hitiñ* goyen yirde hike damu teñ hinhan. Yeñbe Al Kuruñ dolon irde hinhan geb, Polyen saba go nurde hikeyabe Al Kuruñ beleñ dufaymiñ fegelkeb saba gote miñ biñ bak yiriñ. ¹⁵ Niñgeb yeñya diriñmiñmiñya saba goyen fudinde yeñ nurdeb baptais tamiñ. Go kamereb yamiñde duke yeñbe, “Fudinde Doyañ Al Kuruñ niñ dufaymiñ taren ira yeñ nurt nunhañ kenem wake yaner kuniñ,” dinyiñ. Irde dineñ tebañ po dirkeb bada heñ kuñ yeñya hinhet.

Polya Sailasya koyare yeramiñ

¹⁶ Be, kurarebe Yuda mar beleñ Al Kuruñ mere irde hinhan gasuñde kutiriñ. Gor kuñ heñya beleñbe bere foñej kura kintiriñ. Yeñbe al kurate meteñ bere, irde damum moñ meteñ teñ yunen hinhan. Yeñbe uñgura beleñ ketal urtiñ gore dufay unke al hitte kame da mata forok yenayıñ

---

* **16:14:** Amil bukken yara gobe doyañ marte amil umñja yirde hanjen.

goyen goke tagalde hiyen. Niŋgeb al beleŋ hora unenjbe, “Kame ne hitte da mata forok yiyyen?” yen gusunjan irde hanjen. Be, yeŋbe doyan irde hinhan mar gwaha mat hora budam yade yunen hiyen. ¹⁷ Be, bere gore Polya neŋya gama dirdeb, “Mel gabe Al Kurun tonŋej yan wor po Al gote meten mar. Mel gabe daha mat Al Kurun beleŋ alya bereya yumulgan tiyyen goke momon dirde han,” yeŋ kuware mere teŋ hinhan.

¹⁸ Be, bere gore hugineŋ wawuŋ budamde gwaha po dirde hinhan. Irkeb wawuŋ kurare kurab Pol go biŋ ar yeke tigiri teŋbe unŋura bere go ketal urtiŋ hinhan goyen, “Yesu Kristuyen denemde ginhem. Bere ga tubul teŋ kat kwa!” inyiŋ. Irkeb goyare po bere go tubul teŋ kat kuriŋ.

¹⁹ Irkeb bere go doyan irde hinhan mar gore hora teŋ ten beleŋmij pet tike keneŋbe biŋ ar yamiŋ. Irkeb Polya Sailasya go yanarde yuluŋ teŋ merere yirniŋ yeŋ taun gote gabu gasuŋ doyan marmij hinhande gor yukamiŋ. ²⁰ Bere doyan irde hinhan mar beleŋ Filipai taun gote doyan mar Roma gabman al hitte yukuŋbe, “Al iraw gabe Yuda mar al. Irem garebe neŋ taun gayen bana niŋ al buluŋ dirde har. ²¹ Yeŋbe mata hoyan wor po neŋ Roma mar gahade gare epte ma titek goyen tagalde har,” yeŋ tagalde yunamiŋ.

²² Be, al buda kuruŋ gor gabu iramiŋ go tumnjanje asogo yirde gasa yirtek yamiŋ. Irkeb doyan mar beleŋ fulenja marmij yinkeb ulinjormij erek yirde yuguya teŋ yunenjbe sikken ulinjde yusulak tiyamiŋ. ²³ Yusulak teŋ buluŋ

wor po yirdeb yad koya bana yeramiñ. Irdeb koya doyañ al goyen, “Keñkela doyañ yira ko. Monjo, busahariryen geb,” ineq hayhay iramiñ. ²⁴ Gwaha inke nurdeb irem go yukuñ koya bana gonj kahalte wor po gwaha mat kura busahartek miñjmoñ bana yiryinj. Irdeb he hakwa al fere yird yird niñ yukuñ yirtiñ hinhande gor kahanj gor yerde sen po giti yiryinj.

²⁵ Be, wawuñ binde wor pobe irem gore Al Kurunj mere irde kasor irde tikiñ heñ hikeb koyare hinhan mar hoyaq beleñ nurde hinhan. ²⁶ Irem go gwaha teñ hikeyabe bemel po nininjä kuruñ tikeb koya gote miñ aŋsok irde tubul tike yame gor niñ tumjanj siksuk iramiñ. Irde sen koyare hinhan mar giti yiramin goyen wor yiñgenj suk yeñ pasi hamij. ²⁷ Irkeb koya doyañ al gore huwarde kuñbe yame tumjanj hol yitin yeneñbe al koyare hinhan marbe busaharhañ yeñ nurdeb fulenjare niñ bidilamij teñ yiñgenj mayenj tiyyinj. ²⁸ Gega Pol beleñ aranj po keneñbe kwep iryinj. “Gigeñ mayde ma! Neñbe tumjanj po hite geb!” inyinj.

²⁹ Goyarebe kidoma bana mere irde hinhin geb, koya doyañ al gore hulsi niñ hoy yiriñ. Irkeb hulsi tawañ unkeb kup yeñ hurkuñ irem go diliñde kafura hende uliñ barbar yeñ kuñ kuku kayyinj. ³⁰ Gwaha teñbe sinjare yade katyiñ. Irdeb, “Irem, daha timeke gab Al Kurunj beleñ nawaryenj?” yineñ gusuñjanj yiryinj. ³¹ Irkeb, “Dufayge Yesu Kristu niñ po sañinj irayinj gab Al Kurunj beleñ gumulganj tiyyenj. Irde ge niñ teñ diriñmiñge tumjanj gwaha tinayıñbe yeñ wor yumulganj

tiyyen,” inaryum. ³² Irkeb al gore diriñmiñmij hoy yirke wakeb Polya Sailasya beleñ tumñjañde Doyañ Al Kuruñ niñ saba yirde momoñ yiraryum. ³³ Be, go wawuñ goyen po koya doyañ al gore irem go uliñde dariya usuya goyen halde yuntek gasuñde yukuñ halde yunerbe mala tiyyin. Gwaha yirkeb goyare po irem gore mel goyen tumñjañ baptais yiraryum. ³⁴ Go kamereb irem go yamiñde yukuñ bingë yunke naryum. Be, al goya diriñmiñmij yagobe Al Kuruñ niñ dufaymin tareñ iramiñ goke aman wor po hamiñ.

³⁵ Be, fay urke wampotbe taun gote doyañ mar beleñ, “Koya doyañ al go inke al irawa yad fere tiyuñ goyen yubul tike kuri,” yen fulenja marmiñ hulyañ yirke kuñ inamiñ. ³⁶ Irke koya doyañ al gore Pol goyen, “Taun doyañ mar beleñ yubul tike kuri ninhañ ningeb, iginje bitiriñ kamke kuri,” inyiñ. ³⁷ Gega Pol beleñ hardeb fulenja mar goyen yinyiñ: “Moñ, deyyabe Roma mar al gega, kibe dulin wor po miñ miñmoñ al diliñde dusulak dirde koyare deran. Munañ hankübe balmiñ kuri dinhañ? Moñ, deyyabe epte ma gwaha tiyeñ. Yinke wañ yinjeñ dade siñare dukunayin,” yinyiñ. ³⁸ Irkeb kuñ taun doyañ mar hitte mulgañ heñbe, “Irem gobe Roma mar al neñ beleñ mali gasa yirtek moñ gega, buluñ yirtin,” yinkeb kafura hamiñ. ³⁹ Irde wañ irem go pohogay yirdeb koyare mat yukuñ siñä yirdeb, “Dubul teñ hoyanđe kuri,” yinamiñ. ⁴⁰ Gwaha yirkeb kateñ siñare heñbe Lidiayen yare kwaryum. Kuñ gorbe Yesu niñ dufaymin tareñ irde hinhan mar yeneñbe saba yirde sañiñ heñ heñ ge farañ yur-

deb yubul tiyaryum.

17

Polya dijuŋ waranyaabe Tesalonaika taunde kwamiŋ

¹ Be, Polya dijuŋ waranyaabe Amfipolis taunya Apolonia taundeya kuŋ gor matbe Tesalonaika taunde forok yamiŋ. Gorbe Yuda marte gabu ya kura hinhin. ²⁻³ Be, Polbe teŋ hinhin gwahade po Tesalonaika taunde gor manaq Yuda marte gabu yare kuriŋ. Irdeb Sabat nalu karwo gayen gor kuŋbe al waŋ gabu irde hinhan mar goyen Al Kuruŋyen asaŋde Mesaia kame wayyeŋ yitin al goke momoŋ yirde hinhin. Mesaia gobe uliŋ misiŋ kuruŋ kateŋ kamdebe huwaryeŋ yitin goyen Al Kuruŋyen asaŋde mat miŋ pitik irde momoŋ yirde hinhin. Irdeb, “Ne beleŋ Mesaia niŋ dineŋ hime al gobe Yesu,” yinyiŋ. ⁴ Gwaha yinke nurdeb Yuda mar kurabe Polyen saba go fudinde yeŋ nurde Polya Sailasyat mere gama iramiŋ. Goyenbe mel go po moŋ. Grik mar gega Al Kuruŋ kafura irde hinhan goya taun goyenter niŋ doyan marte berem weŋ manaq budam po gwaha tiyamin.

⁵ Gega Yuda mar kurabe al budam beleŋ irem gote saba po gama irkeb goke biŋ ar yamiŋ. Irdeb taun bana goŋ al budam gabu irde hinhan gasuŋde gor kuŋ al dufaymiŋ buluŋ goyen gabu yirde fulenja tinaŋ yeŋ biŋ yakamamin. Gabu irke al budam wor po hekeb taun biŋde gor kwep kwep teŋ det gwamuŋ teŋya teŋya kwamiŋ. Irdeb irem go yade yukuŋ kawan alya bereya diliŋde

yirniŋ yenbe yeŋ ge teŋ Yesonyen yare kwamiŋ.

⁶ Gega irem go gor ma yeneŋbe Yesonya diŋuŋ yago Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irde hinhan mar kura yade yuluŋ teŋ taun doyaŋ irde hinhan mar hitte yukamiŋ. Irde mel goreb, “Polya diŋuŋ yagoya gayenbe naŋa kuruŋ goyen kuŋ henbe kanduk karkuwaaŋ forok yirde kuŋ haŋyen gore gar wayaŋ. ⁷ Irkeb Yeson beleŋ yaminde yerde hiyen. Yesonyen yare gabu irde hanj mar gobe Roma gabmanyen doyaŋ al kuruŋ Sisaryen mere ma gama irde hanj. Irde, ‘Doyaŋ al kuruŋ hoyanbe al kura Yesu inen haŋyen go po ga hi,’ yeŋ hanj,” yeŋ taun doyaŋ mar diliŋde misiŋeŋ yaŋ po tagalamiŋ.

⁸ Irkeb taun doyaŋ marya al gor gabu iramiŋ mar gobe biŋ ar yaminiŋ. ⁹ Irde Yesonya kadom yagoya goyen, “Mata buluŋtiŋ goke muruŋgem kernaŋ,” yinke gwaha tiyamiŋ. Irkeb, “Kamebe sopte gwaha ma tinayıŋ,” yineŋ yubul tike mulgaŋ heŋ kwamiŋ.

Polya Sailasya Beria kwaryum

¹⁰ Be, gwaha tiyamiŋ goyen wawuŋ hekeb Tesalonaika niŋ mar Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar beleŋ Polya Sailasya goyen yad yerke Beria taunde kwaryum. Kuŋ gor forok yenbe Yuda marte gabu yare kwaryum. ¹¹ Beria taunde niŋ Yuda marbe Tesalonaika niŋ yara moŋ. Yenbe irem gore Yesu niŋ mere tagalde hike aw aw ma yurde palŋa yirde hinhan. Irdeb irem gote mere gob fudinde ma usi goyen bebak tiniŋ yeŋ Al Kuruŋyen mere asanđe hakot katıŋ goyen gise haŋka kapyan heŋ gor niŋ mere keneŋ bebak teŋ

hinhan. ¹² Irde gor niŋ Yuda mar budam Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ. Goyenbe mel go po moŋ. Al miŋ hoyan Grik alyabe bere deňem yaŋya goyen wor Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ iramiŋ.

¹³ Be, Pol beleŋ Al Kuruŋyen mere Beria taunde gor tagalde hinhin gote mere momoŋ gobe Tesalonaika niŋ Yuda mar beleŋ nurdeb gor wor kwamiŋ. Irdeb gor niŋ mar goyen biŋ yakamde dufaymiŋ haya yiramiŋ. ¹⁴ Gwaha tike yeneŋbe goyare po Beria niŋ mar Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhin gore Pol go teŋ kerke makaŋde kurkuriŋ. Munaŋ Timotiya Sailasyabe gor po hinaryum. ¹⁵ Be, Pol go al kura beleŋ maynak yeŋbe yeŋya kwamiŋ mar gore tukun Atens taunde tubul tiyamiŋ. Irdeb mulgaŋ hinŋiŋ tikeb Pol beleŋ mel goyen, “Timotiya Sailasya yinke araneŋ po waŋ gar nupi tiyiryeŋ,” yinyiŋ.

Polbe Atens taunde kurinj

¹⁶ Be, Pol go Atens taunde heŋ irem goyen doyaŋ yirde heŋyabe taun biŋde gor Al Kuruŋniniŋ usi teŋ det toneŋ yirtiŋ goyen budam wor po yeneŋ dufaymiŋ kandukljen wor po hirinj. ¹⁷ Irkeb Yuda marte gabu yareb nalumde kuŋ Yuda marya Grik marya Al Kurun kafura irde hinhin goya mere teŋ saba yirde hinhin. Irde gise haŋka hugineŋ taun biŋde al budam kuŋ waŋ teŋ hinhande gor kuŋ al gor hinhin goyen Al Kuruŋyen mere saba yirde hinhin.

¹⁸ Mere iginj Yesu niŋ yitiŋ goyen tagalde heŋyabe Yesu mayke kamde huwaryiŋ goyen goke saba yirde hinhin. Goyen saba yirde hikeyabe al kura Epikuriayen dufay gama irde

saba teŋ hanjen marya dufay hoyan kura Stoik yen hanjen gote saba teŋ hanjen marya gore Polyen saba goyen nurdeb yenja kadom mononde tiyamiŋ. Irdeb go mar goyen kura beleŋ, “Al gabe daniŋ malikan lawlaw yen hi?” yamiŋ. Irkeb al hoyan kura beleŋ, “Al gabe tikula hoyan niŋ dinen hi,” yamiŋ. ¹⁹ Gwaha yenbe Atens taunde gor niŋ doyan mar beleŋ gabu irde hanjen gasun Areopagus inen hanjende gor kuŋ ga mere titek inenbe Polya tumjan kwamin. Irde gor kuŋbe, “Saba gerger tagalde ha goyen keŋkela miŋde mat momoŋ dira. ²⁰ Ge beleŋ dufay gerger kura neŋ ma nurde hityen goyen tagalde ha gote miŋ nurtek ningeb, momoŋ dira ko,” inamiŋ. ²¹ (Be, Atens taun gote miŋ marya al hoyanje niŋ wan gor hanjen maryabe duliŋ po hen dufay gerger po nurtek yirde hin hin. Irde dufay gerger goke po tagalke kuŋ kuŋ wawuŋ yurde hin hin. Huginen gwahade po teŋ hin han.)

22-23 Be, mel gore gwaha inke Pol beleŋ gabu gasun Areopagus inen hanjende gor huwardeb gaha yinyiŋ: “Den Atens niŋ mar! Tauntiŋ bana gayen kuŋ wan teŋ henja be deŋ beleŋ dolon yirniŋ yen det toneŋ kurayen kurayen rindam yan yirtin goyen budam wor po yinmiŋ. Gega rinda kurabe det toneŋ miŋmoŋ hike kinmiŋ. Irdeb bindere kuŋ gorbe, ‘Rinda gabe Al Kuruŋ kura go ma nud uneŋ hite gote gasun,’ gwahade katin hi goyen kinmiŋ. Goke teŋ deŋbe Al Kuruŋ fudinde dolon irtek nurde han yen denen hime. Niŋgeb deŋ beleŋ keŋkela ma nurde uneŋ han Al Kuruŋ fudinde wor po goyen goke momoŋ

direñ tihim. ²⁴ Al Kuruñ gobe megeñya nañkiñya irde det kuruñ gayen yiryinj. Yeñbe megeñya nañkiñya gote Doyañ Al Kuruñ. Niñgeb yeñbe al beleñ dolonj irniñ yen ya irde unhet yen hanjen bana goñ ma hiyen. ²⁵ Yeñbe tonniniñ dunyinj geb, gago dilniniñ gergerj hite. Irde det buda kuruñ gayen wor yen beleñ dunyinj. Yeñbe det buda kuruñ gote miñ al geb, det kurañ ma amu heñ hi. Niñgeb det kura hanniniñde irde untek epte moñ. Hubu wor po! ²⁶ Hañkapyä wor pobe yiñgen al uñkuren iryinjde gor mat po al miñ hoyan kurayen kurayen gogo forok yaminj. Irde megeñ ga teñ keperde tukamij. Al Kuruñbe dufaymiñ epte. Niñgeb neñ ma forok yitirinjya gwaha naña forok yenayıñ, irde damde hinayıñ goyen yiñgen dufaymiñde nurde hinjin. ²⁷ Be, Al Kuruñ gisaw ma hi al gore, ‘Det kuruñ yirmiriñ gayen al beleñ yeneñbe ganuñ beleñ yiryinj yen ne niñ sar kernayıñ. Irdeb neneñbe fudinde yen nurdeb ne hitte wanayıñ,’ yen mata kuruñ gogo tiyyinj. ²⁸ Be, Al Kuruñbe gisaw ma hi goke teñbe al kura beleñ, ‘Neñbe Al Kuruñyen tareñde tonniniñ yañ heñ kuñ wañ teñ bininiñ fut irde hite gago,’ yiriñj. Yiriñ gwahade goyen po dende al kura beleñ, ‘Neñbe Al Kuruñyen dirñeñ wen,’ yen tikiñ bilmiñde kayyiñj. ²⁹ Fudinde neñbe Al Kuruñyen dirñeñ wen niñgeb, Al Kuruñbe al dufayde det toneñ kura gol, silwaya hora beleñ yirtiñ gwahade yen ma nurtek. ³⁰⁻³¹ Bikkenjbe Al Kuruñbe gwahade yen ma nurde uneñ hinhet gega, goke dineñ ma teñ hinjin. Gega yen beleñ nalu goyenter yiriñde gorbe megen

niŋ alya bereya tumŋaŋ iginja bulunja goyen pota yiryeŋ. Niŋgeb gayenterbe, ‘Megen niŋ al tumŋaŋ mata bulunŋmiŋ yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ bin mulgaŋ henayiŋ,’ yineŋ hi. Be, nalu goyen-terbe Al Kuruŋ beleŋ basiŋa irde meteŋ untin al gore keŋkela po megen niŋ al tumŋaŋ pota yiryeŋ. Be, mata gwahade forok yiyyeŋ goyen al tumŋaŋ fudinde yeŋ nurnayiŋ yeŋ Al Kuruŋ beleŋ al go kamyiŋde mat isan heke huwaryiŋ,” yinyiŋ.

³² Be, Pol beleŋ Yesu kamde ga huwaryiŋ goke yeke nurdeb, “Al ga usi wet kura dirde hi be,” yeŋ hinmaŋ iramiŋ. Munaŋ kura marbe, “Kame ga mere go sopte momoŋ dirayiŋ,” inamiŋ. ³³ Be, Pol go gabu gasuŋ goyen tubul teŋ kurinj. ³⁴ Be, gorbe al budam moŋ, yuŋkureŋen kura gore Polyen saba gobe fudinde yeŋ nurdeb gama irde Yesu niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ iramiŋ. Goyen mar goyen kurabe doyaŋ marte gabu gasuŋ Areopagus ineq hanjyende gor kuŋ hiyen al kura Dionisius. Mu-naŋ kurabe bere kura deňem Damarisyabe al hoyan kura goya.

18

Polbe Korin taunde kuriŋ

¹ Be, Pol go Atens taun tubul teŋbe Korin taunde kuriŋ. ² Gorbe Yuda mar al kura deňembe Akwilaya berem Prisilaya hike yinyiŋ. Be, al gobe Pontus naŋare kawaŋ hiriŋ, irdeb kuŋ Itali naŋare hin hin. Gega Roma gabmanyen doyaŋ al kuruŋ Klodius beleŋ, “Yuda marbe Itali naŋare

nin̄ taun kuruñ Rom ga tubul teñ hoyanje kūnayin̄,” yiriñ. Irkeb ire uñya gobe Itali nañä go tubul teñ Korin taunde wayaryum. Irde gor sobamde ma hikeya Pol wake kenaryum gogo.

³ Be, Akwilabe dapñä sikkeñ po sel harañ heñ heñ al. Irde Pol manan̄ meteñ goyen po teñ hora teñ hiyen geb, ire uñya goya heñ tumñañ meteñ go teñ hinhan. ⁴ Irdeb, ‘Daha mat kura Yuda marya Grik marya gayen saba yirmeke Yesu nin̄ dufaymiñ tareñ yirnañ,’ yeñ Sabat nalumiñ nalumiñ hugineñ Yuda marte gabu yare kuñ saba yirde hinhan.

⁵ Be, gor heñ gwaha teñ hikeyabe Sailasya Timotiya gobe Masedonia nañare mat wayaryum. Wakeb sel ya yird yird meteñ go tubul teñ Al Kurunyen mere goyen po tagalde, “Fudinde Yesube Mesaia,” yineñ saba yirde hinhan. ⁶ Gega Yuda mar gobe Pol beleñ saba yiryiñ go ma nurtek yirke sukal irde hinhan. Irkeb Pol beleñ mel goyen, “Al Kurunyen mere saba dirde hime gayen ma nurhañ geb, kame kanduk kura forok yiyyen gobe dende samuñ. Neya neya moñ. Nebe dubul teñ Al Kurunyen mere tukuñ al miñ hoyan̄ po ga momon̄ yirde heñ geb,” yinenbe mel goyen nindiken̄ buluñ tihit yeñ keneñ bebak tinayıñ yeñ nurdeb Yuda marte matare uliñhormiñ busan̄ hiriñ. ⁷ Irde yubul teñ Titius Yastusyen yare kuriñ. Yamin̄ gobe Yuda marte gabu ya sinjakde gor hinhan. Yenbe Yuda mar al moñ gega, Al Kuruñ dolon̄ irde hiyen. ⁸ Be, gabu yare gor gabu irde hinhan mar gote doyan̄ al Krispusya diriñmiñmiñ tumñañde Polyen saba nurde Doyan̄

Al Kuruŋ niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ. Al hoyan Korin taunde niŋ manaq budam Yesu niŋ du-faymiŋ sanjiŋ irde baptais tamiŋ.

9-10 Be, gor heŋyabe wawuŋ kura yuwarwarte Doyaŋ Al Kuruŋ forok yeŋbe, “Nere al budam taun gayenter haŋ geb, al kura beleŋ epte ma muguneŋ buluŋ buluŋ giryenj. Irde nebe geja har geb, al saba yird yird niŋ kafura heŋ bada ma hawayiŋ. Hugineŋ tagalde po hayiŋ,” inke Pol go kinyiŋ. **11** Be, Polbe dama uŋkureŋ irde gagasi 6 gayen gor heŋ Al Kuruŋyen mere saba yirde hinhin.

Yuda mar beleŋ Pol merere keramiŋ

12 Be, Roma al Galio beleŋ Akaia naŋa doyaŋ irde hikeya gor niŋ Yuda mar beleŋ gabu irde Polbe Akaia naŋa gote taun Korin hinhin goyen fere teŋ merere keramiŋ. **13** Merere tukunbe doyaŋ al Galio diliŋde gaha inamiŋ: “Al garebe mata hoyan mat Al Kuruŋ dolon irde hinayiŋ yeŋ al saba yirde Yuda marte tikula ma gama irnayiŋ yineŋ hi,” inamiŋ. **14** Irkeb Pol beleŋ hako ga mere goyen wol heweŋ tikeyabe Galio beleŋ Yuda mar go, “Al gare al kura mayke kamuŋ ma mata buluŋ kura tiyuŋ manhan dende mere ga nurme-wonj. **15** Gega mere yahan gabe deŋ Yuda marte denjeŋa mereya niŋ po kadom mohonje teŋ haŋ. Irde tikulatinj ge po ḥagak yahan gobe dindikenj po mere go sope irnayiŋ. Nebe meretiŋ gayen go ma nurenj,” yinyiŋ. **16** Irdeb merere mat yakira teŋbe, “Sinjare kunaŋ!” yinyiŋ. **17** Irkeb Yuda mar go biŋ ar yeke tigiri teŋ yende gabu yare gabu irde haŋyen mar gote doyaŋ al Sostenes goyen

mere gasuñde go po mayde mayde keramiñ. Gega Galiobe yeneñ wasak tiyyiñ.

Pol mulgañ heñ Siria nañare niñ taun Antiok kuriñ

¹⁸ Be, Pol gobe Korin sobamde henþe Siria nañare mulgañ hewe yen Prisilaya uñ Akwilaya yade gor niñ mar Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar go yubul teñ makañ siñare niñ taun Senkria kuriñ. Irde gor kwe yenyabé bikkeñ Al Kurun hitte biňa tiyyiñ goke teñbe Yuda marte matare tonan walde gabe hakwa teñ kuriñ.

¹⁹⁻²¹ Be, taun go tubul teñ kunþe Efesus taunde forok yamiñ. Irdeb Pol go Yuda marte gabu yare kuñ mel gor niñ mar goyen, ‘Daha mat kura Yesu niñ nurwoñ,’ yen kenkelä po mere yirde hinhin. Gwaha yirde hikeyabé mel gore, “Ulyanje heñ saba dirde hayin,” ineñ basiňa iramiñ. Gega bada yiryiñ. Irdeb kwe yenyabé, “Kame Al Kurun beleñ sopte kwa ninke gab wayen,” yinyiñ. Irdeb hakwa teñ kuriñ. Be, Efesus taunde gorbe Prisilaya uñ Akwilaya goyen yubul tiyyiñ. ²² Irdeb kuñ Sisaria taunde forok yiriñ. Gor matbe kahañde kuñ Yerusalem forok yen Yesuyen alya bereya sios gor niñ yeneñ mere yirdeb go kamereb Siria nañare niñ taun Antiok kuriñ. ²³ Be, Antiok taunde hitñeñ teñbe sopte Galesia nañaya Frigia nañaya bana goñ kuñ wañ teñbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan mar goyen yeneñ saba yirde sañiñ yirde kuñ hinhin.

Apolos beleñ al saba yirde hinhin

²⁴ Be, Pol go gwaha teñ kun hikeyabé Yuda mar al kura deñem Apolosbe Aleksandria taunde

kawaŋ hiriŋ al goyen Efesus taunde wayyiŋ. Yeŋbe Al Kurunyen mere ep hitiŋ, irde merem nurdmıŋbe paŋtalkek wor po. ²⁵ Yeŋbe bikkeŋ al kura beleŋ Doyan Al Kurun niŋ saba irke nuryiŋ. Irdeb Yesu niŋ al saba yird yird niŋ amanęŋ wor po nurde keŋkela yeŋ ge tagalde hinhin. Gega yeŋbe Yon Baptais beleŋ mata buluŋ yubul teŋ baptais tenayıŋ yeŋ tagalde hinhin go po ga nurde hinhin. Munaŋ Holi Spirityen baptais Yesu beleŋ yitiŋ gobe go ma nurde hinhin.

²⁶ Be, yeŋ beleŋ Yuda marte gabu yare kuŋ gor al gabu irde hinhan goyen kafura ma heŋ saba yirde hinhin. Irkeb Prisilaya uŋ Akwilaya sabamiŋ go nurdeb yamıŋde tukaryum. Irdeb Apolos goyenbe ire uŋya gore keŋkela wor po Al Kurunyen mata saba irke nurde bebak tiyyiŋ.

²⁷⁻²⁸ Be, Apolos go gor heŋ heŋbe Akaia naŋare kweŋ yiriŋ. Irkeb diŋuŋ Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hitiŋ mar Efesus taunde niŋ gore Apolos goyen tareŋ heŋ heŋ niŋ faraŋ yurde asan kayamiŋ. Asan gobe Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irtiŋ mar Akaia naŋare niŋ gore Apolos keňeŋbe igin igin irnayıŋ yeŋ kayamiŋ. Be, Apolos go Akaia naŋare kuŋbe gor niŋ Yuda mar niŋ kafura ma heŋ mel goya kawan gabu irde saba misiŋeŋ yirde hike gwaha mat kura gor niŋ Yuda mar beleŋ mere titek moŋ hamıŋ. Gwaha irde heŋyab Yesube Mesaia goyen momoŋ yirde goke Al Kurunyen mere yikala yirde hinhin. Be, Apolos gobe kuŋ gwahade saba yirde hike Al Kurun beleŋ buniŋeŋ nurde yuneŋ faraŋ yurke Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar goyen sabamiŋ

nurde tareŋ hamiŋ. Be, Apolos gobe gwahader po gor niŋ sios faran̄ yurde hinhin.

19

Polbe Efesus taunde kuriŋ

¹ Be, Apolos gobe Akaia naŋa bana go niŋ taun Korin̄ hikeyabe Polbe beleŋmiŋ Galesiaya Frigiaya dugu bana mat kuŋ kuŋ makaŋ siŋare niŋ taun Efesus forok yiriŋ. Gorbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar kura yinyiŋ. ² Irdeb, “Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ goyenbe Holi Spirit manan̄ tamiŋ we?” yeŋ gusuŋaŋ yiryiŋ. Irkeb, “Moŋ, Holi Spirit niŋ yeŋ ha mere gobe tiŋeŋ wor po. Ma po nurde hityen,” inamiŋ. ³ Irkeb, “Be, niŋgeb danin̄ baptais tamiŋ?” yinyiŋ. Irkeb, “Neŋbe Yon Baptais beleŋ saba tagalde hinhin gote miŋ po gama irde baptais titirin̄,” inamiŋ. ⁴ Irkeb Pol gore gaha yinyiŋ: “Yonbe al beleŋ, ‘Mata buluŋniniŋ yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ bininiŋ mulgaŋ hihit,’ yeke gab baptais yirde hinhin. Irdeb, ‘Kame Al kura harhokner wayyen al goke dufaytiŋ sanŋiŋ irnayiŋ,’ yiriŋ. Be, Yon beleŋ yiriŋ al gobe Yesu niŋ yiriŋ,” yinyiŋ. ⁵ Gwaha yinke nurdeb, “Baptais Yesu beleŋ yitiŋ goyen tetek,” inkeb Pol beleŋ Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu deŋemde baptais yiryiŋ. ⁶ Be, baptais yirde mel go hende hanin̄ yerde Al Kuruŋ gusuŋaŋ irkeb Holi Spirit katyiŋ. Irkeb yende mere moŋ, mere tiŋeŋ kurayen kurayen tiyaminiŋ. Irde Al Kuruŋ beleŋ mata kame forok yiryeŋ goke tagalamiŋ. ⁷ Be, gorbe al 12 beleŋ gwaha tiyaminiŋ.

⁸ Be, Pol go gor gagasi karwo hinhinyabe Yuda marte gabu yare kuŋ kafura miŋmon gwaha mat bebak tinayin yen mel goya mere tagalde saba yirde hinhan. Mere miŋbe Al Kuruŋ beleŋ yende alya bereya doyaŋ yird yird mata goke mere teŋya saba yirde hinhan. ⁹ Gega tonan tareŋ Yuda mar kurabe Polyen saba goke igin ma nurde Yesu niŋ dufaymin tareŋ ird ird niŋ bada hamin. Irde al buda diliŋde Yesu gama ird ird mata goyen buluŋ mat tagalamiŋ. Goke teŋbe Pol beleŋ mel go yubul teŋbe Yesu niŋ dufaymin sanjiŋ irtiŋ mar go po ga saba nurd nurd ya kuruŋ kura deŋembe Tiranus gor yukuriŋ. Gorbe naŋkahalmiŋ naŋkahalmiŋ hugiŋeŋ Al Kuruŋyen mere miŋ goyen mel goya tagalde saba yirde hinhan. ¹⁰ Be, Pol gobe dama irawa gor hinhan. Goyarebe Esia naŋa bana go niŋ Yuda marya al miŋ hoyan Grik marya goyen tumŋaŋ mere Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ yitiŋ goyen nuramiŋ.

Siwa urmiŋ yago

¹¹ Be, Al Kuruŋ beleŋ Pol goyen tareŋmiŋ unke mata tiŋen wor po kurayen kurayen forok yirde hinhan. ¹² Irkeb Pol beleŋ amilya nufol hal hal amil parwek sisai yurtiŋ goyen wor al beleŋ yukuŋ gore po al garbam miŋyaŋ sisai yurde hike igin heŋ hinhan. Irde al kura uŋguram yan wor gwahade po yirde hike uŋgura beleŋ al go yubul teŋ kuŋ hinhan.

¹³ Be, Yuda mar al kura beleŋ uŋgura al bana hinhan goyen yakira teŋ teŋ ge kuŋ waŋ teŋ hinhan. Irde mel gore uŋgura al bana haŋ goyen yakira tiniŋ yen Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu deŋe urde,

“Pol beleş sabaminj tagalde hiyen al Yesu gote deñemde dinhet. Kat kunañ!” yineñ hinhan. **14** Pris buda gote kuruñmiñ deñembe Siwa gote urmiñ yago 7 goyen manañ gwaha teñ hinhan.

15 Be, nalu kurarebe al kura uñguram yanj al goyen sope irniñ yen yamiñde kuñbe, “Uñgura go takira tihit,” yenj nuramiñ. Gega uñgura gore wol heñbe, “Yesuya Polyabe nurd yuneñ hime. Munañ deñbe ganuñ mar?” yinyinj. **16** Irdeb al uñgura ketal urtiñ gore po al 7 goyen yeñala po yirde hikaka yirde gasa polonj yirkeb dari sirsur iramiñ. Irdeb ulinhormiñ yago erek yirde yugu teñ yunkeb kupsonj busaharamiñ. **17** Irkeb Efesus taunde niñ Yuda marya al miñ hoyan Grik marya beleş mere momonj go nurdeb ka-fura wor po hamiñ. Irdeb Doyañ Al Kuruñ Yesu turuñ iramiñ. **18** Irde Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ gega, mata buluñmiñ yubul ma titiñ mar budam goyen goya gab al diliñde matamiñ kawan tagalde sopte gwaha ma teñ hitek yamiñ. **19** Irde Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ gega, mere bal asañde katıñ miñyañ marbe asañmiñ goyen yukuñ kumga tiyamiñ. Asañ kumga tiyamiñ gote muruñgembe al 50,000 beleñ nañkahal uñkureñde metenj teñbe hora tenayıñ goya tuñande. **20** Be, Doyañ Al Kuruñ niñ yitiñ mere gobe gwaha mat sanjiñ heñ kuruñ heñ tukuriñ.

21 Be, mata gwahade forok yekeb Pol gobe Yerusalem mulgañ heweñ yen beleşnebe Masedoniaya Akaiaya nañayañ kweñ yen dufay hiriñ. Irdeb, “Yerusalem gor heñ gabe fudinde wor po Rom manañ kweñ,” yiriñ. **22** Gwaha yenjbe metenj

marmiŋ Timotiya Erastusya yad yerke yeŋ wa meheŋ heŋ Masedonia naŋare kwaryum. Irkeb yeŋbe Esia naŋare gor ulyanđe yara hinhin.

Efesus taunde kanduk kuruŋ forok yiriŋ

²³ Be, Pol go Esia naŋa bana gon niŋ taun Efesus hikeyabe gor niŋ al kura beleŋ Yesu gama ird ird mata goke igiŋ ma nurde kanduk kuruŋ forok iraminj. ²⁴ Gwaha tiyamin mar al kurabe Demitrius. Yeŋbe silwa hora beleŋ det yird yird al. Yeŋ beleŋbe yende uŋgura biriŋ Atemisya yamiŋya gote toneŋ mukŋeŋ mukŋeŋ silwa beleŋ yirke al damu teŋ hanjen. Irkeb yeŋya meten marmiŋya gobe hora kuruŋ wor po yade hanjen.

²⁵ Gega Pol beleŋ waŋ Al Kurunyen mere kuruŋ irkeb mel gote hora teŋ teŋ beleŋ buluŋ hiriŋ goke biŋ ar yiriŋ. Niŋgeb Demitrius gore meten marmiŋya yeŋ meten teŋ hinhin gote kadom yago hoy yirke wakeb gaha yinyiŋ: “Mel, meten teŋ hityen garebe hora kuruŋ tuluŋ teŋ duneŋ hiyen nurde hanj gogo. ²⁶ Gega Pol ineŋ hanjen al gore Efesus taunde gar waŋ nende alya bereya saba hoyan po yirke yirkeb al budam nende mata yubul tiyanj. Goyenbe Efesus taunde gar po moŋ. Esia naŋa bana gor niŋ al manaj tumŋaŋ gwaha yiruŋ goyen wor dindikeŋ nurdeb kenaŋ. Al goreb, ‘Det toneŋ kura al beleŋ yirtiŋ gobe Al Kuruŋ fudinde moŋ,’ yeŋ hi. ²⁷ Niŋgeb meteŋniniŋ deŋem buluŋ ireŋ tiya. Goyenbe go po moŋ. Nende tikula kiriyiŋ bere Atemis gote toneŋ goyen kerde dolon ird ird ya gobe alya bereya beleŋ tareŋ miŋmoŋ yeŋ nurnayiŋ. Irke deŋem kuruŋ Esia naŋa banaya megeŋ kuruŋ ga

nurd untij ala teñ hanjen gobe tareñ miñmon
yeñ nurde unnayinj,” yinyinj.

²⁸ Be, gwaha yinke nurdeb biñ kak hekeb,
“Atemisbe Efesus taunde gar niñ tikula bere wor
po,” yeñ kwipkwep tiyamiñ. ²⁹ Irdeb mel gore
taunde gor mata kanduknej yade forok yiramiñ.
Irdeb mel gore Polyen meteñ kadom, Masedonia
nañare niñ al irawa, Gaiusya Aristakusya yade
gasa yirniñ yirniñ yirde yuluñ teñ gabu gasuñ
kurunjde tumñañ kup yeñ yukamiñ. ³⁰ Gwaha
yirkeb Pol beleñ al buda kuruñ gabu iramiñ gote
diliñ mat huwarde mere yire yekeb Yesu niñ
dufaymiñ sanjiñ irtiñ mar beleñ basiñä irde utañ
iramiñ. ³¹ Irde Esia nañare niñ doyañ mar kurabe
Polyen kadom ningeb, Pol niñ yeñ, “Inke gor ma
forok yiyyenj,” yeñ mere keramiñ. ³² Be, gabu
iramiñ mar gobe kukuwa wor po haminj. Kura
marbe mere miñ hoyan niñ hewhow teñ hinhan.
Munañ kurabe mere miñ hoyan niñ weñwoñ teñ
hinhan. Al budam wor pobe miñ goke gabu irhet
yeñ ma nuramiñ.

³³ Be, goyarebe Yuda mar beleñ sios niñ po
mere fuguru tinij yeñbe al kura denem Alek-
sanda gare al gabu kuruñ go diliñ mat huwarde
mere yiri yeñbe, “Gwaha gwaha yawayinj,” inenj
hulyañ iramiñ. Irkeb al buda kuruñ go diliñ mat
huwaryinj. Irdeb palñä nirnañ yeñ haninj tuñañ
yiryinj. Mere kanduknej forok yeñ hi gobe neñ
Yuda mar beleñ ma teñ hite yineñ tiyyinj. ³⁴ Gega
gabu iramiñ mar beleñ keneñ al gobe Yuda mar
al yeñ bebak tenbe, “Atemisbe neñ Efesus marte
tikula bere. Yeñbe kuruñ wor po!” yeñ ulyañde

wor po weñwoŋ teŋ hinhan. Irkeb al gobe mere titek ma hiriŋ.

³⁵ Gwaha teŋ hikeb taunde gor niŋ doyaŋ al kura beleŋ mel go, “Balmiŋ hinan̄,” yineŋbe gaha yinyiŋ: “Efesus mar, deňbe tikula bere Atemisyen ya kuruŋ go doyaŋ irde han̄yen. Irde hora himam yende toneŋ yara naŋkinde mat po katyiŋ goyen ya go bana kerde doyaŋ irde han̄yen gobe megen niŋ al kuruŋ gayen tumŋaŋ nurde haŋ. ³⁶ Niŋgeb al kura beleŋ usi ma yenayiŋ. Niŋgeb bekkeŋde heŋ dufay keŋkelə heŋ ga mata tinayiŋ. ³⁷ Irem gabe nende tikula bere sukal ma iraruŋ. Irde det toneŋ yirde dolon̄ yirde hityen gote yayaŋ samuŋ kura ma kawe tiyaruŋ. Gega dulin̄ wor po gago yuluŋ teŋ yawayhaŋ. Mata gabe igin moŋ. ³⁸ Mere gahade nurd nurd nalum yaŋ geb, Demitriusya kadom weŋya beleŋ al kura merere yirniŋ yeŋ nurdeb igin yukuŋbe mere sope irtek mar diliŋde gab tagalke nurnayiŋ. ³⁹ Gega mel gore dufay kernayiŋ goyen igin ma nurnayiŋbe taunde gor niŋ mere sope ird ird marte karkuwajmiŋ momoŋ yirke gabu kuruŋ irde gab kanduk go sopte sope irnayiŋ. ⁴⁰ Niŋgeb han̄ka gabu irde hekhok kuruŋ tahaŋ gabe miŋ miŋmoŋ wor po tahaŋ. Niŋgeb Roma gabman beleŋ denen̄be merere dukuŋ gusuŋaŋ dirkeb daha mat wol hetek? Roma gabman beleŋ deŋ mata tahaŋ gake igin ma po nuryen” yeŋ saba yiryiŋ. ⁴¹ Gwaha yineŋbe yakira tike bur yeŋ kwamiŋ.

Polbe Masedoniaya Grikya nañare kuriñ

¹ Be, mata kurun̄ go hubu hekeb Pol beleñ gor niñ mar Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ goyen hoy yirke gabu iramiñ. Irkeb saba yirde dufaymiñ tareñ irde yubul teñ Masedonia nañare kuriñ. ² Goyañ kuñ heŋyabe Yesu niñ dufaymiñ sañiñ irtiñ mar tareñ heñ heñ ge faraŋ yure yeñ saba yirde yirdeb yubul teñ kuñ kuñ Grik nañare forok yiriñ. ³ Gorbe gagasi karwo hinhin. Irdeb hakwa teñ Siria nañare kwe yiriñ. Gega Yuda mar beleñ maytek yamiñ goyen nurdeb mulgañ heñ Masedonia nañayañ mat gab kuñ Siria forok yewen yeñ kuriñ. ⁴ Irkeb Beria taunde niñ al Sopater yeñbe Pirus urminya, Tesalonaika niñ al irawa Aristakusya Sekundusyabe Derbi taunde niñ al Gaiusya beleñ Polya kwamiñ. Irde Timotiya Esia nañare niñ al irawa Tikikusya Trofimusya manañ mel goya tumñañ kwamiñ. ⁵ Be, mel go wa meheñ heñ kuñ Troas taunde Polya neñya doyañ dirde hinhin. ⁶ Munan̄ neñbe, “Yuda Marte Beret Yis Miñmoñ Nen Nen Nalu Kurun̄” ineñ hanjen go hubu heke gab Filipai taun go tubul teñ makañde kurkuñ hakwa teñbe wawuñ siptesonjoñ kamereb Troas forok yitiriñ. Irdeb mel go yupi teñ gorbe wawuñ ⁷ hinhet.

Polbe Troas kuriñ

⁷ Be, gor hiteke kuñ Sande hekeb neñ tumñañ Yesu kamyiñ goke dufay heñ heñ ge beret ninij yeñ gabu irtiriñ. Gwaha teñ gise yubul teñ kwen̄ go yeñbe Al Kuruñyen mere saba yirke kuñ kuñ wawuñ binde hiriñ. ⁸ Gabu irde hinhet ya gobe al heñ heñ gasuñ karwo hende bande niñgeb,

neñbe gasuñ funañ hende wor pore gor hinhet. Gorbe hulsi budam yusuñ yurtiñ melak heñ hinhan. ⁹ Be, Pol mere teñ hikeyabe al fonjeñ kura denjembe Yutikusbe meñe yamere keperde mere palja irde hinhin. Mere nurde arkup teñ kuñ kuñ biñ sir yekeb megen takteñ mayyiñ. Irkeb al kura beleñ aran po kurkuñbe kamtiñ kenamiñ. ¹⁰ Irkeb Pol wor kurkuñ kamtiñ hakwam megen hin hin goyen besa irdeb, “Kafura ma yo. Kama moñ geb,” yinyiñ. ¹¹ Gwaha teñ sopte mulgañ heñ hurkuñbe Yesu kamyiñ goke dufay heñ heñ niñ beret gale heñ namiñ. Go kamereb meremiñ basañ heñ saba yirke kuñ kuñ fay urkeb yubul teñ kuriñ. ¹² Be, Pol go gwaha tikeb al fonjeñ takteñ mayke kamyiñ gega, sopte huwaryiñ al goyen yamiñde tukamiñ. Irde, “Kama al go gago huwara,” yeñ biñ yurum wor po hamiñ.

Polbe Troas taunde mat Miletus taunde kuriñ

¹³ Be, Polbe, “Troas taunde mat kahañde kuñ Asos taunde forok yeweñ. Irde gor mat gab hakwa hende kweñ,” dinkeb neñ wa hakwa hende Asos taunde kutiriñ. Irkeb Polbe yiriñ gwahade po Asos taunde kuriñ. ¹⁴ Be, Pol wan Asos taunde dupi teñbe tumñañ hakwa hende kuñ Mitilini motmotde forok yitiriñ. ¹⁵ Be, fay urkeb gor mat hakwa goyenter po kuñ Kios motmotde forok yitiriñ. Irdeb firtiriñ fay urkeb Kios mat Samos motmotde kutiriñ. Be, sopte fay urkeb gor mat Miletus taunde kuñ forok yitiriñ. ¹⁶ Be, gwahade teñ kuñ hinhetya goyenbe Polbe, “Esia nañare mosoyneñ po teñbe epte ma Yerusalem

kunj Pentekos nalu keneñ,” yeñ nurdeb, “Esia nañä bana goñ niñ taun Efesus ma kutek,” yiriñ.

Polbe Efesus taunde niñ siosyen doyañ mar yinyiñ

¹⁷ Irdeb Miletus taunde mat po Efesus taunde niñ sios doyañ mar niñ keya heke kinniñ yeñ katamiñ. ¹⁸ Kateñ kenkeb Pol beleñ gaha yinyiñ: “Esia nañare hanjkapyä wañ denÿa dahade hinhem gobe keñkela neneñ hinhan. ¹⁹ Yuda mar beleñ mere mayde buluñ nirke kanduk kuruñ wor po keneñbe delne fimiñ kateñ hinhan. Gega Doyañ Al Kuruñ niñ meteñbe teñ hinhem po. Gwaha teñ hinhem yabe deñne kuruñ ird ird niñ ma nurde hinhem. ²⁰ Saba kura igin tareñ diryen yeñ nurdeb kuñ saba dird dird niñ bada ma heñ gabu karkuwañyañ saba dirde hinhem. Irde kurabe yatiñyañ yatiñyañ kuñ saba dirde hinhem gobe nurde hañ gogo. ²¹ Nebe kawan po Yuda marya al miñ hoyañ Grik marya tumñañ Al Kuruñyen mere saba yirde, ‘Mata buluñtiñ yubul teñ Al Kuruñ niñ bitiñ mulgañ hekeb Doyañ Al Kuruñninij Yesu niñ po dufaytiñ sañiñ irnayıñ,’ yineñ hinhem.

²² “Be, ga hime gabe Holi Spirit beleñ Yerusalem kwa ninerñ hi yeñ nurde hime geb, gwaha tiyen. Gega gor da mata ulner forok yiyyen gobe go ma nurde hime. ²³ Gega taunyañ kuñ himekeyabe Holi Spirit beleñ, ‘Gebe Yerusalem kukeb fere gird koyare gernayıñ. Irke kanduk buluñ wor po kenayıñ,’ nineñ hinhan go po ga nurde hime. ²⁴ Goyenpoga goke kafura ma heweñ. ‘Al Kuruñ beleñ alya bereya niñ buniñeñ nurde yumulgañ

teŋ teŋ beleŋ kiriyŋ mere igin goyen momoŋ yirde hayin,’ yeŋ Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu beleŋ meteŋ nunyiŋ goyen bada ma heweŋ. Meteŋ gobe pasi po ireŋ. Gwaha teŋ himekeya mununke kameŋ goyenbe goke ma nurde hime.

25 “Be, Al Kuruŋ beleŋ alya bereya doyaŋ yird yird mata niŋ kuŋ waŋ teŋ saba dirde hinhem mar kurabe deŋ gago goyen kamebe sopte ma nennayin yeŋ nurde hime. **26-27** Niŋgeb funaŋ momoŋ direŋ tihim. Be, nebe bada ma heŋ Al Kuruŋyen dufay goyen tumjaŋ momoŋ dirde himeke nurde pasi haŋ. Niŋgeb al kura saba nurd nurd ga Al Kuruŋyen mere ma gama irde kanduk kennayin gobe yende samuŋ. Nere kanduk moŋ yeŋ gago hayhay dirde hime. **28** Niŋgeb keŋkela heŋ hinaŋ ko. Deŋbe Holi Spirit beleŋ Yesu gama irde haŋ mar gote doyaŋ mar diryiŋ geb, mel go keŋkela doyaŋ yirde hinayin. Yesuyen alya bereya sios goke teŋ Al Kuruŋ beleŋ Ur-miŋ megen teŋ kerke kateŋ kamyiŋ geb, sios gobe Al Kuruŋyen wor po. Niŋgeb sipsip doyaŋ mar beleŋ sipsipmiŋ keŋkela doyaŋ yirde haŋ gwahade goyen po deŋ wor sios goyen keŋkela wor po doyaŋ yirde hinayin. **29** Dubul direŋ tihim harhoknerbe kulu duwi beleŋ sipsip yisen hanjen gwahade goyen po al kura waŋbe dufaytiŋ buluŋ yirnayin yeŋ nurde hime. **30** Irde deŋ bana gare manaq al kura huwardeb, ‘Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar goyen dufaymiŋ buluŋ yirteke gama dirnaŋ,’ yeŋ Al Kuruŋyen mere fudinde goyen hoyaq mat saba yirnayin. **31** Niŋgeb keŋkela wor po heŋ hinaŋ ko. Dama

karwo denya hinhembe hugiēn naŋkahalya wawuŋya duŋkureŋ duŋkureŋ hayhay dirde esen̄ mere dirde hinhem goyen goke bitin̄ sir ma yiyyen̄.

³² “Be, Al Kuruŋ beleŋ doyaŋ dirde hiyen̄ goke gago Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hime. Irde Al Kuruŋ beleŋ buniŋen̄ nurde dunen̄be faraŋ durde hi goke yitiŋ mere goyen bitin̄de po hiyen̄ yeŋ gusuŋaŋ irde hime. Mere go bitin̄de heŋ kuruŋ hekeb tareŋ hinayin̄. Irde Al Kuruŋ beleŋ dirneŋ weŋ det igiŋ yuneŋ yiriŋ goyen wor tenayin̄.

³³ Nebe almet horaya uliŋ umŋaya yeneŋ bene huwartiŋ moŋ. Hubu wor po. ³⁴ Irde kadne yagoya Al Kuruŋyen meteŋ teŋ heŋyabe det kuraŋ nurdeb nigeŋ meteŋ teŋ hora teŋbe detnin̄ damu teŋ himyen goyen keŋkelə nurde haŋ gogo.

³⁵ Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu beleŋ, ‘Al Kuruŋ diliŋde al det yuneŋ yunen̄ mata gobe det yad yad mata gote folekken̄ wor po yeŋ nurde hi,’ yiriŋ goyen bene sir ma yeŋ hiyen̄. Niŋgeb mata kuruŋ teŋ hinhem gobe meteŋ sanjŋ gahade ga teŋ gab al det miŋmoŋ mar goyen faraŋ yurde hinayin̄ yeŋ dikala dirde hinhem,” yinyin̄.

³⁶ Be, Pol go gwaha yineŋbe gor gabu iramiŋ maryā tumŋaŋ dokolhoŋ yuguluŋ teŋbe Al Kuruŋ mere iramiŋ. ³⁷ Irdeb mel gore Pol kuŋ kuŋ niŋ buniŋen̄ nurde besa irde esen̄ uramiŋ. ³⁸ Mel gobe Pol beleŋ, “Kame sopte ma nennayin̄,” yiriŋ goke buniŋen̄ wor po nuramiŋ. Irdeb tumŋaŋ po tukuŋ hakware tubul tiyamiŋ.

Polbe Yerusalem kuriŋ

¹ Be, go kamereb Polya neŋya tumŋaŋ mel go yubul teŋ hakwa hende kuŋ kuŋ motmot kura denjembe Kos gor po forok yeŋ firtiriŋ. Irde fay urkeb Rodes motmotde kutiriŋ. Gor matbe Misia naŋare niŋ taun kura makaŋ siŋare hinhin Patara gor kutiriŋ. ² Gorbe hakwa hoyan kura Fonisia naŋare kweŋ teŋ hike keneŋbe go hende kutiriŋ.

³ Hakwa hende kuŋ heŋyabe Saiprus motmot teŋ megen kurun belen pel irde alare mat po Siria naŋare kutiriŋ. Kuŋ kuŋbe Tair taunde forok yitiriŋ. Gorbe taunde gor niŋ samuŋ yago hakware niŋ meten mar belen yad siŋa yiramiŋ. Irkeb neŋbe megen kattiriŋ. ⁴ Kat siŋare kurbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar kura gor yintiriŋ. Irdeb yeŋya gor wawuŋ 7 hinhet. Gor hitekeyabe Holi Spirit belen Polbe kame Yerusalem kuŋ kanduk kinyen goyen mel go bebak yirkeb basiŋa irmaŋ haminŋ. ⁵ Gega Yerusalem kutek naluniniŋ forok yekeb kuniŋ yeŋ gitik titeke Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ hinhan mar goyen tumŋaŋ beremya dirŋen weŋya wor taun go tubul teŋ neŋya kuŋ makaŋ siŋare forok yitiriŋ. Irdeb megen dokolhoŋniniŋ yugu-luŋ teŋ tumŋaŋ Al Kurun mere irtiriŋ. ⁶ Go kamereb kadom hayhay girde teŋbe yubul teŋ hakwa hende kuteke deneŋbe mel gobe mulgaŋ haminŋ.

⁷ Be, Tair taun go tubul teŋ kuŋ kuŋbe Tolemes taunde forok yitiriŋ. Gorbe hakwa tubul teŋ siŋare kurkuŋ Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irtiŋ mar yeneŋbe yeŋya wawuŋ uŋkureŋ po firtiriŋ. ⁸ Irde

fay urkeb taun go tubul teñ kuñ Sisaria taunde forok yitirinj. Gorbe Filipyen yare kutirinj. Filipbe Al Kurunyen mere goyen alya bereya saba yirde hiyen. Yenþe hakot aposel buda beleñ meten farañ mar niñ yekeb yenþa al hoyan 6 goya yawaraminj al go goyen. ⁹ Yenþe wirinj sipte karkuwaj hitiñ gega, foñej po hinhan. Bere sipte gobe Al Kurunyen mere basañ heñ tagalde hanjen.

¹⁰ Be, gorbe wawuñ budam yara po hitekeyab Al Kurunyen mere basañ al kura deñem Agabus go Yudia nañare mat katyinj. ¹¹ Kateñ neñ hinhetde gor forok yenþe Polyen kañ mal temde temdere niñ goyen teñbe yinþende haninya kahananya fere tiyyinj. Irdeb, “Nigen hanneya kahanneya fere tihim gahade gayen po Yuda mar Yerusalem taunde hañ gore kañ gate miñ albe haninya kahananya fere teñ al miñ hoyan Yuda mar moñ gote haninde kernayinj yeñ Holi Spirit beleñ nina,” yirinj. ¹² Gwaha yeke nurdeb neñya Yesu niñ dufayminj tareñ irtinj mar gor niñ goya beleñ Pol goyen Yerusalem ma kwayinj ineñ utan irtirinj. ¹³ Gega Pol beleñ, “Danij esen bunijen bunijen teñ dufayne buluñ irde hañ? Nebe nad fere nирnayinj goke ma nurde hime. Doyan Al Kuruñ Yesu niñ wor iginj kameñ yeñ nurde hime geb,” dinyinj. ¹⁴ Goyenpoga mereniniñ ma nurtek hekeb, “Al Kuruñ beleñ dufay kirtinj gobe gwahade po forok yiyyenj,” yenþe bada hitirinj. ¹⁵ Gwaha teñbe detniniñ yade Yerusalem hurkuninj yeñ taun go tubul titirinj. ¹⁶ Irkeb Yesu niñ dufayminj tareñ irtinj mar Sisaria taunde hinhan

gore dukun Yerusalem forok yeňbe gar hinayin
yen Nasonyen yare dubul tiyamiň. Yeňbe Saiprus
motmotde niň al. Al gobe hakot po Yesu niň
dufaymiň saňiň irtiň hinhin.

Polbe Yems kinyiň

¹⁷ Be, Yerusalem niň Yesu niň dufaymiň tareň
irtiň mar beleň denenjebe amaň hamiň. Irkeb gor
firtiriň. ¹⁸ Irdeb fay urkeb Yems kinniň yen neňya
Polya tumňaň yen hitte kutiriň. Kuňbe yeňya gor
niň doyaň mar manaň tumňaň yintiriň. ¹⁹ Pol
beleň Yemsya doyaň marya go yeneňbe kadom
pere gird teňbe meteň teň hinhin goyen miňde
mat tagalde tukun tukun pasi iryiň. Irde Al Kurun
beleň tareň irke al miň hoyan Yuda mar moň
hitte kuň meteň dahade teň kuň hinhin goyen
manaň momoň yiryiň. ²⁰ Irkeb gor heň mere
nuramiň mar beleň Al Kurun turuň iramiň. Irdeb
Pol gaha inamiň: “Gebe Yuda mar budam wor
po dufaymiň Yesu niň saňiň iraň gobe nurde ha.
Goyenpoga go mar gobe tumňaň neň Yuda marte
tikula manaň tareň po tanarde gama irde han
goyen wor nurde ha gogo. ²¹ Be, mel gobe ge
beleň Yuda mar moň al miň hoyanje niň naňäre
kuň heňya saba teň hinhan goyen nurde han.
Ge beleň gon niň Yuda mar saba yirdeb, ‘Nende
tikula Mose beleň kayyiň goyen ma gama irnayiň,’
Irde dirintiň yagobe guba ma yeň yunnayiň,
²² yineň hinhan goyen nurde han. Irdeb ge gar
wayan gayen heň ga moň nurniň tahan. Niňgeb
kanduk kuruň kura kinniň tihit geb, daha titek?
²³ Niňgeb mere girniň tihit gayen po gama ira
ko. Moňgo kanduk kinniň geb. Be, nende al

sipte kura Yuda marte matare biŋa tiyan̄ ga haŋ.
24 Ningeb al sipte goya Al Kuruŋyen ya balem bana kunayin̄. Irdeb Yuda marte matare wukken̄ hen̄ hen̄ mata doyaŋ mar hitte kuŋ mata tinayin̄ goke hora yunayin̄. Irkeb go mar gore biŋa tiyan̄ al sipte gote tonan̄ kara tinayin̄. Gwaha tike gab al tumňaŋ geneŋbe, ‘Mere yeŋ uliŋde nurde hityen kuruŋ gobe usi. Yeŋbe fudinde nende tikula gama irde hi,’ yeŋ bebak tinayin̄. **25** Be, neŋ beleŋ al miŋ hoyan̄ Yuda mar moŋ gega, Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar goke bikken̄ asan̄ kaŋ yunen̄be, ‘Uŋgura binje teŋ yuntiŋ ma nene hinayin̄, dapŋa darim ma nene hinayin̄, dapŋa kura binjinde kaŋ giti irke kamtiŋ ma hanijnde yaka tike kamtiŋ gobe ma nene hinayin̄, irde leplep mata ma teŋ hinayin̄,’ yineŋ mata goyen goke po bisam yirtiriŋ gobe nurde ha gogo,” inamiŋ.

26 Be, inamiŋ go ferde fay urkeb Pol beleŋ al sipte goya tumňaŋde Yuda marte matare wukken̄ hen̄ hen̄ mata go tiyamin̄. Irdeb go kamereb Al Kuruŋyen ya balem bana hurkuŋbe, “Biŋa tiyan̄ goyen pasi irde nende matare wukken̄ hen̄ hen̄ mata goyen nalu gwahader ga hubu hiyyen̄ geb, dapŋa yawaŋ dunmeke al sipte gake teŋ kumga tinayin̄,” yeŋ bebak yiryin̄.

Pol fere tiyamiŋ

27 Be, wukken̄ hen̄ hen̄ mata teŋ hinhan goyen kuŋ muruŋ beleŋ hen̄ nalu 7 heweŋ tikeb Yuda mar kura Esia naŋare mat Yerusalem wayamiŋ gore Pol go Al Kuruŋyen ya balem ban hike kenamiŋ. Irde Pol go busaharyen̄kek yeŋ tanaramiŋ. **28** Irdeb, “Israel mar, faraŋ durnaŋ!

Al gare nej Israel marya nende tikulaya Al Kurunyen ya balemya gayen gake al tumňaq buluň mat saba yirde hiyen. Irde al miň hoyaq Grik mar goyen ya balem biňde yawayuň. Irdeb al mali ma hukutek ya balem goyen buluň iruň,” yineň gor hinhan mar goyen biň yakamke biň ar yamiň.
29 (Be, mel gore Grik mar niň yamiň gobe Efesus taunde niň al Trofimusya Polya beleň Yerusalem gor hike yenamiň. Niňgeb dufaymiňdebe Al Kurunyen ya balem bana al miň hoyaq goň hukutek moň yeň bisam irtiň hiyen goyen Pol beleň al goyen teň bana goň hurkuň daw yeň nuramiň.)

30 Be, mere go nurdeb goyare po Yerusalem niň mar tumňaq biň ar yamiň. Irkeb kurhan mat mat Al Kurunyen ya balemde gor kup yeň wayamiň. Irdeb ya bana mat Pol go tuluň teň sinjore tukukeb goyare po ya gote yamem kuruň go tayamiň. **31** Be, al buda gore mayniň teň hikeb Roma gabmande fuleňa marte doyaň al kuruň go, “Yerusalem bana kanduk kuruň forok yihi,” mere momon go nuryiň. **32** Nurdeb goyare goyen po fuleňa marminj kuraya gote doyaň marminjyä yadeb al buda gabu irde hinhande gor kup yeň kurkamiň. Irkeb al gabu irde Pol mayde hinhan kuruň goyen mel go yeneňbe tubul po tiyamiň. **33** Irkeb fuleňa marte doyaň al kuruň beleň fuleňa marminj hulyaň yirke Pol teň sen irawa beleň po fere tiyamiň. Gwaha irdeb al buda kuruň hitte fulgaň kaňbe, “Al gabe ganuň? Irde daha tiya?” yineň gusuňaň yiryiň. **34** Irkeb gabu iramiň mar kura beleň kwep kwep teňbe, “Polbe mata gwahade gwahade tiya,” yamiň. Irkeb kura

beleñbe mere hoyan yen kwep kwep tiyamiñ. Be, gwaha teñ mere tuktawanj irkeb doyañ al go mere tiyamiñ goyen bebakkeñ ma nuryiñ. Irdeb fulenja marmiñ yinke Pol teñ fulenja marte yare kwaminj.

³⁵ Kuñ ya binde heñ hurkuniñ teñ hikeb al buda Pol mayniñ yen gama irde hinhan mar gore biñ ar yeke Pol uguñ po kertek hamiñ. Irkeb fulenja mar beleñ tatum urde teñ hurkamiñ. ³⁶ Irkeb gama irde hinhan mar gore, “Mayke kami! Mayke kami!” yen kwep kwep teñ hinhan.

³⁷ Be, teñ ya binde hurkuniñ tikeyabe Pol beleñ fulenja marte doyañ al kurunj goyen, “Igiñ mere kura gireñ?” inenj gusunjañ iryiñ. Irkeb, “Ey, ge gayen Grik mere nurde ha?” inyiñ. ³⁸ Irdeb sopte po, “Hakot kura Isip niñ al Roma gabman asogo ire yen al 4,000 yade sawsawa po kurunj nañare yukuriñ goyenbe ge ma ganuñ?” inenj gusunjañ iryiñ. ³⁹ Irkeb, “Moñ, nebe Yuda mar al, Silisia nañare niñ taun kurunj Tarsus, Roma gabman beleñ doyañ irde hire gor niñ al. Niñgeb igiñ nubul tike al ga mere yireñ?” inyiñ.

⁴⁰ Be, fulenja marte doyañ alminj kurunj gore igiñ inkeb Pol gobe yare hurkuñ hurkuñde gor huwarde, “Balminj hinayiñ,” yineñbe hanij tuñaj yiryiñ. Irkeb balminj hikeyabe Yuda mar gote mere mat mere yiryiñ.

22

¹ “Kadne yago, merem yañ nirhañ gayen pet teñ nigen ge tagaleñ tihim ga nurnañ ko,” yinyiñ.

² Go yirinj gobe Yuda marte mere mat tike nurdeb liwlaw tiyamiñ kurunj go bada heñ balminj palñja iramiñ. Irkeb Pol beleñ, ³ “Nebe Yuda mar al,

Silisia naŋare niŋ taunde Tarsus kawaŋ himiriŋ. Gega wan Yerusalem gar heŋ kuruŋ himiriŋ. Irkeb Gamaliel beleŋ nende tikula Mose beleŋ asininiŋ yago asanđe kaŋ yunyin goyen goke keŋkela wor po saba niryiŋ. Irkeb deŋ beleŋ gayenter Al Kuruŋ niŋ po nurde mata teŋ han gahade gayen po ne wor gwaha teŋ saba upsiŋen gama irde hinhem.⁴ Irdeb Yesu beleŋ alya bereya gaha teŋ hinayin yeŋ tikula kiryiŋ goyen gama irde hinhan mar goke biŋ arŋeŋ nurde yunenbe yade fere teŋ koyare yerdeb kurabe gasa yirmekе kamde hinhan.⁵ Go teŋ hinhem gobe Al Kuruŋ dolon ird ird mata doyaŋ mar pris buda gote kuruŋminya Yuda marte doyaŋ marya wor nenen hinhan geb, igin momon dirnayin. Nebe mel go hitte kuŋ Damaskus taunde niŋ meteŋ kadom beleŋ faraŋ nurnayin yeŋbe yinmeke asaŋ kaŋ nunamiŋ. Irkeb asaŋ go teŋbe Yesu niŋ dufay sanjin irtin mar goyen fere yirde Yerusalem gar yawaŋ buluŋ buluŋ yirniŋ yeŋ Damaskus taunde kumiriŋ.

⁶ “Be, kuŋ kuŋ naŋa baŋkahal hekeb Damaskus taun binde himekeyabe bemel po hulsi taren kura naŋa fołekken kuruŋ gore naŋkinde mat ne hitte po timiyyin. ⁷ Irde gore nirkeb megen nakteŋ mununyin. Irke al melak kura goreb, ‘Sol, Sol, daniŋ mununeŋ buluŋ buluŋ nirde ha?’ ninyiŋ. ⁸ “Irkeb Doyaŋ Al Kuruŋ goyen, ‘Gebe ganuŋ?’ inmekeb, ‘Nebe Nasaret niŋ al Yesu, mununeŋ buluŋ buluŋ nirde ha al goyen,’ ninyiŋ. ⁹ Be, al neya tumŋaŋ kuŋ hinhet mar gobe hulsi go po ga kenamiŋ. Gega mere gobe al gore mere

teñ hi yen ma bebak tiyamiñ. ¹⁰ Gwaha ninkeb, ‘Doyañ Al Kuruñ, daha tiyeñ tihim?’ inmekeb, ‘Huwara. Irde Damaskus taunde kwa. Gor gab gwaha gwaha tiyayiñ yen basiñä girmiriñ goyen nurayıñ,’ ninyiñ. ¹¹ Be, hulsi kuruñ gore nirke delne kidoma wor po hiriñ geb, al kuñ hinhet mar gore po nanarde nad Damaskus taunde kwamiñ.

¹² “Be, gorbe al kura deñem Ananaias hin-hin. Yeñbe Yuda marte tikula keñkela gama irde hiyen. Irkeb Yuda mar taun goyenter hinhan goreb palap wor po irde hanyen. ¹³ Be, Ananaias gore ne hitte wanj huwardeb, ‘Kadne, sopte delge wuk yeke nañkena,’ yirin. ¹⁴ Irkeb goyare po delne wuk yeke det yinmiriñ. Irkeb yen beleñ gaha ninyiñ: ‘Al Kuruñ asininij yago beleñ hakot dolonj irde hinhan Al goyen ge beleñ gab du-faymiñ keneñ bebak teñbe Al Huwak Yesu goyen delger forok yen mere girkeb nurayıñ yen bikken basiñä giryiñ. ¹⁵ Niñgeb gebe mata keneñ mere nurañ goyen goke kuñbe al naña kuruñ ga hike kwa goyen momoñ irde tukayiñ. ¹⁶ Niñgeb da doyañ irde ha? Huwarde kuñbe baptais tekeb Al Kuruñ beleñ mata bulunge halde gunyen. Irkeb yen dolonj irayiñ,’ ninyiñ.

¹⁷ “Be, kamebe mulgañ heñ Yerusalem wamiriñ. Gorbe kuñ Al Kuruñyen ya balem bana heñ mere irde heñyabe yuwarwarte Doyañ Al Kuruñ kinmiriñ. ¹⁸ Irkeb Doyañ Al Kuruñ beleñ, ‘Taunde gar niñ marbe ge beleñ ne niñ tagalde ha gayen fudinde yen ma nurde asogo girnayıñ geb, arañ po Yerusalem ga tubul teñ hoyanđe kwa,’ ninyiñ. ¹⁹⁻²⁰ Gega ne beleñ huwardebe, ‘Doyañ Al

Kuruŋ, mel gobe epte ma asogo nирnayиŋ. Nebe meteŋ alge Stiwen hora po mayaŋ goyarebe gor hinhem. Irde al beleŋ Stiwen mayniŋ teŋ hiket iginj nurde go mar gote uliŋhor yago doyaŋ yirde hinhem. Irde meteŋ alge Stiwen goyen hora po uguŋ kerke kamuŋ goyen kinmiŋ. Irdeb Yuda marte gabu yayaŋ kuŋ alya bereya ge niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ marbe yawaŋ yusulak teŋ koyare yerde hinhem. Niŋgeb Yerusalem niŋ mar gabe keŋkela nurde nunen̄ haŋ, 'inmiriŋ. ²¹ Gega Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ wol heŋbe, 'Ne beleŋ po gad germeke naŋa gisaw al miŋ hoyaq Yuda mar moŋde naŋare kwayiŋ. Niŋgeb huwarde kwa!' ninyiŋ," yinyiŋ.

²² Be, al buda go meremiŋ palŋa iramiŋ kuŋ al miŋ hoyaq Yuda mar moŋ niŋ tagalke nurdeb biŋ ar yamiŋ. Irkeb, "Al gabe megen gar hitek moŋ niŋ, mayke kami!" yeŋ kweŋ kweŋ tiyamiŋ. ²³ Irdeb al buda goreb Pol beleŋ Al Kuruŋ sukal ira yeŋ biŋ ar wor po yekeb kweŋ kweŋ teŋ uliŋhor yago yuguya teŋ mulowo yade naŋa kota yemeyde tiyamiŋ. ²⁴ Irkeb fulen̄a marte doyaŋ al kuruŋ beleŋ fulen̄a marmiŋ go yinke Pol go teŋ fulen̄a marte yare tukamiŋ. Irkeb fulen̄a marte doyaŋ al kuruŋ gore, "Kuŋ usulak tike daniŋ merem yan irde kweŋ kweŋ irde haŋ goyen momoŋ diryeŋ," yineŋ hulyaŋ yiryiŋ. ²⁵ Irkeb fulen̄a mar beleŋ kuŋ Pol goyen usulak tiniŋ yeŋ haninya kahanya yad gin yirdeb hete giti iramiŋ. Irkeb Pol beleŋ fulen̄a mar gote doyaŋ al kura gor hin hin goyen, "Roma mar al ne gahade gayen mere miŋ ma nurdeya mali yusulak tinayiŋ yeŋ

Roma gabman beleñ iginj yitiñ we?” inyinj. ²⁶ Irkeb fulenja marte doyañ al gob kurunjiñ hitte kunjbe “Al gabe Roma al geb, daha ireñ taha?” inyinj. ²⁷ Irkeb fulenja marte doyañ al kurun gore Pol hitte kunjbe, “Momon nira. Ge gayen fudinde Roma al?” inyinj. Irkeb, “Fudinde,” yirinj. ²⁸ Irkeb al gore, “Nebe Roma al hewe yenbe hora kurun tubul teñ gab Roma al himiriñ,” inyinj. Irkeb Pol beleñ, “Gebe gwaha tiyariñ gega, Adonebe Roma al geb, ne wor Roma al,” inyinj.

²⁹ Be, Pol go gwaha yeke nurdeb fulenja mar usulak teñ gusunjañ irniñ yen doyañ hamin gobe warga heñ okohom po bada haminj. Irkeb Pol go Roma al gega, malikan miñ miñmoñ fulenja marmiñ yinke sende fere tiyamiñ goke kafura hiriñ.

Polbe merere huwaryiñ

³⁰ Irdeb nalu go wawuñ heñ sopte fay urkeb fulenja marmiñ yinke Pol go sen yugu teñ unamiñj. Irde, “Da misiñde wor po Yuda mar beleñ Pol mere uliñde iran̄ goyen upsiñeñ bebak tiye,” yenbe pris buda gote karkuwañmiñja Yuda marte doyañ mar tumñañ wake gabu irke gab gusunjañ yire yen̄ mere kiriyinj. Irkeb tumñañ gabu irke fulenja marte doyañ al kurun beleñ Pol tawake al buda kurun gote diliñde huwaryiñ.

23

Pol beleñ Yuda marte doyañ mar buda hitte Yesu niñ tagalyiñ

¹ Be, Pol go huwarde Yuda marte doyañ mar gabu iramiñ go yeneñbe, “Kadne yago, nebe Al

Kuruŋ niŋ meteŋ po teŋ heŋyabe bener wukkenj wor po nurdeya meteŋ timeke waŋ waŋ gago hihi. Al Kuruŋ diliŋde mata buluŋ kura ma teŋ himyen,” yinyinj. ² Gwaha yekeb pris buda gote kuruŋmiŋ Ananaias beleŋ kadom yago Pol bindere hinhan go hulyar yirde, “Mohonde go maynaŋ,” yinyinj. ³ Irkeb Pol beleŋ meremiŋ go nurdeb, “Gebe nende tikula ufurd uneŋbe gor keperde, ‘Gebe buluŋ gwaha gwaha tiyan,’ ninha. Goyenbe gigenbe tikula goyen pel irdeb merene kenkelə ma nurde mali ga maynaŋ yinha? Gebe sinjare mat geneŋmiŋbe igin wor po gega, bege banabe tikiŋ baraŋ wor po ha. Niŋgeb goke teŋbe Al Kuruŋ beleŋbe mugunyeŋ geb,” inyinj. ⁴ Irkeb al Pol bindere hinhan goreb, “Yeŋbe Al Kurunyen meteŋ al wor po. Pris buda gote kuruŋmiŋ goyen go ma nurde nanyan irha?” ineŋ kwep kwep iramiŋ. ⁵ Irkeb Pol beleŋ wol henjbe, “Kadne yago, nende tikularebe, ‘Doyaŋ altiŋ kura mere buluŋ ma irde hinayinj,’ yitiŋ gobe nurde hime. Niŋgeb yeŋbe al gwahade yeŋ ma nurde nanyan irhem,” yinyinj.

6-8 Goyare goyenbe Yuda marte doyaŋ mar gabu iraminj gobe Farisi marya Sadusi marya goyen Pol beleŋ yeneŋ bebak tiyyinj. Be, Farisi marbe al kamdebe sopte huwarnayinj, irde Al Kurunyen miyonbe haŋ, al toneŋ mananŋ haŋ yeneŋ nurde hanjen. Munanŋ Sadusi mar gobe gwahade ma nurde hanjen. Niŋgeb Pol go mel goyen yeneŋbe, “Kadne yago, adonebe Farisi al geb, ne mananŋ gwahade po. Niŋgeb nebe Al Kuruŋ beleŋ al kamkeb kame sopte yisanŋ hiyyenj gobe fudinde

yenj nurdeb goke po doyaŋ heŋ hime goyen goke tagalde himyen. Gega goke igin ma nurde gago merere nerhaŋ,” yenj mere saŋiŋ po yiryiŋ. Sadusi marya Farisi marya gobe kadom igin ma nud gunej teŋ haŋyen geb, Pol mere tiyyiŋ go nurdeb yiŋgeŋ uliŋ kadom mohonđe tiyamiŋ. Irde dufaymiŋ uŋkureŋ kertek ma hamiŋ.⁹ Irdeb hekhok teŋ kwipkwep teŋ epte ma tiyamiŋ. Gwaha teŋbe Farisi mar kura Yuda marte tikula saba yird yird mar gore huwardeb, “Al gabe mata buluŋmiŋ kura ma kenhet. Moŋgo Al Kuruŋyen miyon beleŋ yar kura ma det toneŋ beleŋ yar kura inyiŋ kenem daha tinayıŋ?” yamiŋ.

¹⁰ Irde al buda kwipkwep teŋ hinhan go kuŋ buluŋ wor po heŋ artek heke nurdeb, “Moŋgo gwaha teŋ Pol mayke kamyen,” yenj fulenja marte doyaŋ al kuruŋ gore fulenja marmiŋ hulyaŋ yirde, “Kurkuŋ Pol tawanaŋ. Munaŋ epte moŋ kenem kwep kwep yirde gasa yirhet yirhet yirde gab teŋ wanayıŋ,” yinyiŋ. Irkeb kuŋ gwahade po teŋbe Pol gob fulenja marte yare teŋ kwamiŋ.

¹¹ Be, gwaha tiyamiŋ go wawuŋ goyenbe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ Pol diliŋde forok yeŋbe, “Kafura ma yo. Tareŋ po heŋ hayiŋ. Yerusalem gar al ne niŋ momon yirde saba yirde hayen gwahade goyen po Rom taunde manaŋ kuŋ gwahade po teŋ hayiŋ geb,” inyiŋ.

Yuda mar beleŋ Pol mayniŋ yenj sege iramiŋ

¹²⁻¹³ Be, fay urkeb go wampot goyenbe Yuda mar kura 40 gwahade goyen gabu irdeb daha mat kura Pol mayteke kamyen yenj mere sege iramiŋ. Irdeb, “Fudinde wor po, Polbe mayteke

kamkeya gab binjeya feya netek,” yeñbe biñä tiyamiñ. ¹⁴ Gwaha teñbe Yuda marte doyañ mar parguwakya pris buda gote karkuwañmiña hitte kunþe, “Neñbe, ‘Feya binjeya kutñare heñbe Pol mayteke kamke wor wor gab ig uliñ titek,’ yihit. ¹⁵ Niñgeb denÿa Yuda marte doyañ maryabe fulenÿa marte doyañ al kurun hitte kunþe usi irdeb, ‘Pol go sopte tubul teñ dunke matamiñ ge keñkela gusuñan irniñ,’ innayiñ. Irkeb tubul teñ dunkeb teñ wanayiñ. Irkeb neñbe belen doyañ heñ hitek geb, gon po mayteke kamyen,” yinamiñ.

¹⁶ Gega Pol yayiñ beleñ mere momoñ go nurdeb fulenÿa marte yare kuñ Pol momoñ iryiñ. ¹⁷ Irkeb Pol gobe fulenÿa mar 100 gote doyañ al kura hoy irdeb, “Al gabe doyañ altiñ hitte kuñ mere kura momoñ ireñ teñ hi geb, yeñ hitte teñ kwa,” inyiñ.

¹⁸ Irkeb al goreb Pol yayiñ goyen fulenÿa marte doyañ al kurun hitte tukunþe, “Pol koyare hi al gore hoy nirke kuñ kenmekeb, ‘Al gare doyañ altiñ kurun mere kura momoñ ireñ tiya. Niñgeb doyañ altiñ hitte teñ kwa,’ ninkeb gago ge hitte tawayhem,” inyiñ. ¹⁹ Gwaha inkeb al gore Pol yayiñ go haniñde tanarde hoyan beleñ tukunþe, “Da mere momoñ nireñ teñ ha?” inyiñ. ²⁰ Irkeb al goreb, “Yuda marbe mere sege irde dufay unjkuren po irhan. Niñgeb gise go goyenbe wan, ‘Pol tubul teñ dunke tukun da mata wor po tiyuñ goyen Yuda marte doyañ mar diliñde huwarke gusuñan irtek,’ usi girnayiñ geb. ²¹ Albe 40 gwahade gore dufay unjkuren po irdeb, ‘Binjeya feya kutñä irtek geb. Pol maydeya gab mali titek,’

yenj biŋa tiyaŋ mar gobe bana kuŋ gere mere niŋ po doyaŋ hiniŋ yahaŋ. Ningeb Yuda marte doyaŋ mar beleŋ gise wanj mere girke goya yende mere ma nurayıŋ. Irde Pol wor tubul ma teŋ yunayıŋ,” inyinj. ²² Irkeb fulenja marte doyaŋ al kuruiŋ gore huwardeb, “Igiŋge kwa. Goyenpoga mere momoŋ nirha gabe al hoyan kura momoŋ ma irayinj,” ineŋ hayhay iryinj.

Fulenja marte doyaŋ al beleŋ Pol Feliks hitte teŋ kerke kuriŋ

²³ Irdeb fulenja mar 100 gote doyaŋ al irawa hoy yiryinj. Irke wakeb, “Derbe kuŋ fulenja mar kahaŋde kuŋ fulenja teŋ hanjen mar 200 ya hos hende mat fulenja teŋ hanjen mar 70 goyen yinke gitik tinayıŋ. Irde hakde fulenja teŋ hanjen mar 200 goyen manaj momoŋ yiriryeň. Irdeb deň tumŋaŋ 9 kilok wawuŋbe Pol teŋ Sisaria taunde kurkunayıŋ. ²⁴ Irde Roma gabman al deňem Feliks Yudia naŋa doyaŋ irde hi al hitte kunayıŋ. Moŋgo al beleŋ maynak geb, Polbe hos hende teŋ kunayıŋ,” yinyinj. ²⁵ Irde asan kura kaŋbe yunayıŋ. Merebe gahade:

²⁶ “Doyaŋ al Feliks, nebe Klodius Lisias beleŋ asan gago kayhem. Gebe doyaŋ alne wor po yeŋ nerd gunerŋ hime.

²⁷ Al gayenbe Yuda mar beleŋ teŋ mayniŋ tiyaŋ. Gega Roma al yeke nurdeb fulenja marne yade kuŋbe mayniŋ teŋ hinhan mar haniŋde mat teŋ waminj. ²⁸ Irdeb da misiŋde wor po Yuda mar beleŋ mere uliŋde irde asogo irde haŋ goyen gusuŋaŋ yirde bebak tiye yeŋbe Yuda marte doyaŋ mar gote gabure tukumiŋ.

²⁹ Goyenbe teñ fere teñ mayteke kami yan gega, miñ miñmoñ gwaha irniñ tiyan. Miñ yara kinmiñbe Yuda marte tikula niñ teñ mere ulinđe iran. ³⁰ Irdeb Pol goyen mayniñ yen mere sege iran goyen nurdeb balmiñ po teñ kermek ge hitte kwa gago. Irdeb Yuda mar go da misiñde wor po al go mayniñ tiyan goyen ge hitte kuñ gab delge mat tagalnayıñ yinmin,” gwahade kayyiñ.

³¹ Be, fulenja mar go doyañ almiñ kuruñ belen yinyiñ goyen po gama irdeb wawuñ go po Pol teñ Sisaria taunde kuniñ yen kuñbe belen Antipatris taunde feramiñ. ³² Irde fay urkeb fulenja mar hos manaq gore po Pol teñ Sisaria taunde kwamiñ. Irkeb fulenja mar hoyan kuruñ gobe gor mat mulgañ heñ Yerusalem kwamiñ. ³³ Be, fulenja mar Pol teñ kwamiñ go Sisaria taunde forok yenbe doyañ almiñ belen asañ kayyiñ goyen Feliks Yudia nañja doyañ irde hiyen al go uneñbe Pol manaq yen hitte mekeramiñ. ³⁴ Irkeb Feliks belen asañ go kapyan heñbe Pol go, “Gebe dare niñ al?” inen gusuñjan iryiñ. Irkeb Pol belen wol heñbe, “Nebe Silisia nañjare niñ al,” inyiñ. ³⁵ Irkeb, “Iginje gar hayiñ. Irkeb mere ulger irde hañ mar goyen wake gab tumñañ merere huwarnayıñ. Irkeb meretiñ nureñ,” inyiñ. Irdeb meteñ marmiñ hulyañ yirdeb, “Tukuñ Herotyen ya kuruñde gor kerde doyañ irde hinayıñ,” yinyiñ.

24

Polbe Feliks diliñde huwarde mere tiyyiñ

¹ Be, wawuŋ siptesonjoŋ kamereb pris buda gote kuruŋmiŋ Ananaiasya Yuda marte doyaŋ mar parguwak kuraya Sisaria kuŋ Roma gabman al Feliks hitte Pol go tagal unniŋ yeŋ kurkamiŋ. Goyenterbe al kura deŋembe Tetulus goyen mel gore, “Neŋ faraŋ durde merere harde mere tiyayiŋ,” inkeb mel goya tumŋaŋ kwamiŋ. Al gobe Roma gabmanyen mere sope ird ird mata goyen kenkelə nurde hinhin al.

² Be, Pol niŋ mere kerkeb wayyiŋ. Irkeb Tetulus beleŋ huwarde gaha yirinj: “Feliks, gebe doyaŋ al-niniŋ wor po. Ge beleŋ upsiŋeŋ doyaŋ dirde hike neŋbe dahadem moŋ, iginj po heŋ waŋ waŋbe gago hite. Dufayge tiŋeŋ wukkenj wor po goyen kerde doyaŋ dirkeb naŋa kurun gayen bana niŋ alya bereya tumŋaŋ iginj po hite. ³ Ge beleŋ meteŋ kurun gwahade teŋ hayen goyen goke neŋ tumŋaŋ amanenj wor po nurt gunenj hityen. ⁴ Be, ne beleŋ mere uguŋ po timeke piŋeŋ nurt nunak geb, bada hewenj. Gega ok ninkeb mere muŋ kura tiyeŋ. ⁵ Be, al garebe megenj kurun gayen kuŋ waŋ teŋ Yuda mar biŋ yakamde dufaymiŋ buluŋ yirde hinhin. Irkeb kanduk karkuwaŋ karkuwaŋ forok yeŋ hinhan. Yeŋbe al buda kura ‘Nasaret niŋ mar’ yineŋ hanjen gote doyaŋ al. ⁶⁻⁷ Irde al gare po Al Kurunyen ya balem bana goŋ Yuda mar moŋ al miŋ hoyan mali teŋ hurkuŋ. Al gare gwaha mat ya balem goyen buluŋ ireŋ teŋ hikeb

teñ fere titiñ.* ⁸ Niñgeb gigen gab gusunjañ irkeb yinjeñ mohonđe keñkela tagalke gab gwahade niñgeb gago tagal uneñ merere kerhañ yeñ bebak tiyayinj,” inyiñ. ⁹ Be, Tetulus beleñ mere teñ pasi irkeb Yuda mar bana goñ hinhan gore, “Mere tiya gobe fudinde wor po!” yaminj.

¹⁰ Irkeb Feliks beleñ, “Pol, ge wor huwarde mere tiya,” ineñ haniñ tuñañ iryiñ. Irkeb Pol go huwardeb Feliks goyen, “Gebe dama budamde wor po naña kuruñ gayen doyañ irde hayen. Irde al ge hitte wañ merere huwarke ge beleñ dufay keñkela wor po henja meremiñ nurde sope irde hayen. Niñgeb nebe delger gago nigeñ ge pet teñ mere tiyeñ tihim. ¹¹ Be, nebe Al Kuruñ dolonj ire yeñ Yerusalem taunde hurkumiñde mat wañ hañka gabe naña fay 12 hihi. Niñgeb usi yeñ keneñbe gigen ga al gusunjañ yirke bebak girnayinj. ¹² Be, mere ulner irde hañ mar gayen Al Kuruñyen ya balem bana al kuraya kadom mohonđe ma teñ himeke nenañ. Irde Yerusalem taun banaya Yuda marte gabu yayañ wor al kura ma biñ yakamde hinhem. Hubu wor po. ¹³ Niñgeb tagalde nunenj hañ mar gayen daha matbe miñ goke kura merere kirtinj yeñ momoñ girke nurayinj? Hubu wor po! ¹⁴ Gega Nasaret

---

* **24:6-7:** Asan hoyanjebe gahade katinj hi: 6 Irde al gare po Al Kuruñyen ya balem bana goñ Yuda mar moñ al miñ hoyanj teñ hurkeñ tiyuñ. Al gare gwaha mat ya go buluñ ireñ teñ hike fere titiñ. Irde nende matare al gate mata buluñ goke tagalde murunjem untek nurtiñ. 7 Gega Fuleña marte doyañ al Lisias beleñ wañ mudunhem mudunhem dirde Pol gayen teñ kuñ. 8 Irdeb, ‘Al gayen uliñde merem yan irtek marbe Feliks hitte kuñ momoñ irnayinj,’ dinuñ,” inyiñ.

nij al Yesu beleş tikula kiriyin goyen gama irde hanj mar al goyen kurabe gago ninej hanj gobe fudinde. Mel gabe Yesuyen tikula goyen fudinde moj yej hanj. Gega nebe gwaha mat Al Kuruny asininiy yago beleş dolon irde hinhan Al goyen dolon irde himyen. Irde Al Kurunyen mere Moseya Al Kurunyen mere basan marya beleş asanđe katiñ kurun goyen fudinde yej nurde gama irde himyen. ¹⁵ Irde mel gare Al Kurun diliñde al huwakyabe huwak monya goyen tumjañ Al Kurun beleş kamtiñde mat al yisan heke huwarnayin yitiñ goyen fudinde yej mata goke doyan hej hanjen gwahade goyen po ne manan goke doyan hej himyen. ¹⁶ Goke teñbe bener wukkej wor po nurdeya mata teñ himeke alya Al Kurunya diliñdebe igin po nenej hinayin yej kurut yej himyen.

¹⁷ “Nebe dama budam po Yerusalem tubul teñ nañare siñare po kuñ hinhem. Irdeb nere alya bereya Yuda mar kura det miñmoj al buniñen goyen faran yure yej hora teñ gab Yerusalem mulgañ hej kumiñ. Be, goya goyenbe Al Kurun wor dolon irde galak ire yej kumiñ. ¹⁸ Be, Al Kurunyen ya balemde hej Yuda marte matare wukkej hej hej mata teñ himekeyab mel gare wañ nenañ. Goyenterbe al budamya ma hinhet. Balmiñ po hej al kura ma buluñ irde hinhem. ¹⁹ Ya bana goñbe Esia nañare niñ Yuda mar kura hinhan gore nenañ. Niñgeb mata buluñ kura timeke nenañ kenem mel gore po ga delger huwarde ne niñ tagalke nurayin. ²⁰ Gega go mar gobe gar ma hanj geb, hanjkapyä Yerusalem gor

Yuda marte doyan mar diliñde huwarmeke nere kanduk kura ulner hi kenej gab mel gare igin momonj girnayinj. ²¹ Nebe Yerusalem gor merere huwardeb, ‘Al kamtiñbe sopte huwarnayin yitiñ mere gobe fudinde wor po yej nurde hime. Mere gwahade timiñ gokeb gago merere nerhaij,’ yinej kwej kwep yirmij. Niñgeb kanduknebe gogo po yej nurde hime,” inyinj.

²² Be, Feliks gobe Yesu belej tikula kiriyin goyen kenkelä nurde hinhin. Niñgeb mere tinij tiyamiñ goyen utan yirdeb, “Fulenja marte doyan al kuruñ Lisisas belej wake meremiñ nurde gab kanduk gake dufay kura kerem,” yinej yakira tiyyinj. ²³ Irdeb fulenja mar 100 gote doyan al gor hinhin goyen, “Pol go tukuj koyare kerde doyan irde hayinj. Goyenpoga kurarebe iginj tubul tike dufaymiñde wilwul tej hiyej. Irkeb dijuñ yago kura wañ kenej det kurañ nurkeb faraq urde hinayinj,” inyinj.

²⁴ Be, hitnejen yara teñbe kuñ nalu kurarebe Feliksyä berem Drusilaya wayaryum. Feliks berem Drusilabe Yuda mar bere. Be, wañ gor heñbe Feliks go Pol niñ keya hiriñ. Irkeb wañ Yesu Kristu niñ dufaymiñ tarenj irde yende mere gama ird ird mata niñ tagalke nurde hinhin. ²⁵ Be, Pol belej alya bereya Al Kuruñ diliñde daha mat huwak po hinayinj, irde daha matbe ulinjde po aman hetek mata fole irde hinayinj, irde kame Al Kuruñ belej alya bereya iginjya bulunjya goyen pota yirde muruñgem yunyen goke tagalyinj. Irkeb Feliks belej mere go nurdeb kafura hiriñ. Irdeb, “Ep niñ, mulgañ hawa. Irde nalu kurare kura ge niñ

yemeke gab wake sopte mere teñ hireñ,” inyinj.

²⁶ Be, Feliks go hañkayen hañkayen Pol hoy irde mere teñ hinaryum gobe, “Gwaha timeke hora kura nunke gab koyare hi goyen tubul timeke kuyeñ,” yeñ dufay heñbe gogo teñ hinhin. Gega Pol gobe hora kura muñ ma unyiñ.

²⁷ Be, Pol go gwahade po hike kuñ kuñ dama irawa hubu hirinj. Irkeb Feliks go meteñmiñ tubul teñ kutek nalu hekeb al kura deñem Porsius Festus beleñ gasuñmiñ tirinj. Gega Feliks gore Yuda mar beleñ amaneñ nurd nunnayinj yeñbe Pol koyare po tubul teñbe kuriñ.

25

*Pol beleñ Sisar hitte kuñ kuñ niñ Festus gusuñjan
iryinj*

¹ Be, Festus beleñ Feliksyen gasuñ teñ doyan al kuruñ heñbe wawuñ karwo hubu hekeb Sisaria taunde mat Yerusalem taunde hurkuriñ. ² Goya goyenbe pris buda gote karkuwajmirya Yuda marte doyan marya beleñ Festus hitte kuñ Pol mere ulinde iramiñ. ³ Irdeb, “Pol gobe belen doyan heñ mayteke kamyenj,” yeñ bikkenj mere sege irde ep iramiñ geb, Festus goyen, “Pol go dunke neñ beleñ Yerusalem gar teñ wañ merere kertek geb, iginj aranen farañ durayinj we?” inamiñ. ⁴ Gega Festus beleñ wol heñbe, “Polbe Sisaria taunde koyare hi. Nebe heñ ga moñ mulgañ heñ taunde gor kurkenj tihim. ⁵ Niñgeb mata buluñ kura tiyuñ nurde hañ kenem doyan martiñ kura gama nirde kunaiñ. Kuñ gor gab

tumļaŋ merere huwardebe da mata buluŋ tiyuŋ goyen tagalnayinj,” yinyinj.

⁶ Be, Festus go wawuŋ 8 wet kura ma 10 gwahade wet goyen mel goya Yerusalem gor henjbe Sisaria taunde mulgaŋ heŋ kurkuriŋ. Kuŋ firyinj geb, fay urkeb Pol teŋ merere kere yeŋbe mere sope ird ird gasuŋde keperdebe meteŋ marmiŋ hulyaŋ yirde, “Kuŋ Pol teŋ wanaj,” yinyinj. ⁷ Irkeb Pol go merere huwarke Yuda mar Yerusalem mat katamiŋ gore kuŋbe kalyaŋ keramiŋ. Irdeb mere kanduk kurayen kurayen yen uliŋde iramiŋ. Gega meremiŋ goyen bebakkenj kura ma tikeb Festus beleŋ fudinde yen ma nuryinj. ⁸ Irkeb Pol wor yiŋgeŋ ge teŋbe, “Nebe Yuda marte tikula muŋ kura ma buluŋ irde himyen. Al Kurunyjen ya balem wor goke buluŋ ma nurde himyen. Irde Roma ninj doyaŋ al kuruŋ Sisaryen mere wor keŋkelə po gama irde himyen,” inyinj.

⁹ Gega Festus go gwaha timekeb Yuda mar beleŋ binde iginj nurnayinj yeŋbe, “Iginj sopte mulgaŋ heŋ Yerusalem hurkuke gab merege gor wor nureŋ?” ineŋ gusuŋaŋ iryinj. ¹⁰ Irkeb wol henjbe, “Nebe Yuda mar buluŋ kura ma yirmiŋ gobe keŋkelə wor po nurde ha gogo. Niŋgeb gago Roma gabmanyen meteŋ al diliŋde kandukne sope ire yen delger huwarhem. ¹¹ Goyenbe fudinde mata buluŋ kura timiŋ kenem iginj goke teŋ kamenj. Gote merem moŋ. Gega mel Yuda mar gore mere ulner irde haŋ gayen fudinde moŋ kenem al kura beleŋ epte ma wor po mel gote hanijde niryenj. Niŋgeb gar epte moŋ yen nurde hime geb,

Rom kuŋ Sisar diliŋde gab huwarde mere tiyen
yen momon girde hime” inyiŋ. ¹² Irkeb Festusya
meten faraŋ marminj yago yinjen uliŋ Pol mere
tiyyen goke sege irdeya gab huwardebe, “Rom
kuŋ Sisar diliŋde huwareŋ yaha geb, gwahade po
tiyayinj,” inyiŋ.

Festus beleŋ Pol niŋ Agripa inyiŋ

¹³ Be, naŋa fay karwo gwahade kamereb
Yuda marte doyaŋ al kuruŋ Agripaya haymiŋ
Bernaisiya beleŋ, “Roma gabman al Festus goyen
kuŋ keny. Irkeb palap nirhar yen nuryenj,”
yen Sisaria taunde kwaryum. ¹⁴ Be, Agripa go
sobamde yara po gor hiket Festus beleŋ Pol niŋ
momon ire yenbe gaha inyiŋ: “Al kura Feliks
beleŋ teŋ koyare kerde tubul teŋ kuŋ gobe gar hi.
¹⁵ Yerusalem taunde hurkumiŋ. Irkeb pris buda
gote karkuwaŋmiŋa Yuda marte doyaŋ mar
parguwakya beleŋ ne hitte wanbe al go merem
yan irde, ‘Ge beleŋ gab al go teŋ merere kerde
mata buluŋ tiyan inayinj,’ yen gusuŋaŋ niraj.
¹⁶ Irkeb ne beleŋbe, ‘Roma gabmanyen matarebe
al kura merere huwarkeb tagal unnayinj mar go
manaj tumŋaŋ merere huwarnayinj. Irdeb al
goreb mel gote diliŋde yinjen ge teŋ mere tiyyenj.
Gwaha ma tiyyenj gobe miŋ miŋmon epte ma tagal
unnayinj mar goyen hanjde mekertek,’ yinmiŋ.
¹⁷ Gwaha yineŋbe tumŋaŋ waŋ gar firtiŋ geb, fay
urkeb mere nurd nurd gayen araneŋ po nure yen
Pol go tawanaŋ yinmeke tawayan. ¹⁸ Irkeb al
buda merem yan iraj mar gore Pol uliŋde mata
buluŋ wor po kura wet tiyuŋ geb, tagalniŋ tahaŋ
yimiŋ gega, hubu. ¹⁹ Meremiŋ kura gobe asem

yagot mataya sabaya niŋ al goya kadom mohonjde tiyanj. Irde meremiŋ kurabe Pol gore al kamtiŋ kura deňembe Yesu goyen huwaryin hi yekeb goke manaj kadom mohonjde tiyanj. ²⁰ Irkeb gwaha mat kura meremiŋ goyen fudinde ma usi goyen bebak titek ma himinj. Niŋgeb bada heŋ Pol go, ‘Igiŋ Yerusalem taunde hurkuŋ gor sopte merere huwarayin?’ inen gusunjanj irmiŋ. ²¹ Gega Pol beleŋ huwardebe, ‘Nebe Roma gabmanyen doyaj al kuruj hitte kun yen diliŋ mat huwarde gab mere gayen tagaleŋ,’ ninuŋ. Gwaha ninkeb bada heŋ meteŋ marne hulyan yirdeb, ‘Belŋen tukuŋ koyare kerde doyaj irde hinayin. Irkeb kame ga teŋ kermeke Sisar hitte kuyenj,’ yinminj,” inyiŋ.

²² Be, Agripa beleŋ mere momoŋ go nurdeb, “Mere gayen nigen wor po nureŋ yen nurde hime,” inyiŋ. Irkeb Festus beleŋbe, “Gise ga meremiŋ nurayinj,” inyiŋ.

²³ Be, fay urkeb Polyen mere nurye yenbe Agripaya hayminj Bernaisiya goyen al beleŋ denej turuŋ dirnayinj yenbe doyaj mar karkuwaŋde umŋa bidak teŋ mere sope ird ird gasunjde kwaryum. Sisaria taunde niŋ fulenja mar karkuwaŋja taun gote doyaj mar manaj yad kwaryum. Be, forok yen gasunjinjanj keperde tukukeb Festus beleŋ meteŋ marmiŋ yinke kun Pol tawayamiŋ. ²⁴ Irkeb Festus beleŋ huwardeb, “Yuda marte doyaj al kuruj Agripaya deň gar gabu irhaŋ mar ga nurnaj ko. Al ga keneŋ hanj gabe Yuda mar kuruj Sisaria taunde garya Yerusalem taunde hanj mar tumŋaj gore, ‘Al gabe

daniŋ ma tubul teŋ dunke mayhet,’ yen gusuŋaŋ nirde kwep kwep teŋ epte ma tiyan. ²⁵ Gega mata buluŋ bebakken kura tiyuŋ irke goke mayteke kamyen yen ma kinmiŋ. Irde Pol goreb, ‘Roma gabman doyaŋ al kuruŋ hitte kuŋ yen diliŋde merere huwareŋ,’ yen gusuŋaŋ niruŋ. Niŋgeb goke teŋbe al ga teŋ kermek Roma kuyen yen nurmiŋ. ²⁶⁻²⁷ Goyenpoga miŋ goke asaŋ kaŋ al ga teŋ kermek Roma gabman doyaŋ al kuruŋ Sisar hitte kuyen yen ma nurde hime. Dufaynerbe al merere yirtiŋ goyen miŋ keŋkela ma nurde mali po Sisar hitte yad yermekе kunayiŋ gobe igiŋ moŋ yen nurde hime. Niŋgeb goke teŋbe diltiŋ mat gago teŋ wayhem. Irde Yuda marte doyaŋ al kuruŋ Agripa, ge manaŋ gar ha. Niŋgeb ge beleŋ gusuŋaŋ irde mere miŋ keneŋ bebak teŋ gab momoŋ nirke asaŋde kayer,” inyiŋ.

26

Pol beleŋ Agripa diliŋde mere tiyyiŋ

¹ Be, Festus beleŋ gwaha yekeb Agripa gore, “Be, gigeŋ ge kura tagalke nurniŋ,” inyiŋ. Irkeb Pol go mere miŋ ure yenbe haniŋ tuŋaŋ urde gaha inyiŋ: ² “Yuda marte doyaŋ al kuruŋ Agripa, Yuda mar beleŋ mere ulner irde haŋ kuruŋ gayenbe fudinde moŋ yen nigen ge teŋ al hoyan diliŋde moŋ delger po huwarde tagaleŋ tihim gake amaneŋ nurhem. ³ Delger huwarhem gake amaneŋ nurde hime ginhem gobe dahade moŋ. Gebe Yuda marte mata keŋkela wor po nurde hayen. Irde da misinđe wor po nindikeŋ Yuda mar uliŋ kadom mohonđe teŋ hityen goyen wor

kenkelə nurde hayen. Niñgeb mere tiyen tihim gayen piñej ma nurayinj.

⁴ “Yuda mar kuruŋ gobe ne damde kawaŋ himiriŋ, irde bikkeŋ naŋaner mat waŋ Yerusalem gor keperde kuruŋ heŋyabe dahade hinhem goyen kenkelə wor po nurde nuneŋ hanj. ⁵ Niñgeb mel gobe ne hakot al foŋeŋ hinhemya Farisi mar al heŋbe daha teŋ hinhem goyen nurde pasi geb, momoŋ girniŋ yeŋbe iginj momoŋ girnayinj. Farisi marbe Yuda marte tikula tareŋ wor po tanarde gama irde hanjen. ⁶ Be, haŋka merere nerhaŋ gabe Al Kurun beleŋ bikkeŋ asininiŋ yago hitte mata kura forok yiyyen yeŋ biŋa tiyyinj goyen ne manaj goke doyaŋ irde hime ninjeb, gago merere huwarhem. ⁷ Al Kurun beleŋ biŋa tiyyinj gote igineŋbe Yuda mar kuruŋ gayen wawuŋya naŋkahalya hugiŋeŋ Al Kurun dolon irde heŋya kentek yeŋ doyaŋ heŋ hanjen. Gega, doyaŋ al kuruŋ Agripa, Al Kurun beleŋ biŋa tiyyinj goyen neŋ tumŋaŋ doyaŋ irde hityen gote igineŋ forok yirinj goyen goke tagalde himekeb gago Yuda mar beleŋ merem yaŋ nirde hanj. Igineŋbe Yesu kamyinjde mat huwaryinj gogo. ⁸ Niñgeb nebe fudinde wor po Al Kurun beleŋ al kamtiŋbe sopte yisan hiyyen yeŋ nurde hime. Munaj deŋ kuruŋ gar gabu irhaŋ mar gabe daniŋ usi yeŋ nurde hanj?

⁹ “Bikkeŋbe ne wor kamyinjde mat sopte huwaryinj yeŋ hinhan al Nasaret niŋ Yesu goke iginj ma nurdeb fudinde wor po asogo ireŋ yeŋ nurde hinhem. ¹⁰ Irdeb goyen po gama irdeb kuj pris buda gote karkuwanjmiŋ momoŋ yirmekə ok

ninkeb kuŋ Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irtiŋ mar goyen budam yade koyare yerde hinhem. Irde gasa yirteke kamnaŋ yeke ne manan̄, ‘Igiŋ gwaha yirnayıŋ,’ yemeke gasa yirde hinhan. ¹¹ Irde hugiŋen Yuda marte gabu yayaŋ kuŋ Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar go yeneŋbe buluŋ buluŋ yirde gasa yirde hinhem. Irde, ‘Yesu nanyaŋ irde harhoktiŋ unnayıŋ,’ yineŋ kanduk karkuwaŋ karkuwaŋ yunen hinhem. Nebe go mar goke bene ar wor po yeŋ hinhin geb, yeŋ ge naŋkene yeŋ taun hoyanje naŋa gisaw wor kuŋ hinhem.

¹² “Mata gwahade kuruŋ goyen teŋ kuŋ heŋya nalu kurarebe pris buda gote karkuwaŋmiŋ belen igin̄ ninkeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar fere yire yeŋ Yerusalem taunde mat Damaskus taunde kumiriŋ. ¹³ O, Agripa, kuŋ heŋyabe naŋa ban̄kahal heke hulsi saŋiŋ kura naŋa folek kuruŋ gore naŋkiŋde mat neyabe al neya kuŋ hinhet mar hitte temeyke kinmiriŋ. ¹⁴ Be, hulsi kuruŋ gore gwaha dirke neŋ tumŋaŋ megen dakten mudunyiŋ. Irke al melak kura Yuda marte mere mat, ‘Sol, Sol, daniŋ buluŋ buluŋ nirde ha? Asogo nirde fuleŋa nirde ha gobe gigeŋ manan̄ buluŋ irde ha geb,’ ninyiŋ. ¹⁵ Irkeb ne belen wol heŋbe Doyaŋ Al Kuruŋ goyen, ‘Gebe ganuŋ?’ inmekeb Doyaŋ Al Kuruŋ belen gaha ninyiŋ: ‘Nebe Yesu. Ge belen mununeŋ buluŋ buluŋ nirde ha al goyen. ¹⁶ Niŋgeb huwara. Haŋkabe meteŋ alne gire yeŋbe gago delger hihim. Niŋgeb delger nенha gaya det budam kame gikala girde heŋ goyen tumŋaŋ kuŋ alya bereya hitte tagalde kuŋ hayiŋ. ¹⁷⁻¹⁸ Nigen̄ po gad germeke Yuda marya

al miŋ hoyanja haŋ bana kwayinj. Kuŋ ne niŋ tagalkeb biŋ bak yenayinj. Irkeb Satanyen tareŋ bana haŋ go tubul teŋ Al Kurunj hitte waninj yeŋbe ne niŋ dufaymiŋ tareŋ irnayinj. Irkeb Al Kurunj beleŋ mata buluŋmiŋ halde yunkeb Al Kurunj dirneŋ weŋ henayinj. Meten go teŋ hikeyabe Yuda maryā al miŋ hoyanja beleŋ muguneŋ hinayinj gega, ne beleŋ doyaŋ girde heŋ,’ ninyinj.

19 “Niŋgeb Yuda marte doyaŋ al kuruŋ Agripa, nebe yuwarwarte naŋkiŋde mat Yesu delner forok yeŋ mere niryinj goyen pel ma irde gama irmiriŋ. **20** Nebe meremiŋ po gama irdeb Damaskus taunde niŋ Yuda mar hitte wa Al Kurunyen mere tagalmiriŋ. Irdeb Yerusalem taunde niŋya Yudia naŋare niŋya al hitte kuŋ Al Kurunyen mere tagalde hinhem. Irde al miŋ hoyanj Yuda mar moŋ hitte wor Al Kurunyen mere tagalde kuŋ hinhem. Gwahade tagalde kuŋ heŋyabe, ‘Mata buluŋtiŋ yubul teŋ Al Kurunj niŋ bitiŋ mulgaŋ henayinj. Gwaha teŋbe Al Kurunj dilinđe mata igit po teŋ hinayinj. Irkeb al hoyanj beleŋ denenbe fudinde Al Kurunj niŋ biŋ mulgaŋ haŋ yeŋ dennayinj,’ yeŋ saba yirde hinhem. **21** Ne gwaha teŋ kuŋ himekeb Yuda mar beleŋ goke igit ma nurde Al Kurunyen ya balem bana gonj nadē mununniŋ tiyamiŋ. **22** Gega Al Kurunj beleŋ faran̄ nurkeb waŋ waŋ hanča gago delger huwarde al deňem yanja al maliya hitte Yesu niŋ tagalde hime. Nebe Moseya Al Kurunyen mere basaŋ maryā beleŋ kame mata kura forok yiyyen yitiŋ goyen go po tagalde hime. Hoyanj niŋ ma tagalde hime. **23** Mata kame forok yiyyen yeŋ

tagalamiŋ gobe Mesaia niŋ tagalamiŋ. ‘Mesaiabe uliŋ misiŋ kurun kateŋ gab kamyeŋ. Irde gor mat huwaryen. Mata gobe tiŋeŋ wor po. Al kura gwaha ma titiŋ. Yeŋbe Yuda marya Yuda mar moŋ kidoma bana heŋ mata buluŋ teŋ haŋ marya goyen biŋ bak yenayinj yeŋ gogo kamtiŋde mat huwaryen,’ yaminj,” inyinj.

Pol beleŋ Agripa goyen Yesu gama irayinj inyinj

²⁴ Be, Pol go yiŋgen ge teŋ hako tagalde hikeyabe Festus beleŋ merem waldebe, “Pol, gebe kukuwa haha! Dufay karkuwaŋ karkuwaŋ yawararinj gore girke kukuwa heŋ ha gogo,” ineŋ kwep iryinj. ²⁵ Gega Pol beleŋ wol heŋbe, “Doyan al Festus, mere gabe fudinde yeŋ hime. Kukuwa heŋya ma yeŋ hime. ²⁶ Yesu uliŋde mata forok yirinj gobe balmiŋ ma forok yirinj geb, Agripabe mata goyen keŋkela nurde hi. Niŋgeb mere teŋ hime gab yeŋbe goke yeŋ hi yeŋ nurde hi. Goke teŋbe nebe kafura ma heŋ yeŋ diliŋ mat igiŋ mere ireŋ,” inyinj. ²⁷ Irdeb Agripa kenenbe, “Ge gayen Al Kuruŋyen mere basaŋ mar beleŋ mere tagalde hinhan goyenbe fudinde yeŋ nurde ha? Ne benerbe fudinde yeŋ nurde ha yeŋ genen hime,” inyinj. ²⁸ Gwaha inke Agripa beleŋ wol heŋbe, “Gayamuŋ gayen po parsay irmekeb Kristen al hiwi yeŋ nurde gago kurut nirde ha?” inyinj. ²⁹ Irkeb wol heŋbe, “Nalu ulyanđe ma dolfonde goke ma nurde hime. Gega hančka geya al buda kuruŋ gar heŋ merene nurhaŋ gayen tumňaŋ ne himiŋ gwahade po deŋ wor Yesu niŋ dufaytiŋ saŋinj yirnayinj yeŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hime.

Gega gama nirde koyare hinaŋ yeŋ ma dinęŋ hime,” inyiŋ.

³⁰ Irkeb Yuda marte doyaŋ al kuruŋ Agripaya haymiŋ Bernaisiya Roma gabman doyaŋ al Festusyabe al buda kuruŋ gor hinhan goya tumňaŋ bur yiniŋ yeŋ huwaraminj. ³¹ Irdeb mere sope ird ird gasuŋ go tubul teŋ kuŋ heŋya yingęŋ uliŋ mere teŋbe, “Al gabe mata buluŋ kura ma tiyuŋ gega, da misiŋde wor po teŋ koyare kerde mayteke kami yeŋ kurut yeŋ haŋ?” yamiŋ. ³² Be, Agripa beleŋ Festus go, “Al gabe kuŋ Sisar diliŋde huwarde ga mere tiyen ma yiyyuŋ manhan haŋka gayenbe okohom po tubul titeke kuwoŋ,” inyiŋ.

27

Rom kuŋ kuŋ niŋ Festus beleŋ Pol go hakwa hende kiryiŋ

¹ Be, Festus gore Pol go Rom taunde teŋ kermeke kuyen yeŋ nurde al kura deňembe Julius haniŋde kiryiŋ. Al gobe “Sisaryen Fulenja Mar” yinen hanjen gote fulenja mar 100 doyaŋ yirde hinhan. Goyenterbe al hoyan kura koyare hinhan mar go manan al gote haniŋde yiryiŋ. Irke Julius beleŋ mel go yade hakwa teŋ Itali naŋare kuniŋ tikeb neŋ manan Pol go gama irde tumňaŋ kuniŋ titiriŋ. ² Be, Sisaria taun neŋ hinhetde gorbe hakwa kura Esia naŋare niŋ taun Adramitium mat wayyiŋ goyen kintiriŋ. Irdeb hakwa go sopte mulgan heŋ Esia naŋare niŋ taun makan siŋayaŋ kweŋ teŋ hike nurtiriŋ. Irde go hende kutiriŋ. Hakwa hende gorbe Masedonia naŋare niŋ taun Tesalonaika niŋ al Aristakusya tumňaŋ kutiriŋ.

³ Be, kuŋ fay urkeb Saidon taunde forok yitiriŋ. Gorbe Yulius beleŋ Pol igin igin ire yeŋbe, “Kuŋ dige yago kura yena. Irkeb det kuraŋ nurde ha goyen faraŋ gurnayiŋ,” inyiŋ.

⁴ Be, taun go tubul teŋ kutekeb meŋe kuruŋ wor po huwarke kuŋ kuŋniniŋ meteŋen diryiŋ. Irkeb Saiprus motmotbe hanniniŋ tapa beleŋ pel irde ketal urde kutiriŋ. ⁵ Irde Saiprus motmot muruŋ fafor teŋbe Silisiaya Pamflia naŋare niŋ makanj ala goyen kahal po pateŋ kuŋ Lisia naŋare niŋ taun Maira forok yitiriŋ. ⁶ Gorbe Yulius beleŋ Isip naŋare niŋ taun Aleksandria niŋ hakwa kura goyen Itali naŋare kweŋ teŋ hike kinyiŋ. Irdeb hakwa go hende kunaŋ dinkeb go hende hurkutiriŋ.

⁷ Be, kutiriŋ gega meŋe kuruŋ huwarkeb wawuŋ budam makanjde hinhet. Irde bekkenjde kuŋ kuŋbe Nidus taunde forok yitiriŋ. Irde gor mat Rom po kuniŋ yitiriŋ gega, meŋe muŋ kura falmuk ma hirinj. Irkeb bada heŋ hakwa go bul irde Krit motmot muruŋ deŋembe Salmone goyen hanniniŋ yase beleŋ pel irde motmot go ketal urde kutiriŋ. ⁸ Be, kutiriŋ goyenbe meŋe kuruŋ po geb, hakwa bemed kuŋ kuŋ goyen meteŋen diryiŋ. Irkeb makanj feren gama irtiŋen teŋ kuŋ tiyuŋ kura deŋembe “Makanj Kamtiŋde” gor forok yitiriŋ. Tiyuŋ gobe Lasea taun bindere hinhin.

⁹ Be, beleŋ kuŋ hinhetya goyenbe naŋa fay budam wor po yubul titiriŋ. Irde gonjbe Yuda marte Binje Kutŋa Nalu hubu heŋ meŋe buluŋ kuruŋ forok yeke makanjde epte ma kutek nalu heweŋ tike ¹⁰ Pol beleŋ Juliusya hakware niŋ

meteŋ marya goyen, “Mel, kuniŋ yeke kuniŋ tihit go belenbe kanduk kuruŋ kentek geb. Hakwaya samuŋya yemeyde nindiken manaq buluŋ hetek geb,” yineŋ hayhay yiryiŋ. ¹¹⁻¹² Gega al budam beleŋ, “Garbe meŋe nature hakwa hitek moŋ geb, Finiks taunde kuniŋ. Gorbe naŋa buluŋ heke hakwa hitek gasuŋ igit geb, taunde gor heŋ meŋe goyen doyan irde hiteke waŋ fole tike gab kutek,” yamiŋ. Finiks taun gobe Krit motmot goyen muruŋ, naŋa kurkur beleŋ mat hinhin. Be, al budam gwaha yekeb Julius beleŋ Polyen mere gama irtiŋeŋbe hakware niŋ meteŋ marte doyan alya hakwa gote miŋ al gote mere po fudinde yeŋ nuryiŋ.

Karam meŋe kafuram wor po huwaryiŋ

¹³ Be, kuniŋ titekeyabe meŋe igit mat wake keneŋbe mel gore, “Meŋe neŋ yitiŋ go gago forok yihi,” yamiŋ. Irde anŋa tuluŋ tike hurkukeb hakwa go teŋ Krit motmot goyen makaŋ feren gama irtiŋeŋ teŋ kwamiŋ. ¹⁴ Gega heŋ ga moŋ yuwara meŋe kuruŋ Krit motmot dugure mat katyiŋ. ¹⁵ Irke Finiks taunde kuniŋ yeŋ tuŋaŋ urtiriŋ gega, meŋe go kuruŋ wor po geb kutek moŋ hekeb tubul tike yeŋ beleŋ po hakwa go teŋ makaŋ alare tukuriŋ. ¹⁶ Irde meŋe beleŋ dukukeb motmot dirŋen kura deŋembe Kauda goyen ketal urde kutiriŋ. Goyenterbe hakwa dirŋen kura hakwa kuruŋ neŋ kuŋ hinhetde gor feŋ titiŋ tuluŋ teŋ hinhin goyen buluŋ hiyyeŋkek yeŋbe teŋ hakwa kuruŋ hende kirniŋ yeŋ hakware niŋ meteŋ mar beleŋ kurut yamiŋ. Meteŋeŋ yiryiŋ gega, kamebe teŋ keramiŋ. ¹⁷ Irdeb

hakwa kuruŋ go hende kuŋ hinhet goyen galaŋ yiyyenkek yeŋbe kaŋ tareŋ beleŋ po yade hakwa yufuk bana yerke kurkukeb hakwa goyen he fere titiŋ yara irde tareŋ iramiŋ. Irde Libia naŋare niŋ makaj siŋare Sairtis ineŋ haŋyende gor ka kiŋkininj karkuwaj gor haŋyen geb, hakwa go kuŋ gor ḥek yiyyen yeŋ kafura haminj. Irdeb gwaha irteke hakwa ga bekkeŋde kwi yeŋ aŋa tubul tike kurkuriŋ. Goyenbe meŋe beleŋ teŋ kuŋ hinhin po.

¹⁸ Be, karam meŋe kafuram kuruŋ goyen muŋ kura ma falmuk hiriŋ. Irkeb makaj duba karkuwaj karkuwaj gore wan hakwa go karim ma irde hinhan. Irkeb kuŋ fay urkeb hakwa goyen muŋ kura hipirkenj hiwi yeŋbe hakware niŋ meteŋ mar beleŋ tiyuŋ kurar niŋ det goyen kura yade makajde yemeyamiŋ. ¹⁹ Be, sopte po fay urkeb meteŋ mar beleŋ hakware niŋ meteŋ teŋ teŋ det kura yade yemeyamiŋ. ²⁰ Be, nalu sobamde po makajde hinhet goya goyenbe meŋeya makaŋya goyen kura muŋ falmuk ma po haryum. Buluŋ wor po hekeb naŋaya dinambeya muŋ kura ma yintiriŋ. Irdeb, “Go ma hitek. Makajde po kamniŋ tihit,” yeŋ nurtiriŋ.

²¹ Be, al buda kuruŋ go dula ma tike kuŋ kuŋ nalu ulyanđe hiriŋ. Irkeb Pol beleŋ huwarde gaha yinyiŋ: “Mel, mere dirmiŋ goyen nurdeb Krit motmot ma tubul titiŋ manhan kanduk kuruŋ gahade ma kentewoŋ. Irde hakware niŋ detya samuŋya kuruŋ gayen ma yemeywoŋ. ²² Goyenpoga neŋ al buda kuruŋ gayenbe kura ma po kamtek. Hakwa po ga buluŋ hiyyen. Niŋgeb kafura ma yo. Tareŋ heŋ hinayıŋ. ²³ Nebe

Al Kuruňyen meteň al. Yeň ge po meteň teň hime. Niňgeb haňka wawunje yende miyon beleň waňbe, ²⁴ ‘Pol kafura ma yo. Gebe Sisar diliňde huwarde mere tiyayin geb. Irde Al Kuruň beleň geya hakwa hende kuň haň mar buniňen nûrd yunen faraň yuryen geb go ma kamnayıň,’ nina. ²⁵ Niňgeb nebe Al Kuruň beleň nina gwahade po forok yiyyen yeň hekken nurde hime. Niňgeb goke teňbe gago kafura ma hen saňiň po hinayıň dinhem. ²⁶ Goyenbe hakwa gabe kuň motmotde kura gor hen gab buluň hiyyen geb, goyen nurde ga hinayıň,” yinyiň.

²⁷ Be, hakwa teň Krit motmotde niň taun kura deňembe “Makan Kamtiňde,” go tubul teň waň waň wawuň 14 hiriň. Goyenterbe meňe beleň po dade makaň kura deňem Mediterenian Makan beleň gon dukuriň. Irkeb wawuň binde gwahadebe hakware niň meteň mar goreb megen kura bindere hi yara nuramiň. ²⁸ Gwahade nurdeb kaň yulyaň kura teňbe det kanduk teň kaň muruň kurhan feň teňbe teň kerke makaň bana kurkuriň. Gwahade irde makaň go dukuňmiň tuňaň tiyamiňbe 40 mita kenamiň. Be, muň kura kutňeň teňbe sopte po tuňaň tiyamiň. Irde goyareb dukuňmiňbe 30 mita po kenamiň. ²⁹ Gwahade keneňbe moňgo uguň po kutekeb hakwa ga hora hende hurkuň galan yiyyen yeňbe aňga sipte yade hakwa kimyaň beleň mat yemeyamiň. Gwaha irde gor henbe araneň fay urwoň yeň nurde hinhan.

³⁰ Goya goyenbe hakware niň meteň mar kurabe busaharniň yeň aňga hoyan kura sopte

muruŋ beleŋ mat yemeyhet usi teŋbe kuŋ hakwa dirŋeŋ bikkeŋ isaŋ heŋ hakwa kuruŋ hende keramiŋ goyen teŋ kerke makaŋde kurkuŋ hin-hin. ³¹ Irkeb Pol beleŋ go yenerŋbe fulenŋa marya doyaŋ almiŋ Yuliusya hitte kuŋbe, “Meteŋ mar gayen hakwa ga tubul teŋ busaharnayiŋbe deŋ kuruŋ gayen epte ma hinayiŋ,” yinyiŋ. ³² Gwaha yinkeb fulenŋa mar goreb kuŋ hakwa dirŋeŋ giti irtiŋ kaŋ go walke makaŋ alare katkeb tubul tiyamiŋ.

³³ Be, naŋa miŋge hekeb Pol beleŋ mel go yenerŋbe, “Naŋa fay 14 bana gayen kafura wor po heŋ biŋge kura ma naŋ. ³⁴ Goyenbe kuratiŋ muŋ kura ma kamyen. Niŋgeb dufaytiŋ tareŋ irde biŋge nene tareŋ po heŋ hinayiŋ,” yeŋ kimŋen yiryiŋ. ³⁵ Be, Pol go gwaha yineŋbe kuŋ beret teŋbe al buda kuruŋ go diliŋde beret goke Al Kuruŋ turuŋ irde ubala teŋ niriŋ. ³⁶ Irkeb al buda go Pol beleŋ gwaha yinkeb biŋde igiŋ nurde saŋiŋ heŋbe biŋge namiŋ. ³⁷ Be, hakwa hende gorbe al 276 hinhet. ³⁸ Be, biŋge keŋkela wor po heŋ namiŋ. Irde ep irhet yeŋ nurdeb biŋge kura hinhan gobe hakwa muŋ kura hipirken hiwi yeŋbe yade makaŋde yemeyamiŋ.

³⁹ Be, naŋa fay urkeb hakware niŋ meteŋ mar beleŋ megeŋ kura kenamiŋ. Goyenpoga naŋa gor hihit yeŋ bebak ma tiyamiŋ. Irde hakwa kuŋ gor heŋ heŋ gasuŋ kura sawsawa miŋyan goyen keneŋbe igiŋ wet gor kuniŋ yeŋ nuramiŋ. ⁴⁰ Irdeb al kurabe kuŋ anŋa gote kaŋ walde pasi yirkeb al kurabe kuŋ hakwa tigiri teŋ teŋ det kimyaŋ beleŋ hiyen gote kaŋ goyen yugu tiyamiŋ.

Munaŋ kura marbe hakwa hende niŋ sel goyen isaj̄ haminj. Irkeb hakwa gobe makaj̄ siŋare sawsawa miŋyajde kuriŋ. ⁴¹ Gega kuŋ heŋyabe katul kuruj hende hurkuŋ ɻek yeŋ dapsaŋ hiriŋ. Irkeb makaj̄ duba karkuwaŋ waŋ kimyaŋ beleŋ mayke maykeb gilgalan̄ iryiŋ.

⁴² Gwaha tike keneŋbe fulenj̄a mar beleŋ al koyare niŋ yade kuŋ hinhan goyen galuŋ teŋ kuŋ huginj̄ busaharnak yeŋ bidilare gasa yirniŋ tiyamiŋ. ⁴³ Gega doyaŋ almiŋ Yulius beleŋ Pol niŋ nurdeb fulenj̄a marmiŋ utan̄ yiryiŋ. Irdeb, “Fe galuŋ teŋ teŋ nurde haŋ mar go wa solok yeŋ galuŋ teŋ siŋare kunayiŋ. ⁴⁴ Irde fe galuŋ teŋ teŋ ma nurde haŋ marbe hakwa galaj̄ yitiŋde niŋ he parwek kura ma det potpot titek kura yanarde galuŋ teŋ kunayiŋ,” yinyiŋ. Be, gwaha mat neŋ tumŋaŋ ala igiŋ po siŋare forok yitiriŋ. Al kura ma kamamiŋ.

28

Malta motmot

¹ Be, neŋ tumŋaŋ siŋare heteket motmotde gor niŋ mar beleŋ, “Motmot gabe Malta,” dinamiŋ. ² Gorbe kigariŋ kuruj katke naŋa menek wor po hiriŋ geb, mel gore gargar wor po dirde dukun̄ kak kawalde dunamiŋ. ³ Irkeb Pol beleŋ kuŋ he fere kura tawaŋ kak hende kiryiŋ. Goya goyenbe kunere duwi kura he fere bana goŋ hin-hin geb, kak beleŋ uka irke busaharde kateŋbe Pol haniŋde iseŋ biŋguŋ tiyyiŋ. ⁴ Irkeb motmotde gor niŋ al beleŋ keneŋbe yiŋgeŋ uliŋ mere teŋbe, “Fudinde wor po, al gabe al gasa yirke kamde

kamde al. Niŋgeb yeŋbe makaŋde po kamwoŋ gega, go ma kamkeb al banare hi goreb mata buluŋmiŋde muruŋgembe kunere beleŋ isa gago,” yamiŋ. ⁵ Gega Pol go uliŋde misiŋ kura ma nuryiŋ. Irde kunere go taran̄ teŋ kak alare timiyyiŋ. ⁶ Goyenbe mel gore Polbe haninjya uliŋya pompom wet yiniŋ tahaŋ ma, huwarde hire mat diliŋ girgir irke takteŋ mayke bemeļ po kameŋ tiya yen̄ nuramiŋ. Irde Pol go dahan kura tiyeŋ tiya yen̄ keŋkela po keneŋ hinhan. Gega dahan kura ma tike keneŋbe, “Neŋbe usi tihit. Al gabe uŋgura geb, gago ma kama,” yamiŋ.

⁷ Be, Malta motmotde niŋ doyaŋ al kura deŋembe Publius goyen gor hinhan. Yeŋbe neŋ hinhet bindere hinhan, irde megeŋmiŋbe kuruŋ wor po. Be, yeŋ beleŋ neŋ hoy dirke kuŋ yeŋya wawuŋ karwo gor firtiriŋ. Gor hitekeb yeŋ beleŋ gargar dirde igiŋ igiŋ wor po dirke amanęŋ nurde hinhet. ⁸ Be, gor hinhetya goyenbe Publius naniŋbe ayganjya kasorsorya buluŋ wor po irkeb gasuŋde po firtiŋde hinhan. Irkeb Pol go mere momoŋmiŋ nurdeb kuŋ keneŋ haninj yerde unen̄ Al Kuruŋ gusuŋaŋ irkeb igiŋ hiriŋ. ⁹ Be, goyen keneŋbe garbam mar kuruŋ motmot goyenter niŋ goyen pasi po Pol hitte wayamiŋ. Irkeb yeŋ beleŋ garbam mar goke Al Kuruŋ gusuŋaŋ irkeb igiŋ hamiaŋ. ¹⁰⁻¹¹ Irkeb go keneŋbe palap wor po dirde mata igiŋ igiŋ po diramiŋ.

Pol go Rom taunde forok yiriŋ

Be, Malta motmotde gorbe gagasi karwo hinhet. Go kamereb hakwa kura meŋe kuruŋ nalu heke gor heŋ heŋbe nalu go hubu heke kweŋ

ten̄ hinhin goyen keneñbe hakwa go hende kutek yitiriñ. Irkeb al buda Malta motmotde niñ gore hakwa hende kuñ heñyabe det goke nurnayin̄ yen̄be det galak dirde yin̄gen̄ po Yukun̄ hakwa bin̄de yerde dunamij. Hakwa gobe Isip nañare niñ taun Aleksandria niñ. Hakwa go murunjdebe Grik marte tikula al irawa deñembe Kestaya Poluksyat toneñ yirtiñ.

¹² Be, Malta motmotde matbe kuñ kuñ Sisili motmot kurunjde gor niñ taun kura deñembe Sairakus forok yitiriñ. Irde nañä fay karwo gor hinhet. ¹³ Irde gor matbe kuñ Itali nañare niñ taun kura Regium forok yitiriñ. Be, firtiriñ fay urkeb taun go tubul ten̄ kutiriñ. Kuñ heñyabe meñe igin̄ mat huwarke igin̄ po kutiriñ. Be, wawuñ heñ kuñ sopte fay urkeb Itali nañare niñ taun hoyaq kura Puteoli forok yitiriñ. ¹⁴ Gorbe Yesu niñ dufaymin̄ tareñ irtiñ mar yupi titiriñ. Irkeb yeñ beleñ pere dirde gargar diramiñ. Be, mel goyabe meteñ nañä uñküren̄ gor hinhet. Go kamereb Rom kunin̄ yeñ taun go tubul ten̄ kahañniniñde kutiriñ. ¹⁵ Irkeb al buda kura Yesu niñ dufaymin̄ tareñ irtiñ mar Rom taunde gor niñ beleñ nende mere momoñ nuramiñ. Irdeb wañ neñ ge doyañ hiniñ yeñ gasuñ kura “Apicus Maket” ineñ hanÿende gor doyañ dirde hinhan. Munaj̄ al buda kurabe taun kura deñembe “Ferd ferd Gasuñ Karwo” ineñ hanÿende gor wañ doyañ dirde hinhan. Be, kuñ gor forok yeñ Pol beleñ al buda go yeneñ bin̄de igin̄ nurde sañin̄ heñ Al Kurun turun̄ iryin̄.

¹⁶ Be, kuñ Rom taunde forok yitiriñ. Irkeb

Roma gabman belej Pol go koyare ma kerdebe ya kura unamiñ. Irke gor hejbe gagasim gagasim ya go damu tej hin hin. Goyenpoga yej uñkureñ po ma hin hin. Fulenja al uñkureñ kura belej doyañ irde hin hin.

¹⁷ Be, Pol go kuñ nañja fay karwo kamereb Yuda marte doyañ mar gor hinhan goke keya hiriñ. Be, wañ gabu irkeb gaha yinyinj: “Kadne yago, nebe nende alya bereya buluñ ma yirmiñ. Irde asininiñ yagot mata kura ma pel irmiñ. Gega Yuda mar Yerusalem hañ gore merem yañ nirde Roma mar haniñde neran. ¹⁸ Irkeb Roma mar belej gusuñjañ nirañ gega, miñ goke kura mununke kamtek moñ geb, nade siñare nirniñ tiyanj. ¹⁹ Irkeb Yuda mar goreb goke igiñ ma nurañ. Irkeb nebe gwaha kura titek moñ nurdeb, ‘Sisar diliñde ga mere tiyeñ,’ yej Roma al go inmiñ. Gega nere al goyen tagal yune yej ma gwaha inmiñ. ²⁰ Niñgeb nigeñ goyen momoñ dire yejbe gago deñ ge keya hihim. Yuda mar kuruñ gare al kame wañ doyañ diryenj yej doyañ irde hanjen al goke tagalde himekeb gago koyare neran,” yinyinj.

²¹ Irkeb mel gore wol hejbe, “Yuda mar Yudia nañare hañ gore kura asañ kañ ge niñ momoñ dirdem moñ. Irde nende al kura Yudia nañare mat wayañ gore kura ulger mere buluñej kura ma tagalke nurtiñ. ²² Gega al budam hike kwa kuruñ gabe deñ Yesu gama irde hañ mar goke tagalde duneñ hañ. Niñgeb goke momoñ dirke nurniñ yej nurde hite,” inamiñ.

²³ Be, gwaha inejbe sopte gabu irniñ yej nalu tiyamiñ. Be, nalu tiyamiñde gor hekeb Pol hin-

hinde gor al karim ma gabu iramiñ. Hañkapyä gabu iramiñ gwahade moñ. Irkeb wampot mat Al Kurun beleñ dirñeñ weñ doyan yird yird mata goke saba yirke kuñ kuñ wawun hiriñ. Irde Yesu niñ momoñ yirmekе bebak tinañ yenþe Mose beleñ tikula asanđe kayyiñ goya Al Kurunyen mere basañ mar beleñ asanđe katiñde gor mat mere gote miñ tagalyiñ. ²⁴ Irkeb kura marbe Pol beleñ mere tiyyin gobe fudinde yekeb kurabe usi yen nuramiñ. ²⁵ Mel gore gwaha yeke Pol beleñ yeneñþe mere funañ gaha yinyiñ: “Holi Spirit beleñ mere fudinde kura asetiñ yago nurnañ yen Al Kurunyen mere basañ al Aisaia momoñ irkeb gahade kayyiñ:

26 ‘Al Kurun beleñ Israel mar hitte kuñ gaha yinayiñ nina:

Deñþe merene nurde hinayiñ, irde keneñ hinayiñ gega, bebak ma po teñ hinayiñ.

27 Fudinde wor po, mel gate biñþe sanjiñ wor po.

Kirmiñþe migisuñ yurtiñ. Irde diliñþe mala titiñ.

Moñ manhan kirmiñde nurde, diliñde keneñþe biñþe bebak wor po teñ ne hitte mulgañ hen wake sope yirmewoñ,’ yitiñ hi. *Aisaia 6:9-10*

28-29 Niñgeb yiriñ gwahade po deñ Yuda marbe Al Kurunyen mere pel irde hanÿen geb, Al Kurun beleñ alya bereya yumulgañ teñ teñ gote mere igin goyen al miñ hoyan Yuda mar moñ hitte teñ kerke kukeb yeñ beleñ gab nurde gama irde

Aposel 28:30

cl

Aposel 28:31

hinayinj goyen momoŋ dirde hime gago,” yinyinj.*

³⁰ Be, Pol gobe ya kura Roma gabman beleŋ unke gor heŋbe gagasim gagasim damu teŋ hinhan. Gorbe dama iraw hikeyabe al beleŋ kinniŋ yen waŋ hinhan. Irkeb yeŋ beleŋ, “Igiŋge, waŋ neneŋ hinayinj,” yineŋ hinhan. ³¹ Irkeb kafuram moŋ Al Kurun beleŋ dirjen weŋ doyaŋ yird yird mataya Doyaŋ Al Kurun Yesu Kristu niŋ tagalde saba yirde hinhan. Irkeb meten teŋ hinhan goyen al kura beleŋ utanj irtek ma hirinj.

---

* **28:28-29:** Asan hoyanjdeb gahade hi: 29 Irkeb al buda kurun gob bur yeŋ kuŋ heŋyabe Pol mere tiyyinj goke yiŋgen uliŋ kadom mohonjde tiyaminj.

cli

**Al Kurunyen Mere Igin
The New Testament in the Gwahatike Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tok ples Gwahatike long
Nuigini**

copyright © 2000 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gwahatike

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

    You include the above copyright and source information.

    You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-10

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

dbba218f-41f3-5f08-b0b6-2a7c919093ab